

76.

Aantekeningen, juli – september 2020

Pieter Wisse

76.1

De **Serie wetenschapsfilosofie** die verschenen is bij uitgeverij Martinus Nijhoff, telt **Filosofie van de taalwetenschappen** (1990) als het deel met Pieter A.M. Seuren als schrijver. Nu is mijn veronderstelling dat taal, teken, informatie e.d. synoniemen zijn. Volgens mij is er daarom één zgn wetenschap die erover gaat, en al helemaal één grondslag, zeg ook maar filosofie, ervoor resp. -van. Van wat ik als zo'n filosofie beschouw, herken ik echter weinig tot niets in Seurens inleiding. Het klinkt zelfs meteen alsof Seuren zich niet van harte aan het schrijven gezet heeft, want

men [loopt] altijd gevaar [...] verloren te raken in grote, alomvattende vragen[. p. 8]

Wie het nut er niet van inziet, kan het maar beter laten. En filosoferen moet juist helpen om niet (!) “verloren te raken,” althans niet nog vèrder. Integendeel moet een redelijkerwijs onontwarbare knoop op de één of àndere manier dóórgenhakt worden om tot een grondslag te ... raken. Er valt in alle ònredelijkheid immers niet te ontkomen aan een poging tot het “alomvattende” ... antwoord. Door hoe de snede als zo'n poging tot éénheidsantwoord gemáákt is, nou ja, doorgaans klakkeloos aanvaard uit overlevering, is de richting voor nadere vragen zowel beperkt als bepaalt. En we kunnen pas “verloren [...] raken” doordat antwoorden daarop onsamenhangend blijken. Als dat gebeurt, betekent het dat we terùg naar de knoop moeten om hem voor een grondslag eens ànders door te hakken. Seuren lijkt zich niet bewust van die noodzaak van oriëntatie. Hij meent dat

[d]e taal [...] veel toegankelijker [is] wanneer men zich tot detailkwesties beperkt.[p. 8]

Daarop volgt zijn verzuchting:

Dat is echter precies wat we ons in dit boek niet kunnen veroorloven. Op althans sommige van die zeer algemene vragen moeten we hier wel een antwoord geven, al was het alleen maar omdat de filosofie nu eenmaal bij voorkeur algemene vragen behandelt.[p. 8]

Hij beseft niet dat “detailkwesties” zich noodzakelijkerwijs voegen naar de grondslag ... in kwestie. Over taal gesproken, zònder zoveel woorden volgt ook Seuren onvermijdelijk als voor hem principieel geldige veronderstellingen (lees ook: aannames, axiomata, paradigma e.d.). De vergissing die hij m.i. maakt, is dat hij ook weer filosofie tot “detailkwesties” rekent, ofwel in aanmerking komend voor vergaand apàrte behandeling. Daarentegen bedoel ik met filosofie opzettelijke grondslagoriëntatie. En de gekozen grondslag maakt ònlosmakelijk onderdeel uit van èlke daarmee (!) gerichte vervolgvraag, enzovoort.

Voor taalwetenschap(en), maar dus tegelijk voor semiotiek, informatiekunde e.d., veronderstel ik de overdrachtelijke knoop als volgt doorgehakt: èlk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid (Engels: every sign is a request for compliance). Dit is een door en door pragmatische opvatting. Taal dient subjecten om hun gedragingen op elkaar af te stemmen. Dat doen ze (lees ook: wij) contingent, ofwel

telkens afhankelijk van wat ze elk ervaren als situatie.

Zoals Seuren allerlei deeldisciplines van taalkunde voorstelt, delen ze ontkenning van zulke pragmatiek. Hoewel hij niet zover gaat om dat als hun tekortkoming te benoemen, laat staan de principiële, geeft Seuren wel degelijk blijk ervan dat hij zich afvraagt wat we met dergelijke wetenschappen eigenlijk ... weten. In zoverre acht ik hem sympathiek. Dat neemt niet weg dat pragmatiek als slechts zo'n – en ook nog eens vergaand aparte, ondergeschikte – taalkundige deeldiscipline op zowat het tegenoverstelde neerkomt van hoe allesomvattend ik pragmatiek opvat. Het dichtst in de buurt van – wat ik versta onder – pragmatiek komt Seuren met zijn schets van – de theorie van – taaldaden, zij het dat – ook – hij daarvoor significante vergeet te noemen. Inderdaad,

taal is meer [dan] een systematische manier van gedachtenoverbrenging.[pp. 9-10]

Sterker nog, het is m.i. niet zo, herstel, nooit zo, dat subject A een gedachte X heeft waarop hij met een teken(uitwisseling) T subject B wil brengen. Daarentegen wil subject A subject B bewegen tot gedraging G. Daartoe dient T als middel. Ofwel, A probeert B via T op te wekken tot het voornemen voor G. Eveneens dat voornemen van B kunnen we een gedachte noemen, maar dat is nota bene een andere gedachte dan die van A. Hun zgn gedachten zijn o.a. vooral complementair, want wat A wil dat B doet, wil A dus zelf niet doen; anders zou A dat teken er niet aan hoeven te besteden, nietwaar?

Opvallend aan de taaldaadtheorie vind ik dat als principieel een indeling geldt volgens verschillende bedoelingen ermee van het ene subject dat het teken voortbrengt. Dat is eenzijdig. Volgens alle onderscheiden taaldaadcategorieën gaat het wat mij betreft nog principiëler om onderlinge gedragingenafstemming. Daarom vind ik dat de aangewezen manier om de knoop door te hakken. Uit de ene hakbeweging resulteert een enkelvoudige grondslag. Seuren overweegt weliswaar mogelijkheden, maar mist nog de vereiste scherpste:

Men kan zelfs stellen dat voor zover taal systematisch functioneert, dit de enige functie van taal is: alle systematisch teweeggebrachte gevolgen van taaluitingen zijn in eerste instantie (her)structureringen van intermenselijke verhoudingen. Dit is [...] in het geheel van de taalwetenschappen echter nog maar in zeer onvoldoende mate [...] doorgedrongen.[p. 11]

Nog algemener gaat de hoofdstelling dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is op voor zowel intra- als intersubjectieve “verhoudingen.” Tja, indien Seuren er wel iets in ziet, vind ik het merkwaardig dat hij er als filosofie verder geen aandacht aan schenkt. Wellicht wenst hij voor zijn eigen taalkundige deeldiscipline, welke dat ook is, toch vooral een grondige heroriëntatie te vermijden. Dat schiet helaas niet op. Onder de noemer van “semiotische modellen” geeft Seuren van “Ogden en Richards [...] de beroemde driehoek” weer. Ogden heeft dat schema aantoonbaar ontleend aan Peirce, maar volgens mij daarbij twee ernstige vergissingen gemaakt. Naar mijn overtuiging beschouwt Peirce teken (Engels: sign) als bemiddelend element tussen interpretant (lees hier ook maar: gedachte) en object; aldus bestaat er géén onmiddellijke verhouding tussen interpretant en object. Volgens de driehoek die door Ogden en Richards school gemaakt heeft, geldt de interpretant als scharnierelement. Daardoor vind ik er pragmatisch geen touw meer aan vast te knopen. Voorts vermeldt Peirce grond als verbijzonderingsfactor (zoals Aristoteles overigens al doet). Die betrekkelijkheid is bij Ogden en Richards verdwenen met vernauwing van dien.

Zelf heb ik grond niet weggelaten, maar juist verdisconteerd volgens Peirce's drie, zeg maar even, voorgrond-elementen. Van drie plus één kwam ik zo op zes elementen, gerangschikt volgens drie paren met elk een voorgrond- en een achtergrond-element. Vervolgens heb ik elk van die paren op hun beurt van een scharnierelement voorzien. Dat schema met negen elementen heet kortweg enneade. Enkele jaren voordat ik de enneade bedacht, zie [Semiosis & Sign Exchange, design for a subjective situationisme](#), houdt Seuren het erop, dat

[h]et [...] tegenwoordig niet meer zo gangbaar [is] om het semiotisch proces in een algemeen schema weer te willen geven.[p. 21]

In elk geval doet hijzelf er geen poging toe. Hoezo filosofie?! Kennelijk legt hij zich neer – hoezo wetenschap?! – bij irrelevante bemoeienis:

Men geeft er de voorkeur aan een of ander formeel systeem te pakken of te maken, en dan daarmee aan de gang te gaan, waarbij aan de ecologische setting van de betrokken processen te weinig aandacht wordt besteed.[p. 21]

Met “ecologische setting,” zo vermoed ik, bedoelt Seuren feitelijk taalgebruik. En tegenwoordig gebruiken we voor ... taalgebruik digitale technologieën. Het mag niet verbazen dat zulke voorzieningen voor ‘ons’ informatieverkeer vergaand onbruikbaar zijn en blijven, zolang de opzet ervan “een of ander formeel systeem” volgt waarbij aan feitelijk taalgebruik, nog zachtjes uitgedrukt, “weinig aandacht wordt besteed.” Seuren wijst op

de merkwaardige combinatie van eenheid en verscheidenheid.[p. 21]

Zo is er “eenheid” van infrastructuur voor informatieverkeer, terwijl “verscheidenheid” kenmerkend is voor dat verkeer wat betekenissen van uitgewisselde informatie betreft. (Enigszins) vergelijkbaar is er ‘de’ openbare weg waarvan wij voor verschillende verplaatsingen gebruik maken. Er bestaat, kortom, variëteit van “detailkwesties” met de noodzaak van methodische gestandaardiseerde facilitering ervan. Als stelselmatig bemeten modelleermethode heb ik [Metapatroon](#) daarvoor ontworpen. De eerste aanname is dat gedrag geassocieerd moet zijn met een subject of, algemener gesteld, een object. De crux is – het inzicht – dat objectgedrag nooit absoluut ‘bestaat,’ maar principieel betrekkelijk. Wat telkens telt, is samenloop van het object in kwestie met een situatie. Dat resulteert in situationeel objectgedrag. Andere situatie! Dat ‘betekent’ ànder – immers situationeel – objectgedrag, enzovoort. Met een zgn signatuur als identiteitstelling van een object resp. een context als identiteitstelling van een situatie, is altijd een configuratie van signatuur en context nodig en voldoende ter identificatie van een unieke gedragsbeschrijving. (Voor stelselmatig bereik laat Metapatroon voorts zowel betrekkelijk als recursief wat voor signatuur resp. context kan doorgaan.) Hoe dan ook dient juist, vooruit, “ecologische setting” om Seuren tegen te spreken. Uiteraard erkent hij

al die verschillende talen en hun varianten[. ...] Echter, waar die overeenkomsten nu precies in bestaan, is een cardinale vraag waarop bij lange na geen bevredigend antwoord is gevonden.[p. 22]

Dat lukt ook nooit door de grondslag als het ware in “detailkwesties” te zoeken. In zoverre heeft – ook – Seuren veeleer een filosofie van het navelstaren geschreven. Zo vindt hij

het [...] toch duidelijk dat die overeenkomsten [...] tussen mensentalen en de dierlijke communicatiesystemen [...] in het niet vallen bij de verschillen[. p. 24]

Hmm, alom geldt m.i. dat èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is. Ik ben het daarom pertinent met hem òneens,

dat het voor een efficiënte ontwikkeling van een taal**wetenschap** beter is de term 'natuurlijke taal' te blijven binden aan de menselijke soort.[p. 24]

Die beperking leidt tot stagnatie, steriliteit, enzovoort. Prompt trekt Seuren de verdedigende stelling op. Nadat hij bepaald heeft wàt slechts telt als ... wetenschap, volgt zijn be(z)wering:

Wat men buiten de wetenschap doet, daarover hoeven we hier niet te beslissen of te oordelen.[p. 24]

Het is nu mijn beurt voor een verzuchting ... En het lijkt overigens verdacht veel op van twee walletjes eten. Hoewel er begrip voor uitgedrukt wordt dat

bij wat we 'natuurlijke taal' wensen te noemen de communicatieve, en daarmee de situationeel structurerende, functie voorop staat, [p. 24]

blijft die "functie" vergaand tot zelfs geheel veronachtzaamd door de huidige zgn taalwetenschappen. Ruimer bemeten aanzetten kunnen rekenen op de veroordeling

dat zij zijn blijven steken in een voorwetenschappelijk stadium: aan feitelijke analyses en theorievorming kwamen zij niet of nauwelijks toe.[p. 31]

Weliswaar schrijft Seuren dat

[d]it is te betreuren[, p. 31]

maar stelt slechts vast dat

[i]n het bijzonder de huidige semantiek [...] geheel op logika is gebaseerd[. p. 31]

Wat is daar dan nog ... semantisch aan? Zodra betekenis niet telt, en zo door tot ontbrekende gedragingenafstemming, valt een verschijnsel op geen ènkele manier meer zinvol als taal(gebruik) te duiden, punt. Als zgn taalwetenschap is zgn formele logica daarom een ontsporing. Wat het dan wèl is, weet ik ook niet. De beoefenaren maken er blijkbaar zoveel indruk mee, over verzoek tot inschikkelijkheid gesproken, dat zij ervoor betaald – blijven – krijgen. Anders dan hun ermee geslaagde erkenning als wetenschappers kan ik me niet voorstellen dat iemand er àls wetenschap iets van kàn begrijpen, de beoefenaren inbegrepen. Enfin, zeuren helpt niet:

Niettemin moet gesteld worden dat deze vorm van semantiek chronisch lijdt aan empirische tekortkomingen: de analyses en de resultaten doen te vaak grof onrecht aan de realiteit van de natuurlijke taal.[p. 48]

Voorzichtig merkt Seuren op:

Wellicht is nu de tijd gekomen om deze draad [...] van] een meer ecologisch en meer cognitief georiënteerde semantiek [...] weer op te vatten[. p. 48]

Ach, het is maar een idee, was een publicatie over, eh, filosofie van de taalwetenschappen daarvoor soms geen gelegenheid bij uitstek? Seuren heeft de handdoek echter al in de ring gegooid:

De achterstand ten opzichte van de formele semantiek der logici is echter groot.[p. 48]

Hoogstens sputtert hij nog wat tegen:

De wetenschapstheoretische opzet van de formele semantiek, zoals vanuit de logika ontwikkeld, is niet geheel duidelijk.[p. 48]

Wat wil hij nu, dat ik als lezer ervan vind? Zo kan het met een verzoek tot inschikkelijkheid dus anders uitpakken dan de voortbrenger van het teken vermoedelijk bedoelde. Mijn reactie is: Doe er dan wat aan! Stel een bruikbaarere grondslag voor. Of schrap die deeldiscipline als wetenschap. Maar zo blijven we maar doormodderen. Nee,

het valt niet te ontkennen dat een zekere kritische toon inderdaad bedoeld aanwezig is.[p. 49]

Moeten we het ‘wetenschappelijk’ daarmee doen? Inmiddels is Seuren er in **Filosofie van de taalwetenschappen** aan toegekomen om de “pragmatiek” als één van de “semantische vakken” voor te stellen. Hoe hij dat daar doet, lees ik als bevestiging van het dwaalspoor waarop de huidige taalwetenschappen geleid zijn. Volgens Seuren gaat het onder de noemer van

pragmatiek [... als] de centrale vraagstelling [... om] welke factoren [...] verder nog bij[dragen] tot een goed begrip van een uiting[. p. 49]

Dat zouden dan “factoren” zijn

afgezien van het strikt taalkundige systeem van de gebruikte taal, en afgezien ook van de intrinsieke eigenschappen van de cognitieve structuren en processen die bij taalgebruik optreden[. p. 49]

Waaraan – ook – Seuren voorbij gaat, is het criterium voor begrijpelijkheid. Ik herhaal, dat zit ‘m in de betrekking tussen de voortbrenger en de interpreteerder van een teken, met zo’n teken principieel als verzoek tot inschikkelijkheid. In vele gevallen van teken(uitwisseling) doet de voortbrenger daarvoor een beroep op allerlei “factoren.” En op haar/zijn beurt betreft de interpreteerder allerlei “factoren” bij ... interpretatie. Het is niet zo dat er zoiets als een rangorde in factorcategorieën bestaat, met tot volzinnen gearticuleerd geluid helemaal bovenaan. Vaak, en de opsomming is van Seuren, weet de interpreteerder wat de voortbrenger van haar/hem wil juist door

houding, gezichtsuitdrukking, gebaren, toonvoering, intonatie, en dergelijke van de spreker.[pp. 49-50]

Ipv een aanvullende taalwetenschap is pragmatiek daarom de taalwetenschap. Indien we met zo’n wetenschap niet willen duiden waartoe taal dient en hoe dat ‘werkt,’ wat hebben we er dan aan? Voor Seuren is het nog zo, dat

[e]r [...] meer nodig [is] voor een goed begrip dan alleen de taalkundig systematisch vastgelegde middelen.[p. 50]

Op die manier blijft het fragmenterend geklungel. Volgens Seuren

is het vooral de pragmatiek die dit tekort moet aanvullen.[p. 50]

Louter gedacht als aanvulling schiet pragmatiek echter ... tekort. Er is dringend een omvattende heroriëntatie nodig. Seuren heeft daarvan nog geen benul en meent zelfs dat

het lot der pragmatiek als eigen wetenschap bezegeld [lijkt].[p. 53]

Wat als “taalkundig systematisch” telt, moet daarentegen uitgebreid zijn tot alles dat als teken dient. En daarvoor komt de aanduiding pragmatiek in aanmerking. Nogmaals, het is onzin dat

de pragmatische vraagstelling [...] negatief geformuleerd [is] ten opzichte van het taalsysteem en de cognitie[. p. 50]

Nota bene, de enneade dekt als verbindend schema niet alleen cognitie, maar tevens – wat daarmee doorgaat voor – objectieve werkelijkheid. Wat thans als maatgevend geldt, betreft slechts een aspect van taal(gebruik). Daarvan laat zich dus niets algemeners afleiden; dat kan integendeel slechts afgeleide status hebben. Dat is inderdaad wennen. De enneade staat wat mij betreft symbool voor het opheffen van

het onderscheid tussen formalisme en ecologisme, [dwz] van een fundamenteel verschil [...] in de grondhouding van waaruit men het verschijnsel taal benadert.[p. 77]

Er is m.i. immers één grondslag resp. –houding: èlk teken is ... Dat is er, vooruit, ecologisch aan. Ik noem dat liever pragmatisch. Zulke pragmatiek vind ik wel degelijk formaliseerbaar, maar anders. Dat formalisme moeten we uiteraard benutten voor de opzet van voorzieningen voor, over ecologisch resp. stelselmatig bereik gesproken, informatieverkeer (en verkeer constitueren wij met onze gedragingen). Intussen geeft Seuren aan, nogmaals met zoveel woorden, dat wie hij tot formalisten rekent géén taalwetenschappers zijn. Ik noem ze maar absolute

[f]ormalisten benaderen taal, in principe, met een al van te voren grotendeels gegeven analytisch formalisme, meestal ontleend aan een andere wetenschap (logika, wiskunde, enzovoort). De taal wordt dan verondersteld aan dat formalisme te beantwoorden. Natuurlijk doet de taal dat niet, en men stelt dan in de regel dat dat te wijten is aan de taal zelf, die niet 'betrouwbaar' zou zijn, of aan de omstandigheden waarin de taal gebruikt wordt. [...B]ij formalisten gaat het systeem boven de feiten[. pp. 77-78]

Wie zich tegenwoordig ook als formalisten gedragen, zijn de meeste zgn ict-ers. Zij beschouwen hun opvatting over digitale informatie- en communicatietechnologieën als oplossing. Indien zij niet werkt, is het probleem het ... probleem.

Er valt niet aan formalisering te ontkomen, al helemaal met digitalisering niet, maar het formalisme moet – wat heet – passende variëteit bieden voor de omgang met reële variëteit. Indien het formalisme tekort schiet voor de werkelijkheid, moet het formalisme anders (eventueel tot en met wijziging van grondslag). Opmerkelijk genoeg herkent – ook – Seuren de stelselmatige oplossingsrichting niet, hoewel hij er praktisch met z'n neus bovenop staat. Zo stelt hij, dat

[e]cologen [...] taal als een natuurproduct [beschouwen], dat zo genomen moet worden als het is[. ...] Hun meer extreme vertegenwoordigers zijn wars van formele systemen, en letten alleen op de talloze verschillende manifestaties van de taal in allerlei situaties.[p. 78]

Als ik zeggen mag, op z'n wiskundigs is het ... logisch om tevens (!) situatie als variabele te erkennen. Dat is precies wat met de enneade verondersteld is. Voilà, ecologisch formalisme :-) à la Metapatroon. Voor digitalisering zijn echter nog formalismen (lees ook: modelleermethoden) gangbaar die niet

aan de feiten beantwoorden.[p. 78]

Het is ook daar de hoogste tijd om

een formeel analytisch systeem te verwerpen op grond van slechte aansluiting bij de feiten.[p. 78]

Metapatroon is wèl berekend op stelselmatige (ontwerp)opgaven van informatieverkeer. Maar ja, een kortzichtige opvatting van wat taalwetenschappen zijn, houdt ook stand. Het is in elk geval nog niet tot de praktijk van digitalisering doorgedrongen dat, zoals Seuren vermeldt,

we [...] dit krampachtig verbannen van de betekenis [...] nu als een serieuze ontsparing [beschouwen].[p. 83 H]et [is] toch nog steeds zo dat in de meeste gevallen het formalisme aan de feitenanalyse voorafgaat.[p. 126]

Waaraan Seuren ten onrechte voorbij gaat, is dat analyse niet bestaat zònder grondslag met bijbehorend, toegegeven, vaak impliciet, formalisme. Ofwel, grondslag annex formalisme moet op voorhand rècht doen aan situationeel verbijzonderd betekenisaspect. Maar als er al aandacht voor het betekenisaspect van taal(gebruik) is, heerst vrijwel alom – en impliciet – nog de waarheidsoriëntatie van betekenis (ipv expliciete oriëntatie volgens gedragingenafstemming). Dat heet dan semantiek en wordt prompt vernauwd tot – zelfs een primitieve vorm van – lexicologie ipv verruimd tot, herstel, vervangen door enneadische pragmatiek. Want, mee eens,

[h]et is [...] de hoogste tijd dat men [...] terugkeert naar de vertrouwde methode die enerzijds een toetsing aan de feiten inhoudt, hoe variabel en veelvormig die ook mogen zijn, en anderzijds tegelijk een strakke economisering vereist van de in te voeren assumpties, Ockhams scheermes dus.[p. 87]

Als het ware door digitalisering gekatalyseerd is het resultaat van die “methode” overigens wèl iets nieuws, moet dat ook zijn, omdat de opgave nu eenmaal ... nieuw is. In de variabiliteit moet nota bene mèt de “assumpties” voorzien zijn. Anders kunnen we de “strakke economisering” van de uitwerking vergeten (zoals maar blijft blijken door mislukte ict-projecten met verstoorde maatschappelijke verhoudingen en verspilling van dien). Kortom, de “assumpties,” de grondslag, dus, moet(en) berekend zijn op tot èn met

incidentele situationele factoren[. p. 117]

Maar terwijl Seuren betreurt dat

het [...] nog steeds allerm minst duidelijk [is] welke grenzen aan deze dynamiek of creativiteit gesteld zijn[, p. 118]

wijs ik daarvoor op enneadische semiosis; zie ook [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#).

76.2

Heb je jouw ex-collega al eens verwezen, dus gericht, naar [Stelselmatig overzicht via informatiesleutels](#)? In welk(e) opzicht(en) vindt hij zijn voorstel afwijken resp. eventueel (een) verbetering(en) bieden? Oh ja, heeft hij eigenlijk programmatuur wèrkend?

76.3

Ook – en vooral – wat doorgaans domein heet, dient à la [Metapatroon](#) te worden opgevat als beschrijving van situatie. Context, dus.

Terecht kom je daar dan ook, zelfs voorzien van een uitroepteken, :-) met je [aantekening 2020.01.23](#) op: “Domein/bereik is daarmee tegelijk ook een ... situationeel ‘ding’ geworden!” Dankzij recursiviteit van het verbijzonderingsbeginsel laten situaties annex domeinen zich door-de-schalen-heen duiden, zeg ook maar zowel willekeurig als samenhangend, met de (model)horizon dus als de ruimst

relevant veronderstelde schaal.

Of mis ik wat door jou/jullie zoal met domein bedoeld is?

76.4

Over actueel intussen nòg relevanter gesproken, zie [Menselijke domheid](#).

76.5

Ik ben het 'overwegend' met je eens, dus dat scheelt commentaar, allereerst mij om te geven en vervolgens jou om te lezen. :-)

76.6

Wat jouw vermelding van het Toonderse begrip denkraam betreft, het is en blijft voor èlk mens een grote wereld; verhoudingsgewijs is het kenvermogen van iederéén natuurlijk maar klein. Of zoals Gerd Heinz-Mohr in **Nicolaus Cusanus, Leben und geistiges Werk** (in: **Das Werk des Nicolaus Cusanus**, samenstellers G. Heinz-Mohr en W.P. Eckert, Wienand-Verlag, 1975, pp. 15-40) aangeeft dat geldt volgens Nicolaas van Cusa (1402-1464), ook bekend als Cusanus,

Wissen is Nichtwissen. [...] Nur mit einer Annäherungsmethode können wir uns [...] herantasten, immer in dem Bewußtsein, daß wir das Letzte mit unseren Begriffen nicht zu berühren vermögen. Das letzte Ziel unseres Wissens [...] muß also auf jeden Fall ein Nichtwissen sein, aber belehrtes, bewußtes, wissendes Nichtwissen.[p. 26,]

Nota bene de erkenning van principieel – zeer – beperkt kenvermogen benut Cusanus volgens Heinz-Mohr als opening om te verbeteren wat zich aldus onvermijdelijk hypothetisch laat kennen:

[D]as Ineinander des Vielfältigen und Gegensätzlichen wird [...] zum bezeichnenden Merkmal für Ansatz und Methode seines Denkens.[p. 18]

De filosofie van Cusanus (1402-1464)

stelt heute, in einer Zeit, in der Begriffe wie Paradoxie und Komplementarität unserem Denken und Forschen wieder selbstverständlich geworden sind [...] eine Chance neuen Verständnisses dar.

Je kunt zeggen dat ik dat met Metapatroon methodisch operationaliseerbaar heb gemaakt. Voor èlk relevant verschil telt een dienovereenkomstig denkraam(pje), terwijl (situationele gedrags)verschillen per object verder slechts betekenisloos samenhangen. Hun vereniging kan op haar beurt immers niet voor nòg een verschil doorgaan. Cusanus, een zgn geestelijke, geeft daarvoor een religieuze duiding:

Alle Aussagemöglichkeiten reichen an den Ursprung, der allem Aussagbaren vorausgeht, nicht heran.[p. 26] Die unendliche Einheit ist die Zusammenfassung von allem.[p. 27]

Dat is dus een uiterst praktische insteek. Ik weet niet met wat voor project jij thans bezig bent. Maar het is stellig omvangrijk. Düs is er verscheidenheid van betekenissen aan de orde, dat kàn bijna niet anders. Zònder een ordeningsmethode die op variëteit (lees ook; pluriformiteit) berekend is, volgt programmering e.d. nog impliciet een atomistische aanname en die gaat dus allang niet meer op. En als ik me in variëteit vergis, te weten dat die niet aan de orde is, dan hoeft het m.i. ook geen groot project te zijn. Als je hier commentaar op hebt, graag! Want als ik het verkeerd zie, kan ik beter ophouden met het doen van kennelijk onzinnige voorstellen.

76.7

Mocht je willen reageren, zie onderstaand voor enkele nadere opmerkingen.

In een betekenissenmodel à la Metapatroon geeft de horizonlijn uitdrukking aan wat Cusanus duidt als wetende onwetendheid. (Want) merk ajb op dat de horizon niet bestaat, dwz niet als iets absoluuts, ofwel voor iederéén – en altijd – hetzelfde. Het hangt er daarentegen maar vanaf. Wat iemand op enig moment als horizon ervaart, betreft onlosmakelijke wisselwerking tussen waar z/hijzelf 'staat' en wat z/hij van daaruit 'ziet.' Dus vooral wat z/hij dan niet (!) 'ziet.'

Ook wie een informatiesysteem maakt met digitale technologieën heeft daarvoor noodzakelijkerwijs een beperkt bereik aangenomen. Hoewel met zulke technologieën allang de nadruk ligt op verkeer van informatie, met nota bene uitbreiding van bereik van dien, wordt desondanks vaak nog steeds een zéér beperkt bereik verondersteld zoals gangbaar – en meestal nog ònproblematisch – was per aparte verwerking.

De vergissing heerst hardnekkig dat digitalisering bij uitstek een zgn tèchnische opgave is. Ik haal er opzettelijk de onwaarschijnlijke figuur van Cusanus bij om te verduidelijken dat de, zeg maar, kennismatige grondslag ertoe doet. Wie dat wat minder christelijk getint wenst, haha, zoals ikzelf, kan daarvoor o.a. terecht bij Plato. Hij agendeert al de verhouding tussen het ene en het vele als principieelste vraagstuk. Tot voor kort hebben 'we' dat kunnen afdoen als ... filosofisch. Zeg ook maar dat 'we' ons er praktisch gezien niet om hoefden te bekommeren. Dàt is nu zelfs radicaal veranderd door de inmiddels wereldwijde dekking van digitale communicatietechnologieën. Dat schept één bereik voor de veelheid aan betekenissen. Daarom moeten 'we' er methodisch iets op vinden. Dat kan niet aan filosofie annex theorie voorbehouden blijven, maar moet 'het' praktisch doen. Wie er niets van wil weten, heeft zijn kop in het zand gestoken.

Vooruit, voor zo'n ènkel(voudig) verwerkingsbereik volstaat een oriëntatie volgens absolute geldigheid. Nee, dat is niet paradoxaal. Waar het niet klopt, valt immers buiten het feitelijk zeer nauw (aan)genomen bereik in kwestie. En zolang er géén verbinding tussen dergelijke bereikjes mogelijk was, kon iedereen ook rustig voor haar/zijn systeem de schijn van absolute geldigheid eisen. Maar feitelijk zijn ertussen stellig allerlei verschillen.

Onder de noemer van verkeer worden de strikt aparte bereikjes geacht te kunnen worden opgeheven. Maar dan blijkt dat de her en der absoluut geldig veronderstelde betekenissen daadwerkelijk verschillen vertonen. In termen van verkeer, ze botsen. Het is dan precies verkeerd om verschillen te willen opheffen. Ze zijn er niet voor niets. Wat met voorrang moet veranderen is de veronderstelling. Op verkeersschaal kan digitalisering pas slagen door betekenis niet absoluut maar relatief te beschouwen.

Metapatroon helpt betekenisverschillen op willekeurige schaal eenduidig bepalen en samenhangen. (Pas) op die manier is digitale techniek bruikbaar voor opgaven met alweer grootschalig(er) bereik. Schakel daarvoor dan wel een bekwame ontwerper in; anders blijft het uiteraard prutsen.

Wat dus telt, is de reële variëteit van betekenissen. Kijk daarvoor naar de – potentiële – gebruikers van de gedigitaliseerde voorzieningen die je helpt treffen. Is variëteit van betekenissen kenmerkend voor hun gebruik als deelnemers aan informatieverkeer? Ik wijs erop dat meteen al de hoedanigheid waarin iemand gebruiker/deelnemer is kan ... verschillen. Voor stelselmatige opzet van autorisatie

komen 'we' dus al niet om erkenning, ordening enzovoort van reële variëteit heen. Het lijkt mij inmiddels uitzonderlijk, wanneer gedigitaliseerde voorzieningen geïsoleerd bedoeld zijn. Ook voor zoiets enkelvoudigs, stèl dat er nog behoefte aan is, loont echter de opzet volgens de aanname van relativiteit van betekenissen. Je weet immers maar nooit, of zo'n apart, kleinschalig informatiesysteem ooit tòch als onderdeel moet worden opgenomen in een grootschalig(er) verband. Dat is uiteraard een retorische vraag ...

Voor zover ik kan overzien, bestaat nog maar nauwelijks besef van de noodzaak van expliciete betekenissenmodellering (Engels: conceptual modeling). Vaak wordt dergelijk ontwerp overgelaten aan ... ontwikkelaars. Nogmaals, voor een bereikje waarbinnen atomisme volstaat, gaat daardoor meestal weinig tot niets mis. Maar zodra variëteit (verkeers)stelselmatig aan de orde is, moet informatiekundig ontwerpen ècht als een andere vakdiscipline gelden.

Ontwikkelaars zullen op navraag prompt beweren dat zij het zo allang doen. Tja, waarom wèrkt het dan niet, althans niet samenhangend voor deelnemers aan digitaal gefaciliteerd informatieverkeer?

76.8

Met dank voor telefonische verduidelijking van het tekstje dat je mij doorstuurde, waag ik hierbij een poging tot nadere ordening c.q. planning. Ik stel een indeling volgens drie verschillende thema's oid voor. Hun samenhang komt daarbij gaandeweg tot uitdrukking: ontleding voor samenvoeging.

1.

Ja, klopt, "het probleem [is] dat we niet duidelijk hebben wie inzage moet hebben tot welke informatie." Ter beantwoording staat van de externe accountant de controlevraag open naar de huidige autorisatie-instellingen. Dat antwoord-als-overzicht kan het eenvoudigst samengesteld worden door de relevante informatiesystemen mbt die instellingen op een zgn informatierotonde aan te sluiten. Het oordeel is daarom juist, dat "[je m]et de informatierotonde de[ze] vraag [kunt] beantwoorden." Er is daarbij overigens geen sprake van "alleen [...] focussen op technische oplossingen." Wat telt, is het verkrijgen van het antwoord op de vraag. Daarvoor biedt de informatierotonde de optimale voorziening. Inderdaad, die wèrkt tot en met tèchnisch. Anders heeft het ook geen nut.

Indien er registers bijgehouden – gaan – worden met informatie over, zeg maar, toegang c.q. bevoegdheden mbt àndere voorzieningen dan digitale informatiesystemen/toepassingen – bijvoorbeeld gebouwen, kamers, kasten, enzovoort – dan kunnen ook die registers voor "een bredere scope [...] op access management" voor overzicht op de informatierotonde aangesloten worden. Naar verluidt is gebruik van een overkoepelend informatiesysteem voor "access management" in onderzoek. Omdat het hoe dan ook niet in gebruik is, kan daarmee de openstaande controlevraag – nog – niet worden beantwoord. Voorts lijkt het bereik van zo'n systeem beperkt te blijven tot toegangs- en bevoegdheidsinformatie over/voor wie geldt als medewerkers van de Rechtspraakorganisatie. Ofwel, daarvan is de focus lang niet breed genoeg gelet op het véél ruimere bereik dat volgt uit verkeersoriëntatie; zie daarvoor het volgende thema.

2.

Ja, klopt óók, "er [zit] ook een probleem [...] in de autorisatiestructuur, die niet fijnmazig genoeg is." Facilitering van informatieverkeer onder noemers zoals digitale

toegankelijkheid en digitaal ecosysteem noodzaakt tot autorisatievoorziening met nota bene stelselmatig bereik. Daarvoor schiet de huidige opzet structureel tekort. Die structuur biedt de informatierotonde niet; het oordeel dat de informatierotonde daarvoor niet helpt, is daarom volkomen juist.

Aan “[het] voorstel [...] om dit onderwerp grondiger op te pakken” is reeds gewerkt. In het rapport **Stelselmatig op orde, data governance by design**, zie aldaar o.a. paragraaf 6.c, **autorisatie voor informatiegebruik**, is uitvoering aandacht besteed aan de stelselmatige oplossing voor passende autorisatievoorziening; daarvoor staat verwezen naar een model voor hoedanighedenvariëteit van deelnemers aan maatschappelijk informatieverkeer. Het gaat daarbij zoals altijd met voorrang om eenduidige ordening van betekenissen. Daarná kan eventuele techniek daarop afgestemd worden; voor oefening met beheer van hoedanighedenvariëteit zoals gemodelleerd is met succes, nee, van “alsnog vast[lopen]” was geen sprake, overigens reeds een proefopstelling gebruikt.

3.

Al op de kortst mogelijke termijn bestaat alom behoefte aan samenhangender informatie. Wat hierboven ad 1 toegelicht staat, betreft slechts een enkel geval. Door aansluiting van registers op de informatierotonde kan daaruit informatie voor allerlei overzichten worden geput. Mede gelet op AVG moet autorisatie daarvoor extra zorgvuldig geregeld zijn. Dat verlangt daarom eveneens op kortst mogelijke termijn beschikbaarheid van de stelselmatig bemeten autorisatievoorziening zoals ad 2 genoemd. In hoofdstuk 7, **Uitvoeringsplan: conclusies & aanbevelingen**, van het rapport **Stelselmatig op orde** is samenvattend de **informatierotonde als veranderingskatalysator** (§ 7.c) opgevoerd voor **verantwoord faciliteren van informatieverkeer op stelselschaal** (§ 7.b).

Het eerste thema heeft geen structureel belang. De controlevraag moet echter worden beantwoord, punt. In structureel opzicht moet er met spoed verder gewerkt kunnen worden aan de stelselmatige autorisatievoorziening. (Want) zodra die met operationele beheerqualiteit beschikbaar is, kan je – pas – verantwoord dóór volgens verkeersoriëntatie.

noot: Voor publieksversie van het rapport **Stelselmatig op orde, data governance by design**, zie [Wen er maar aan! Over noodzaak en opzet van stelselmatig informatiebeheer](#).

76.9

Ter gelegenheid van “de tentoonstelling met dezelfde titel” is “als begeleidende monografie,” zeg ook maar een brochure, **Bořek Šípek, Architectuur Betovering** (samenstellers Ellen Siebert en Wim de Wagt, Schuyt, 1993) verschenen. Ik heb uiteraard geen idee hoe het daar terecht gekomen is, maar een exemplaar staat dan ergens in een kringloopwinkel. Tijdens het doorbladeren werd mijn nadere interesse gewekt door de vermelding door De Wagt dat

[Šípek] in 1979 bij professor J.B. Bakema aan de TH Delft gepromoveerd [i]s op de relatie tussen architectuur en semiotiek[. p. 12]

Voor aankoop van dat exemplaar besteedde ik er graag een euro aan. Voordat ik naar dat proefschrift op zoek ging, heb ik eerst genoemde brochure helemaal gelezen. Ik bestudeer zulke literatuur om te kijken of er wat van valt te leren voor informatiekundig ontwerpen. Wat gebruik(smogelijkheden) van digitale technologieën betreft stel ik alweer sinds enkele tientallen jaren nadrukkelijk voor om

als ontwerpobject ook en vooral infrastructuur voor informatieverkeer te kiezen. Volgens mij mikt Šípek (1949-2016) weliswaar kleinschaliger als ontwerper van vooral woonhuizen en kunstvoorwerpen, maar m.i. geldt zelfs nog sterker voor wat ik met infrastructuur bedoel

dat Šípek doelbewust het utopische wereldbeeld negeert[. ...] Want juist de bevoogdende mentaliteit van modernistische architecten en hun schrijvende of sprekende pleitbezorgers, die de pretentie hadden te kunnen voorschrijven welke vorm van bouwen goed is voor de mensheid, heeft de architectuur van zijn ware individualisme en pluriformiteit beroofd[. p. 18]

Maar dwingt infrastructuur niet tot uniformiteit? Ja, dat is zo, maar wat telt is het saldo of, beter gezegd, de kwalitatieve afweging. Als infrastructuur goed – ontworpen èn uitgevoerd – is, dient (!) beperkte uniformiteit erdoor ruime pluriformiteit ermee. Op de openbare weg, bijvoorbeeld, houden ‘we’ rechts, opdat iedereen zich veiliger, vlotter e.d. van willekeurige vertrek- naar netzo willekeurige aankomstplaats kan ... verplaatsen. Zo moet infrastructuur voor informatieverkeer naar mijn idee ruimte verschaffen voor willekeurige gedragingenafstemming tussen deelnemers die daarvoor informatie uitwisselen. Het, noem het maar, open verkeersbereik waarvoor variëteit van zulke afstemming en aldus van ermee gepaard gaande betekenis(sen) kenmerkend is, vergt dienovereenkomstig verbijzonderde informatie voor eenduidigheid. Kort samengevat, als onlosmakelijk onderdeel van informatie moet nodige en voldoende context expliciet gemaakt zijn. Met een uniforme opzet daarvoor kan daarin – dus – met infrastructuur voorzien zijn. Dat lukt met [Metapatroon](#) als stelselmatig bemeten modelleermethode van/voor samenhangende betekenisvariëteit; het recursieve verbijzonderingsbeginsel dekt pluriformiteit van inhoud met uniformiteit van vorm. Het verbaast me dat

[Šípek t]hans erkent [...] dat de semiotiek wat hem betreft op de architectuur niet van toepassing is.[p. 20]

Dat maakt nog eens extra nieuwsgierig naar zijn proefschrift. Als ik De Wagt goed begrijp, meent Šípek vervolgens een andere weg te zijn ingeslagen met zijn aanzet om

de architectuur weer betoverend [te] laten zijn.[p. 28]

Ik zie echter niet wat er onsemiotisch is aan – zijn opvatting van – betovering. Integendeel, er is en blijft m.i. een teken aan de orde

[w]anneer Bořek Šípek met zijn architectuur [...] een scala van zintuiglijke en emotionele ervaringen bij ons teweegbrengt en een betekenisvolle opeenvolging van handelingen verlangt[. p. 28]

Zoals Šípek zelf opmerkt tijdens een vraaggesprek waarvan een verslag eveneens in de brochure is opgenomen,

[l]ange tijd is ieder begrip voor het individuele in de architectuur verwaarloosd[. p. 49]

Dat gebeurt dus ook, en wederom met schadelijke gevolgen, volgens een beperkt resp. beperkend infrastructuurbegrip. Op de Wagts vraag of zijn proefschrift

zijn visie op zijn bezigheden als architect en ontwerper heeft gevormd, reageert [Šípek] afwerend. ‘Nee. Ja! Hoogstens dat het niet waar is.’[p. 52]

Tja, wat is ... waar? Nou ja, het is met het Internet zó gebeurd om te kijken of ergens een exemplaar te koop staat aangeboden van **Architektur als Vermittlung, Semiotische Untersuchung der architektonischen Form als Bedeutungsträger** (1979), ofwel Šípek's proefschrift. Nee, dat niet, althans op dit moment niet, maar de TU Delft – was dus TH – heeft [een afschrift](#) raadpleegbaar gemaakt, gelukkig. Wat ik ervan vind? Het is me daardoor een nog groter raadsel waarom Šípek semiotiek niet meer van belang acht voor architectuur. Heeft hij zijn opvatting over semiotiek veranderd? Of van architectuur? Van allebei, wellicht?

Zelf heb ik semiotiek onderzocht voor een grondslag voor Metapatroon. Uitgaande van hoe Charles S. Peirce (1839-1914) semiosis schematiseert, heb ik daarvoor een uitgebreider schema opgesteld, de semiotische enneade; zie [Semiosis & Sign Exchange, design for a subjective situationism](#) (2002), trouwens ook een proefschrift. Enneadisch raken ontologie, kennisleer en semiotiek als het ware verweven (waardoor, maar dit hier terzijde, ook een aanduiding als ontologische enneade toepasselijk is). Šípek blijkt zich van enige verwevenheid bewust:

Wenn wir [...] von einem interpretativen Erkenntnisprozeß gesprochen haben, so ist damit also ein Zeichenprozeß gemeint.[p. 47]

Ik oriënteer me naar gedrag als exemplarisch verschijnsel. Ook dat strookt met Šípek's aanzet:

Die zeichenkonstituierende Dimension ist nicht die materiale, sondern die kommunikative, die pragmatische Dimension. [...] Die Form einer behavioristischen Zeichendefinition, also diejenige, die das Verhalten mit in den Zeichenprozeß integriert, ersetzt die Bedeutung als eine objektiv vorgegebene Tatsache durch einen zeichensetzenden Prozeß, eine "Semiose". Das heißt, in einem Zeichenprozeß ist die Bedeutung nicht a priori mit dem Zeichenträger vorhanden, sondern wir [p. 49] haben es in Zeichenprozessen stets mit der erfahrungsgebundenen Zuordnung durch den Perzipienten zu tun. Damit treten Funktionen, wie Kontextbindung [usw.] in Abhängigkeit vom individuellen Erfahrungsgedächtnis der Perzipienten in den Vordergrund[. p. 50]

Een unieke gedraging beschouw ik als resultaat van samenloop van een subject en een situatie. Voilà, subjectief situationisme. Een subject is overigens een, zeg maar, een object dat beschikt over cognitief vermogen voor haar (lees ook: zijn) gedragbepaling. Hoe dan ook biedt enneadisch ob- resp. subjectief situationisme de gewenste grondslag. Ik geef hier kortweg een opzettelijk simplistische samenvatting. Het gedrag van een object – en dus beslist van een object dat subject is – wijzigt naar omstandigheden. Zo heeft water een vaste vorm (ijs) onder het vriespunt, een gasvorm (damp) boven het kookpunt en is vloeibaar met een temperatuur ertussen. Een kind kan – eventjes? – ophouden met zeuren als het een ijsje krijgt, enzovoort. Water vind ik object, kind subject. Algemeen gezegd, weliswaar nemen we steeds hetzelfde ob-/subject aan, maar per situatie met ander gedrag. Metapatroon betreft de methode voor samenhangende (!) beschrijvingen van verschillende (!) gedragingen. De identiteitsstelling van een ob-/subject wordt uitgedrukt met een zgn signatuur, terwijl een context een situatie beschrijft. Volgens een betrekking tussen een signatuur en een context laat zich elke gedragingsbeschrijving (intext) eenduidig ordenen. Voor open bereik van een model is het inderdaad wat ingewikkelder, maar om meer dan overbekende wiskundige kunstgrepen gaat het daarbij niet; wat voor samenloop geldt als signatuur resp. context is ook weer betrekkelijk en samenloop laat zich herhalen. Ik wil maar zeggen dat ik eigenlijk niets relevanter voor informatiekundig ontwerp(en), vooruit,

architectuur(beoefening), heb kunnen bedenken dan ... semiotiek.

Met wat ik hierboven zo summier als mijn opvatting van semiotiek geschetst heb, een zekere vooringenomenheid, dus, las ik Šípek's **Architektur als Vermittlung**. Wat Šípek als semiotiek voorstelt, komt van wat ik tot dusver heb bestudeerd nota bene het dichtst bij wat ik versta onder subjectief situationisme op z'n enneadisch. Nee, ik geloof niet dat ik me in, heel praktisch, het ontwerpbelang ervan vergis. Het is wèl zo, dat ik er nog steeds niet in ben geslaagd om er elders enige belangstelling voor te wekken. Vanwege vergaande institutionalisering van academische en professionele vakdisciplines is een zgn paradigmawissel ervoor nu eenmaal, zachtjes uitgedrukt, niet eenvoudig. Ik kom er maar niet doorheen. Aan de hand van citaten geef ik graag aan dat Šípek naar mijn oordeel eerder wel degelijk zowel een productieve opvatting van semiotiek heeft als het belang ervan voor architectuur vergaand evenwichtig waardeert. Voor informatiekunde, want dus over betekenissen gesproken, acht ik het zelfs tautologisch dat

[u]ns [...] hier praktische Probleme der Architektur [interessieren], die mit der Thematik der Bedeutung der Architektur, ihrer Vermittlung und Interpretation in Verbindung zu bringen sind.[p. 3]

Zònder informatiekundige ontwerpbijsdragen raakt het al dan niet expliciete ontwerp met digitalisering prompt overgelaten aan programmeurs. De waarschuwing door Šípek is ook daarvoor treffend:

Diese Aufgabenstellung enthält kein technisches Problem der Architektur, sondern bezieht sich direkt auf die Beziehung zwischen der gebauten Form und den Menschen, die sie bewohnen.[p. 3]

Ook voor infrastructuur, of voor welke voorzieningen dan ook, voor informatieverkeer moet de variëteit van verkeersbehoeften van deelnemers voorop staan, met o.a. technische uitvoering daarvan afgeleid. Ook gròndig mee eens,

[s]o geht es uns hier vor allem darum, aufzuzeigen, daß eine neue Sichtweise eher ermöglicht, bestimmte Probleme zu formulieren, als es die eigene eingefahrene Disziplin, in unserem Fall die Architektur, bisher erreicht hat.[p. 4]

Šípek kiest onder de noemer van overdracht (Duits: Vermittlung; Engels: exchange) nadrukkelijk voor gedragsoriëntatie met zijn

Thema der architektonischen Form als Bedeutungsträger in seiner Auswirkung auf das Verhalten[p. 6]

Ik druk dat met m.i. algemeen gemikte geldigheid uit volgens de stelling dat èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is. Aldus dient een teken subjecten voor afstemming van hun gedragingen. Maar ik reken er eveneens de manier toe waarop een subject haar gedrag bepaalt in samenloop met een louter, zeg maar, objectieve situatie. Het is – vooral – in deze zin van een object als betekenisbron, hij noemt het de architectonische vorm, dat Šípek semiotiek duidt.

Ik deel zijn insteek niet, dat de ontwerper, de opdrachtgever enzovoort vergaand uit de gedragsbepalende relatie verdwijnen. Zijn opvatting luidt:

In der Architektur wäre es falsch, vom Architekten als Sender zu sprechen. Der Architekt hat zwar die Möglichkeit, in seinem Entwurf die Anordnung der Formen so zu gestalten, daß dadurch eine semiotische Potenzierung in der Konfiguration erreicht werden kann. Damit ist aber noch keine Kommunikation eingeleitet. Der Architekt kann Kommunikation nicht im voraus planen. Er kann wohl die Mittel der Kommunikation, die Zeichenträger manipulieren, aber nicht die Empfänger.[p. 55]

Op het moment van de tekenervaring met gedragingsvervolg door een subject zijn ontwerper, opdrachtgever e.d. weliswaar afwezig, maar als zodanig zijn juist zij mede bepalend voor telkens de feitelijke tekenwerking met uiteraard dienovereenkomstige verantwoordelijkheid ervoor. Neem het verkeersbord waar de weggebruiker naar kijkt. Grondiger dan Šípek m.i. voorstelt,

müssen [wir] uns also in unseren Überlegungen über die Realform als Bedeutungsträger auch mit dem Entstehungsprozeß, dem Entwurfsprozeß, beschäftigen.[p. 23]

Hoe dan ook terecht stelt Šípek voor, dat

die Architektur [...] als eine Umwelt aufgefaßt wird, in der sich menschliche Verhaltensweisen individuell artikulieren[. p. 10]

Wat mijn tekenbegrip betreft kan pas zo'n veralgemenisering leiden tot een operationaliseerbare

ganzheitliche allgemeine Vorstellung von Architektur.[p. 12]

Voor zover ik kan nagaan, is Šípek niet overgegaan tot die noodzakelijke radicalisering van grondslag. Wellicht, tja, ik doe maar een gok, is hij later verwarring door zijn semiotiek gaan ervaren. Daaraan valt door handhaving van nodeloze uitgangsverschillen inderdaad niet te ontkomen. Zo ja, dan heeft hij alsnog een radicale opvatting ontwikkeld, maar naar mijn idee dus precies de verkeerde kant op, te weten door semiotiek niet van toepassing op architectuur te verklaren. Die uitkomst vind ik dan weer onbegrijpelijk, zelfs onzinnig. Evident relevant is en blijft toch

die Beziehung zwischen der gebauten Umgebung und dem Verhalten ihrer Benutzer[. p. 12]

Šípek voegt eraan toe:

Entsprechend dieser Beziehung ist das Architekturverständnis nicht mehr nur als reale Gegebenheit, als Realform zu verstehen, sondern als aktuelle Situation, ein Prozeß.[pp. 12-13]

Dat proces is ... semiosis. Vanuit (!) semiosis, vanuit want

die Zeichen [können] nicht als eine statische Gegebenheit angesehen werden [...], sondern [werden] nur innerhalb einer Interpretation gebildet[. p. 47]

duidt een subject de werkelijkheid telkens actueel als een situatie met op de voorgrond 'voorzien' van een ob-/subject tegen die situationele achtergrond. Door vervolg van semiosis komt het subject tot een voornemen tot een gedraging en zo dóór tot een – poging tot – uitvoering van dat plan. En dàt leidt tot een vòlgende werkelijkheidsduiding, enzovoort:

[Z]wischen [...] der Wirkung der Formen und dem Verhalten [gibt es] einen Zusammenhang [...], in dem das eine von dem anderen nicht getrennt werden kann. Somit werden die Be[nutz]er als nicht nur wahrnehmende, sondern als handelnde Wesen in die Definition der Architektur einbezogen.[p. 13] Verändert sich die [...] Situation, so wird auch die Interpretation zwangsläufig verändert.[p. 52]

Peirce benadrukt dat de elementen van semiosis onlosmakelijk samenhangen. Die onlosmakelijkheid geldt onveranderd voor de schematische uitbreiding tot een enneade. Klopt,

die architektonische Probleme [werden] zu Vermittlungsproblemen.[p. 15]

Daarom vind ik dat informatiekundig tegenwoordig – wat ik noem – verkeersoriëntatie gevolgd moet zijn. Zeg ook maar dat de opgave infrastructureel is. Terwijl Šípek aangeeft, dat

[d]ie Kommunikation, die sich mit der Übertragung von Information beschäftigt, [...] zu diesen Problemen ein Beitrag liefern [kann, p. 15]

betreft het voor informatieverkeer zelfs de principiële opgave. Bijgevolg heeft semiotiek belang als grondslag voor het ontwerp(en) van – infrastructurele – verkeersvoorzieningen:

Die Architektur wird als eine Wechselbeziehung zwischen den Realformen und den Benutzern gesehen[p. 15] als Abfolge von Situationen, die als Individuelle Interpretationen der [...] Umgebung durch das Verhalten der Benutzer aktualisiert werden.[p. 16]

Opnieuw moet informatiekundig helemaal evident zijn, dat

[a]us dieser Auffassung [...] konkrete Fragen der Vermittlung [resultieren], d.h. der Erkennbarkeit und Interpretierbarkeit der Realformen.[p. 16]

Zo geldt volgens Metapatroon als stelselmatig eenduidig geordende in-form-atie dat een signatuur onlosmakelijk gepaard is met nodige en voldoende context. Volgens de veralgemenisering van het tekenbegrip geldt die configuratie dan óók voor de (object)vormen die Šípek bedoelt

im Zusammenhang eines Kommunikationsprozesses [...], der sich zwischen dem Benutzer und der gebauten Umwelt vollzieht und in dessen Folge eine [...] Handlung entsteht, ein Verhalten, das durch architektonische Objekte ausgelöst worden ist.[p. 18]

Ik wijs er nog maar eens op. Als Šípek daarmee een semiotische opvatting heeft, heeft semiotiek toch àlles met architectuur te maken?! Hoe kan hij dat verband later afwijzen? Een willekeurig object telt als informatie, zodra het

eine bedeutungstragende Funktion übernimmt, w[eil] die Be[nutz]er sie erkennen und interpretieren. Auf Grund der Interpretation nimmt dann der Be[nutz]er wiederum Einfluß auf seine Umgebung.[p. 18]

Voor mijn illustratie van dergelijke wisselwerking, zie [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#). Het zou een open deur moeten zijn, dat

[d]as bedeutet, daß [...] unsere Intention dahingeht, die Be[nutz]er in der Planung insofern zu berücksichtigen, als deren Verhaltensweisen Bestandteil der Architektur werden und somit auch die Erscheinung der Architektur mitprägen.[p. 18]

Voor informatiekundige ontwerpopgaven moeten behoeften van deelnemers aan hùn afstemming natuurlijk zelfs helemaal voorop staan. Šípek drukt zich daarom naar mijn idee nog – veel – te terughoudend uit met zijn aankondiging, dat

[i]n unserem Verständnis von Architektur auch Platz für individuelle Lebensweisen ist.[p. 19]

Indien hij bedoelt, dat ontwerp(en) daarvoor tekort schieten, tja, dat is ook volgens mij zo, nog steeds. Als cognitief element telt de enneade motief. Daarmee oriënteert een subject haar gedragingen situationeel. Dat wèrkt via context:

Die Form wird auf ein Individuum wirksam, das nach seinen Interessen handelt.[p. 20]

Hoewel Šípek de term “Vermittlung” in zijn titel opneemt, wijst hij niet op de bemiddelende werking van een teken zoals Peirce oppert (en die ik onverminderd enneadisch laat gelden). Wat infrastructuur voor informatieverkeer voor deelnemers eraan moet faciliteren, is

eine derartige Vielfältigkeit [...], daß sich jeder einzelne Be[nutz]er mit ihr auf seine Art und Weise auseinandersetzen [...] kann.[p. 20]

Metapatroon is berekend op ordening van – ook nog eens veranderlijke, zeg ook maar open – betekenissenvariëteit. Šípek zet zelfbestemming door gebruikers nog af tegen functionalisme dat gedragingen door gebruikers volledig zou bepalen:

Wir verstehen [...] den Begriff “Vermittlung” als ein über die “Funktion” hinausgehendes Faktum.[p. 69]

Dat acht ik zo’n nodeloos gemaakt resp. gehandhaafd onderscheid. Uiteraard,

[e]ine Anwendung der Semiotik, die auch unter zeichentheoretischer Voraussetzung nur in eine Art Funktionalismus führen würde, wollen wir hier nicht verfolgen.[p. 75]

Maar dat – wat Šípek bedoelt met – gebruiksfuncties géén ontwerpgeve zijn, gaat mij te ver. Met wat Šípek vervolgens stelt, genuanceerder, ben ik het wel grotendeels eens:

Die architekturbezogene Aufgabe der Semiotik liegt darin, daß sie die funktionalistische, nutzungsbezogene Definition der Architektur als Zeichen aufweicht und zur Beschäftigung mit dem über die reine Nutzung hinausgehenden individuellen Verhalten führt. Das Verhalten stellt eine variable Situation dar, die nicht objektgerichtet und, wie eine Nutzung, abgeschlossen ist, sondern die als eine Interpretationsprozeß zu betrachten ist, in dem der architektonische Gegenstand als Zeichenträger in einem Zeichenprozeß fungiert.[p. 75]

Ik meen wel te begrijpen waarom er met zoveel woorden kritiek op zgn functionalisme staat. Het moet maar eens voorbij zijn met elitair ontwerpen waarvan het resultaat bewoners/gebruikers feitelijk dwingt tot aldus bepaalde gedragingen. Maar ja, voor dwang om te werken, moet ook en vooral het dwangmiddel herkenbaar enz. zijn. En dat vergt allemáál semiosis. Kortom, ik veronderstel dat vrijheidsgraden of, omgekeerd geformuleerd, dwanggraden, er zijn in gradaties langs één spectrum. Šípek merkt nogal aarzelend slechts op, dat

[sich h]ier [...] bereits eine Hierarchie semiotischer Freiheitsgrade an[deutet].[p. 94]

Terwijl èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is, hangt het er maar vanaf of het ermee geadresseerde subject een teken (h)erkent:

Das, was wir in der Umwelt finden können, sind also nur potentielle Zeichenträger.[p. 48]

En hoe interpreteert zij wat zij ook verder volgens eigen motieven als teken veronderstelt? En in hoeverre geeft zij dan met haar gedragingen eraan gehoor? Er lijkt mij onmogelijk een algemeen geldige grens te trekken (en dat noodzaakt m.i. onontkoombaar tot een omvattender opvatting). Šípek mist de mogelijkheden door veralgemenisering. Hij blijft

[d]ie Stellung der Architektur im kommunikationstheoretischen Sinne [p. 24]

apart beschouwen, want volgens hem

geht es um wahrnehmungsgebundene Empfindungen, die nicht zum Bereich der konventionellen Vermittlungssysteme gerechnet werden können[. p. 24]

Ik zie evenmin een mogelijkheid om bruikbaar onderscheid te maken tussen wat al dan niet conventioneel is. Opbouwende radicalisering bestaat er uit om één spectrum oid te veronderstellen voor alle verschijnselen volgens gradaties:

So wird die Architektur, die durch Kontext und Gebrauch bestimmt ist, durch die Wirkung ihrer Form verschiedene Gebrauchs- und Lebensformen durch Interpretation garantieren.[p. 27]

Šípek schrijft daarbij over

eine Differenz zwischen den geplanten Absichten und den tatsächlichen stattfindenden Nutzungen [...], die als individueller Spielraum zu bezeichnen ist.[p. 27]

Met infrastructuur moet zelfs het doel optimalisering – waarvoor criteria gelden als politiek – van individueel bepaald gebruik zijn. Daarvoor moet de betekenis van de voorzieningen juist zo leeg mogelijk – gehouden, gemaakt – zijn. Want daarin

liegt die Okkasionalität der Architektur, die auf ihre Gestaltung zurückzuführen ist und nur innerhalb deren eine freie Entfaltung der Persönlichkeit möglich ist. [... Dazu hat] die architektonische Realform die Rolle eines interpretierbaren Bedeutungsträgers [und d]amit werden die architektonischen Probleme auch zu semiotischen Problemen.[p. 27]

Wat Šípek voor objecten die we gewoonlijk niet met informatie associëren destijds kennelijk nog aannemelijk moet maken, zou dat voor wat we allang als informatie opvatten – ook toen – uiteraard allang moeten zijn. Volgens hem is

die Semiotik als eine geisteswissenschaftliche, primär philosophische Disziplin, den Architekten noch weitgehend unbekannt[. p. 29]

Maar als semiotiek een andere naam voor tekenleer is en informatie een andere naam voor teken, dan is informatiekunde eigenlijk hetzelfde als semiotiek. Vooruit, als informatiekunde vooral gericht moet zijn op praktische ontwerp-opgaven, dan is semiotiek de theorie van haar grondslagen. Omdat vanwege de stelselschaal van het reële informatieverkeer variëteit de opgaven kenmerkt, moeten de grondslagen erop berekend zijn. Daarom heb ik Peirce's kenschets van semiosis volgens triade-plus-grond uitgebreid tot enneade, maw met elementen waarmee verschillen nota bene samenhangend vallen te begrijpen. Nogmaals, het idee dat een teken 'iets' is als uit één stuk, blijkt daarvoor achterhaald. Ik heb echter de indruk dat ook Šípek nog niet op het spoor van een tekenconfiguratie is gekomen, laat staan dat hij een voorstel doet ervoor. Dat meen ik te kunnen opmaken uit hoe hij Peirce's tekenbegrip aanhaalt. Šípek laat onvermeld [p. 30] dat Peirce grond aanwijst als differentiële factor (en de enneade is het resultaat van drieledige ... differentiatie van die factor, dwz een grond voor elk van de drie elementen die Peirce voor semiosis op de triadische ... voorgrond plaatst; grond van objectgedrag is aldus een situatie, van signatuurintext een context resp. van focusbegrip een motief). Waar Šípek onder de ene noemer van context verschillende begrippen probeert te vangen die enneadisch juist als verschillende elementen geordend zijn, zo meent hij dat

[zu]m situativen Kontext [...] auch die Motivation [gehört],[p. 98]

stelt hij overigens wèl dat

[d]ie architektonische Realform [...] fast ausschließlich als eine Konfiguration zu betrachten [ist].[p. 91]

Ik vind elk teken dus een samenstelling. Enfin, zònder formalisme voor open differentiatie (lees ook: verbijzondering) blijft overkoepelende ordening onbereikbaar.

Dit neemt allemaal niet weg dat Šípek de subjectiviteit beseft van interpretatie en zo door naar gedrag – mede – naar aanleiding van een teken. Intussen acht Šípek het

kaum möglich, eine allgemeine Einführung in die Semiotik zu geben[. p. 32]

Dat komt dus, nogmaals, omdat hij zijn veronderstelling niet algemeen genoeg gemaakt heeft. Desondanks slaagt hij er m.i. vergaand in

die Praktikabilität, Effektivität, die Grenzen und das Vermögen der Zeichen zu klären.[p. 32] Die Aufgabe [...] soll sein, mit Hilfe der semiotische Theorie über die Bedingungen und deren Verlauf der kommunikativen Beziehung zwischen der gebauten Umwelt und den Be[nutz]ern Aussagen zu machen, die in der Arbeit der praktizierenden Architekten genutzt werden können.[p. 35] Die Semiotik wird [...] als eine [...] Disziplin verstanden, mit deren Hilfe sich bestimmte Probleme, die mit Zeichen zu tun haben, deutlich und zusammenhangend diskutieren lassen.[p. 38]

In informatiekundig opzicht hebben natuurlijk alle problemen met informatie annex teken(s) te maken. Ook een zgn architectonisch object kan als informatie opgevat worden:

Damit wird das Verhalten der Be[nutz]er in einer Einheit mit der architektonischen Form den Begriff der Architektur bilden[. ...] Es wird zu untersuchen sein, welcher Zusammenhang zwischen der Interpretation in einem Kommunikationsprozeß und dem Verhalten der Be[nutz]er besteht[. p. 36]n den Architekturbegriff [wird] das Verhalten der Be[nutz]er [integriert].[p. 72]

Vooraf voor welke infrastructuur dan ook gaat het erom

den Be[nutz]er die Möglichkeit zu geben, die [Infrastruktur als Teil der] gebaute Umgebung seinen Wünschen und seiner Persönlichkeit entsprechend zu nutzen.[p. 37] Der Be[nutz]er muß die Möglichkeit haben, die gebaute Umwelt zu interpretieren und dadurch einen Einfluß auf sie zu nehmen. Dieser Einfluß besteht vor allem darin, die Umgebung den eigenen Interessen entsprechend zu nutzen.[p. 76]

Tja, het blijft dus ... functioneel, maar volgens het subjectieve motief. En als het om gedrag door een subject gaat, is daarvoor altijd ook interpretatie aan de orde. Natuurlijk deel ik Šípeks opvatting dat zulke individuele gedragingenruimte onmisbaar is voor ontwikkeling als ... subject:

[W]enn die Architektur nicht eine eigene Interpretation ermöglicht und damit ein eigenes Verhalten zuläßt, [kann] auch nicht von einer Identität im gebauten Raum gesprochen werden [...]. [p. 76] Menschlich bauen bedeutet, jeden einzelnen die Möglichkeit zu geben, seine Persönlichkeit zu entwickeln und zu entfalten.[p. 81]

Met informatie als middel voor gedragingenafstemming moeten

wir hier von einer Intersubjektivität im Verhalten ausgehen[. p. 38]

Šípek herkent, dat

es notwendig [ist], über die Grenzen der semiotischen Basistheorie hinauszugehen[. p. 38] Zeichen [sind] ausschließlich als Erscheinungsform, das heißt, [...] in dem Prozeß, in dem sie auftreten, zu untersuchen. Dieser ist ein Vermittlungs- oder Kommunikationsprozeß.[p. 41] Eine individuelle Person wird somit in Beziehung zu dem gestellt, was diese Person umgibt[. ... p. 42] Wir können dann von einer kommunikativen Beziehung sprechen, wenn gleichzeitig auch ein Zeichenprozeß, d.h. Vermittlung, Erkennen und Interpretation von Zeichen vorliegt.[p. 44]

Een formele aanname van die samenhang is wat de enneade als (meta)model toont. Wat Šípek schrijft, laat zich als toelichting erop lezen:

Die Wirkung der Umwelt (Vermittlung) hat eine spezielle Auswirkung auf das Gedachte des Subjekts (Interpretation), und die Auswirkung auf das gedachte artikuliert sich im Verhalten des Subjekts.[p. 45 D]er Mensch [fällt] auf Grund seiner Erfahrungen in einer bestimmten Situation eine Entscheidung[, nimmt] eine Interpretation vor [...], die von den Einflußgrößen der Situation, des momentanen Interesses und der Vorinformation, d.h. der Erfahrung, abhängig ist.[p. 82]

De crux is inderdaad

die Integration des Verhaltens in den Kommunikationsprozeß[, weil es] die Kommunikation als eine reale Beziehung definiert. Wir sprechen aus dem Grund von einer realen Beziehung, weil sie sich im Verhalten der Be[nutz]er realisiert, d.h. die Abgabe (Verhalten) von der Aufnahme (Vermittlung) abhängt.[p. 45]

Opnieuw vooral voor infrastructuur vind ik de opmerkingen annex aanbevelingen van Šípek toepasselijk,

daß es für den Architekten von untergeordneter Bedeutung ist, den einzelnen Auftraggeber oder zukünftigen Be[nutz]er persönlich zu kennen. Wichtig ist vielmehr, ihm mit Hilfe der gebauten Formen die Möglichkeit zu geben, Zeichenprozesse in Gang zu setzen, die ihm zur Bildung einer "eigenen" Umgebung verhelfen. Diese Aufgabe muß gestalterisch gelöst werden [... damit] Wert auf die Vermittlung gelegt [wird].[p. 66 A]uch der psychische Lebensraum des Be[nutz]ers [...] muß berücksichtigt werden. [...] Die Architektur wird [...] also] vor allem [gesehen] als Phänomen der Vermittlung.[p. 67 W]ir wollen uns Klarheit über die Prozesse verschaffen, die eine Vielfalt von Verhaltensweisen ermöglichen und den einzelnen nicht einschränken.[pp. 83-84] Wir verfolgen [...] das Ziel, daß Zeichenprozesse tatsächlich zustandekommen, die ein individuelles Verhalten ermöglichen.[p. 85]

Het ontgaat me waarom de algemene strekking van 'zijn' semiotiek Šípek kennelijk is ... ontgaan. Zou het kunnen zijn dat hij houvast aan onderscheid ontleent? Wat mij betreft wederom volkomen nodeloos veronderstelt hij

die wesentliche Unterscheidung sprachlicher Zeichensysteme von semiotischen Vermittlungsprozessen in der Architektur, die als semiotisches Phänomen anders konstituiert ist.[p. 141]

Dat ben ik dus grondig met hem oneens. Šípek denkt dat wat hij duidt als, zeg maar, spreek- en schrijftaal met letters, woorden en zinnen

eine objektive Realität wiedergibt und deshalb ihre Zeichenträger konventionell an eine Bedeutung bindet[p. 141]

Nee, voor welk teken dan ook geldt dat het een verzoek tot inschikkelijkheid is. Dat omvat conventies, maar blijft er zeker niet toe beperkt. Zo zijn allerlei architectonische vormen eveneens conventioneel te noemen, en moeten dat voor gebruiksgemak, veiligheid e.d. ook zijn. Wellicht meent de kunstenaar in Šípek, en als zodanig m.i. dan overigens ook weer ten onrechte, dat in tegenstelling tot zgn taal

[d]ie architektonischen Zeichen [...] ihrem Wesen nach offen interpretierbar [sind]. [p. 141]

Ten onrechte meent hij:

Die Bedeutung der architektonischen Zeichen liegt nicht, wie in der Sprache, fest, sondern ist variabel.[p. 141]

Het betreft gewoon allemaal tekens. Wat Šípek voor architectuur wèl terecht als semiotiek voorstelt, is daarom algemeen geldig, te weten dat elke

[Bedeutung] stets in einem interpretatorischen Prozeß realisiert [wird], der von einer momentanen kommunikationsspezifischen Situation geprägt ist.[pp. 141-142] Das tatsächliche, sich im Zeichenprozeß realisierende Verhalten stellt eine momentane Lösung der interpretierten Situation dar.[p. 142]

Zo is het.

noot: Voor voorafgaande tekst in mijn reeks vergelijkend ontwerponderzoek op basis van literatuur over zgn gebouwde omgeving, zie [aantekening 75.65](#).

76.10

Als je opmerkingen, vragen e.d. over Metapatroon hebt, reageer ik er graag vlot op.

76.11

Sterkte met je drukke werkzaamheden. Tja, reorganisatie ... Dat helpt niet, vaak integendeel, zolang het paradigma voor de diensten & producten niet aangepast is aan de structureel gewijzigde voorwaarden. Je kent stellig het gezegde dat de vis de laatste is die ontdekt, herstel, kàn ontdekken wat water is. Zo kan het juist voor een bedrijf als IBM moeilijk of zelfs onmogelijk zijn om te beseffen, nou ja, dat zouden de medewerkers dan moeten doen, dat allang noodzaak bestaat voor een informatiekundig kwalitatief àndere grondslag. Zoals een stad kwalitatief iets ànders is dan een huis, lukt het ook nooit om digitale infrastructuur voor informatieverkeer deugdelijk voor elkaar te krijgen als verzameling apart opgezette informatiesystemen (lees ook: toepassingen). Ja, bedoelde infrastructuur omvat o.a. toepassingen zoals een stad o.a. huizen telt. En dankzij a. de structureel alweer omvattender voorziening zijn dat b. een ànder soort toepassingen c.q. huizen. Je kunt reorganiseren om huizen van een achterhaald type, te weten volgens de illusie van zelfvoorziening, telkens goedkoper te blijven bouwen. Maar op die manier blijven ze véél en véél te duur. Als bedrijfsstrategie houdt dat een keer op. Je kunt tegenwerpen, deels terecht, dat nog geen ènkel bedrijf zich naar een stelselmatig paradigma richt. Dan hoeft ook IBM zich er toch niet druk om te maken? Hmm, zo'n reorganisatie lijkt mij een signaal dat er iets mis is. Bestrijding van toepassingssymptomen kan weliswaar nog even – maar hoe lang nog? – enig soelaas bieden, maar zodra andere bedrijven het wèl begrijpen èn ernaar handelen zou je zomaar te laat kunnen zijn. Dan heb ik het nog niet over 'ons' als deelnemers aan informatieverkeer die het moeten blijven doen met onsamenhangende voorzieningen (die de kwalificatie infrastructuur niet verdienen). Wie weet is dat commerciële bedrijven ook een zorg, maar van mij dus niet.

76.12

Het was met enige aarzeling dat ik je mijn emailbericht ook daadwerkelijk stuurde met mijn vermoeden dat wat jij eerder een reorganisatie noemde waarbij jij betrokken bent, wellicht een zoveelste poging tot besparingen is waarvan de uitkomst uiteraard slechts averechts kan zijn. Het spijt me zeer zelfs per omgaande van je te vernemen dat jijzelf er nòg kritischer over bent. Wat ik niet begrijp – of is het: wat ik niet wil begrijpen? – is dat het een medewerker zoals jijzelf er één van dat ooit toonaangevende bedrijf bent, blijkbaar ontbreekt aan zelfs maar de minste (mede)zeggenschap. Ik bespaar je het advies dat je daar – dus – beter je ontslag kunt aanbieden. Jij zult per saldo genoeg redenen kunnen aanvoeren om tòch vol te houden. Over òngewild opgeven gesproken, wat ik mbt zulke bedrijven met zulke reorganisaties kennelijk moet aanvaarden is dat een serieuze discussie over noodzakelijke verandering van grondslag voor informatiekunde er niet in zit.

76.13

Je geeft een duidelijke illustratie van pragmatiek à la subjectief situationisme, :-) ofwel dat – ook – jij je gedrag uiteraard op omstandigheden afstemt c.q. dat omstandigheden je tot een bepaald(e) gedrag(skeuze) dwingen. Zodra gedragingen van één en hetzelfde subject – of object – onder verschillende omstandigheden geregistreerd moeten staan, bestaat reeds de noodzaak van situationele verbijzondering resp. explicitering (wat in een zgn conceptueel model als contextuele verbijzondering uitgedrukt staat). Indien de registratie zelfs verschillende subjecten – en/of objecten – onder verschillende omstandigheden betreft – wat nota bene normaal is voor verhoudingen op maatschappelijke (netwerk)schaal – is eenduidige betekenissenordening en zo door naar digitale facilitering ervan praktisch helemaal onbereikbaar zonder dergelijke explicitering. Metapatroon, dus. Ik kan me eigenlijk slechts voorstellen dat ook jouw huidige project aan dergelijke variëteit onderhevig is. Zo nee, wat is er dan nog ingewikkeld aan? Zo ja, hoe wordt thans geprobeerd om die variëteit te beheersen? Beheersbaar te krijgen? Je helpt mijn informatiekundige onderzoek zéér, indien jij mij daarover kunt – laten – inlichten. Hopelijk zie je in enige overpeinzingen over grondslagen enige welkome afleiding van reorganisatiezorgen.

76.14

Ik leg door jouw opmerkingen wellicht de verkeerde associatie. Nee, onder de noemer van Metapatroon enz. is er m.i. geen sprake van “méér bellen blazen” in de zin van onpraktische zeepbellen die het – dus – verdienen doorgeprikt te worden. Integendeel, op de schaal waarop betekenissenvariëteit onloochenbaar is, en vanaf een beetje informatievoorziening is dat nu eenmaal zo, helpt Metapatroon aan het stevige fundament zonder welk “chaos” onvermijdelijk heerst en ook onmogelijk valt “te kanaliseren.” Zoals ik het zie, blijft je dan veroordeeld tot aandacht voor schijnproblemen. Nota bene, jijzelf maakt wat mij betreft duidelijk genoeg dat je beseft aan schijnoplossingen te werken. Over zeepbellen gesproken ... Voorts stel je met zoveel woorden dat je van een poging tot het doorprikken dáárvan door jou geen verbetering verwacht. Ook weer integendeel verwacht je ernstige schade voor jouzelf als de boodschapper. Voor zover ik je begrijp waag jij je daarom niet – meer - aan opbouwende kritiek op opdrachten resp. opdrachtgevers (want het ontgaat ze helaas wat er met voorrang opbouwend aan is). Nogmaals, wie ben ik om je daarvoor te bekritisieren? Maar dan begrijp ik vervolgens nog steeds niet waarmee je het “druk” hebt. :-) Onder dergelijke omstandigheden blijft immers verkeerd wát je ook doet (omdat het fundament informatiekundig niet deugt). Ik zou zeggen, doe dan domweg maar iets. Hoewel, domweg. Voor een tijdbesparend alternatief heb ik ooit de term snoepgoeddoctrine bedacht. Indien je last hebt van zeurende mensen, kan je ze als kleine kinderen beschouwen. En omdat het je eigen kinderen niet zijn, waarvoor je dus ook de tandartsrekeningen niet hoeft te betalen, kan je ze beter maar meteen volstoppen met snoep om ze zoet te krijgen en houden. Dat kost jouzelf de nog de minste tijd en moeite. Ofwel, je wint daardoor tijd om je zgn ondergronds te wijden aan werkelijke oplossingen. Daarvoor krijg je geheide medestanders en –werkers, maw mensen die óók liever zinvolle bijdragen leveren. Zodra iets passend werkt, haal je die ‘kinderen’ er weer eventjes bij om ze, vooruit, hùn succes te laten vieren, inderdaad, met nog weer meer snoepgoed. Voor wat wèl zinvol is, acht ik het redelijk om als bedrijf dat beweert oplossingen voor informatievoorziening te kunnen bieden, een grondige oriëntatie op ...

informatie te vervolgen. Daarvoor moeten verwerkingsmogelijkheden niet als uitgangspunt gelden, maar betekenis­mogelijkheden. Overigens is kortzichtig vasthouden aan het averechtse uitgangspunt vermoedelijk de reden waarom – medewerkers van – bedrijven die zich te strikt identificeren met hun aanbod van verwerkingstechnologieën nog geen benul hebben van het inmiddels noodzakelijke informatiekundige paradigma vanwege de open stelselschaal waarop informatieverkeer mogelijk is sinds digitalisering van communicatie(middelen). Kan het zijn dat ook jij, want die indruk krijg ik, daarom Metapatroon van geen enkel belang voor jouw werk vindt? Uit wat informatie zoal moet kunnen betekenen, volgen – pas – de eventueel digitale verwerkingsvoorzieningen. Wie de principiële betekenis­oriëntatie feitelijk overslaat, zoekt oplossingen vergeefs en alsmaar wanhopiger in bedrijfskundige en/of technische maatregelen, met governance op z'n ideologisch als dieptepunt. Het is niet dat bedrijfskunde e.d. onzin is, maar nuttig kan zij uiteraard slechts afgeleide ... betekenis hebben. Mee eens, wanneer je in een organisatorische hiërarchie ondergeschikt moet functioneren aan mensen die blinde gehoorzaamheid volgens gezagsverhouding – en daardoor zichzelf – voorop plaatsen, heeft openlijke weerstand doorgaans geen zin. Maar dat heeft klakkeloze navolging, en verder niets, al helemaal niet.

Mocht je denken dat ik gemakkelijk praten heb omdat ik praktisch niet weet waarover ik schrijf, herinner ik je eraan dat ik ooit de digitalisering van een ministerie coördineerde. (Ook c.q. juist) daar was de belangrijkste opgave om ruimte te krijgen voor ook openlijk alsmaar structurelere aanpak. Dat is toen aardig gelukt en binnen de kortste keren vooral dānkzij het aanvankelijke 'ondergrondse' netwerk van medewerkers die herkenden dat ik ze ook en vooral voor hun eigen loopbaan een aantrekkelijk perspectief schetste.

Verschillende omstandigheden noodzaken inderdaad tot eventueel vergaand āndere keuzes. Waarin ze echter vaak overeenstemmen is de opgave van stelselmatige voorzieningen voor informatieverkeer. Indien daardoor tevens de opgave gekenmerkt is waarvoor jij staat, wil ik graag nogmaals onderstrepen dat iemand het zelfs nooit te druk kan hebben om daar methodisch greep op te krijgen. En dat vergt dus een informatiekundig passende methode. Vergeet het anders maar. Weet je niet waarover ik het heb? Stel me je vragen! Mag een stelselmatige betekenis­aanpak 'officieel' niet? Doe het gewetensvol in elk geval voorlopig 'illegaal.' Geen tijd over? Maak tijd. En gebruik vooral tijd die anderen ervoor over hebben.

Sisyphus had, herstel, heeft niets aan een methodische verbetering om dat rotsblok een berg òp te rollen; hij is veroordeeld om dat hoe dan ook te blijven doen. Maar tēlkens wanneer hij de top bereikt heeft, zou hij er laagje vanaf kunnen blazen. Op die manier is die berg ooit wēg, nee, dat gaat niet in één keer, maar uiteindelijk scheelt dat voor hem nogal.

76.15

In wat jij interpreteerde als mijn onjuiste ... interpretatie van jouw aanduiding "bellen blazen," zag jij aanleiding tot toelichting op jouw ... aanduiding, en verder. Je geeft zoiets als een loopbaangetuigenis af. Blijkbaar nadert het loopbaaneinde. :-)

In enkele van jouw opmerkingen herken ik op mijn beurt wederom aanleiding tot een poging om mijn opvatting te verduidelijken. Zo wēkt communicatie, want als communicatieve hoofdstelling geldt m.i. dat over en weer èlk teken een verzoek tot

inschikkelijkheid is (en met de situationele gedragsverbijzondering correspondeert o.a. contextuele informatieverbijzondering).

Ik heb ook nog maar weer eens geprobeerd om je voor Metapatroon te interesseren. Dat blijkt mij tot dusver echter opnieuw niet gelukt. Ik krijg – volgens jou wellicht opnieuw deels de verkeerde – indruk dat jij “nieuwsgierigheid” vooralsnog met vrijblijvendheid verbindt. Zo ja, dan verschillen wij daarover principieel van mening. Ik vind dat Metapatroon, zeg maar, professionele aandacht verdient. Ik acht het de verantwoordelijkheid van iedereen die zichzelf als zgn professional beschouwt om kennis over relevante vakdisciplines te – blijven – bijhouden. Toegegeven, het is praktisch inderdaad onmogelijk om alle ontwikkelingen te volgen. Maar als ik je ergens nadrukkelijk op wijs ... De tijd die met onderhavige communicatie gemoeid is zou je gedeeltelijk aan bestudering kunnen besteden, zie bijvoorbeeld [Metapatroon, handboek stelselmatig informatieverkeer](#).

Wat mij betreft zorg je voor verwarring door jezelf te bestempelen als “een pragmatisch mens.” Ik zou immers als reactie kunnen stellen dat ik mijzelf nòg pragmatischer vind. Metapatroon laat immers problemen van informatievoorziening met willekeurige variëteit grondig en flexibel oplossen. Je kunt dat een onzinnige claim vinden. En/of je kunt het niet op jouw weg vinden liggen om je er überhaupt in de verdiepen. Tja, dan houdt het op.

Dan wijs ik dus tevergeefs op het gezegde dat er niets praktischer is dan een goede theorie. Nogmaals, als een (ver)beter(d)e theorie wil helaas bijna niemand grondig kennis van Metapatroon nemen. Ik vind dat juist onpragmatisch. Nota bene, Metapatroon is een terdege gedocumenteerde modelleermethode. Voor digitalisering van ontwerpen à la Metapatroon is een programmatuurplatform beschikbaar. Eigenlijk heb – had? – ik een eenvoudige vraag: Waarom gebruik je dat nog steeds niet? Jij lijkt ontwijkend een vergelijking te suggereren met werk-zonder-uitzicht dat jij ooit in een “software lab” deed. Die vergelijking gaat dus echt niet op, punt.

Indien je “dynamiek” wenst, wat is er dynamischer dan facilitering van veranderlijke betekenissenvariëteit? Zulke variëteit volgt onvermijdelijk (!) uit betrokkenheid “van langdurig politiek spel en [...] een groot aantal [...] spelers.” Zo zou ik met recht tevens kunnen beweren, dat ik nòg sterker dan jij op dynamiek georiënteerd ben. En met Metapatroon is daarvoor zelfs een structurele oplossing beschikbaar, hier en nu. Het argument dat door de leiding aldaar ingebracht wordt tegen vervolg op succesvolle operationele inzet bij een overheidsinstelling is dat Information Dynamics een klein bedrijf is, met risico's van dien. Klein, ja. Ze geven aldus feitelijk de voorkeur aan risico's door aantoonbaar onopgeloste problemen van informatievoorziening. Patstelling.

Ik besef dat het moeilijk is om een nieuwe theorie met bijbehorend operationeel gereedschap ingang te doen vinden. Maar ja, als ik me er niet om bekommer, wie dan wèl?

Uiteraard heb ik het te aanvaarden indien jij je praktisch, operationeel e.d. niet om dergelijke vernieuwing wil druk maken. Over klachten over m.i. daarmee vermijdbare problemen, of over wat ik überhaupt onzinnige opdrachten vind, maak ik me op mijn beurt dan niet drukker dan het uiten van bezorgdheid om jouzèlf. Ja, dat o.a. ethisch besef heeft zakelijk tot een marginaal bestaan geleid. Bijvoorbeeld, dank je wel voor je herhaalde uitnodiging om jullie te bezoeken, maar daarvoor heb ik om te beginnen het (pensioen)geld helemaal niet.

Wat mij interesseert is de aard van de informatievoorziening resp. het informatieverkeer waarop jouw opdrachten zoal betrekking hebben. Indien jijzelf Metapatroon niet kunt/wilt “beoordelen,” zou ik toch in staat moeten zijn om zowat per omgaande aan te geven in hoeverre Metapatroon er een structurele(re) oplossing voor biedt. Ik begrijp heus wel dat je er niet onmiddellijk mee aan slag kunt, en wellicht nooit omdat ook jij daarvoor op weerstand stuit. Ik kan dat echter niet rijmen met jouw mededeling, dat “[e]r [...] alle ruimte [is] om het werk zodanig te organiseren dat zowel de opdrachtgever als werkgever tevreden zijn. En als innovatie kan leiden tot verbetering van kwaliteit en operationeel resultaat (lees winst), is er meestal weinig weerstand, tenzij die innovatie botst met de bestaande, uitgebreide en gedetailleerde regelgeving.” Ik zie daarin zelfs àlle redenen om Metapatroon zsm serieus te overwegen. Wie weet kan je er zelfs, zoals ik onlangs suggereerde, snoepgoed voor managers van maken. Het beginsel van contextuele verbijzondering borgt dat er in de uitvoering juist géén “radicale innovatie” aan de orde hoeft te zijn. Wanneer jij die aanduiding toepasselijk acht voor Metapatroon, klopt ook die pertinent niet. Ofwel, geïntegreerde(re) informatievoorziening laat zich reeds vergaand uit overgeleverde toepassingen e.d. samenstellen. Dat kan vlot en geleidelijk, dus optimaal beheerst gebeuren. Door feitelijk niets van Metapatroon te willen weten resp. je er ook niet over te willen laten voorlichten, dreig je je te verliezen in – klachten over – wat ik schijnproblemen blijf vinden. Je schrijft zèlf tot drie keer toe, dat je er “moe” van bent. Daarin kan ik niets pragmatisch ontdekken, integendeel.

Indien je zònder kennis ervan niets van Metapatroon wilt weten, houd ik erover op. Ja, er valt pas met “een hecht team [...] een complexe opdracht uit te voeren.” Met Metapatroon laten zich dus nòg weer ingewikkelder vraagstukken ordenen, enzovoort. Perspectief! Dat is uiteraard allereerst in het belang van ... belanghebbenden bij informatievoorziening/-verkeer. Zoals ik eerder schreef, kan je met dergelijke veranderopgaven medewerkers èxtra motiveren, enzovoort. Nogmaals, ik ben benieuwd naar wat jouw opdrachten/opgaven zoal omvatten. Laat ook en vooral duidelijk weten, indien je vindt dat dergelijke inlichtingen mij niets aangaan.

Ik heb de indruk dat jij je als zoiets als buffer opstelt. Jij werpt je op om negatieve invloed van jouw management te absorberen, opdat jouw medewerkers tenminste zo opbouwend enz. mogelijk aan de slag kunnen. Jij bent daar zó goed in, dat absorberen, dat je er kennelijk slechts “moe” van raakt. Ik zou er stellig aan onderdoor gaan. Dat is vermoedelijk de reden dat ik me genoodzaakt zie om m.i. principiëlere oplossingen te benutten. :-) Indien ik zelfs maar enigszins gelijk heb met mijn idee van jouw heroïsche bufferschap, vind ik dat je daarmee je medewerkers onvoldoende gelegenheid biedt om op hun beurt eveneens voor jou te zorgen. Nou ja, wellicht is het voor arbeidsverhoudingen in de Verenigde Staten onrealistisch wat ik probeer te zeggen.

Dit was dus weer wat van mijn getuigenis. :-)

76.16

De tweede paragraaf [in deze aantekening] verschaft nadere informatiekundige toelichting. Die dient beknopt ter verduidelijking dat de voorgestelde oplossing niet slechts het concrete probleem dekt dat u vermeldde (aanleiding). Er wordt tevens een richting mee ingeslagen voor de noodzakelijk stelselmatige autorisatievoorziening (beleidsvoorwaarde).

Metapatroon en KnitbITs zijn – ontwikkeld door en – eigendom van Information Dynamics. De modelleermethode Metapatroon (Engels: Metapattern) is voor gebruik vrij beschikbaar. Het gebruik van KnitbITs en daarop gebaseerde voorzieningen zoals KnitbITs IR is onderhevig aan licentie.

1. van aanleiding naar beleidsvoorwaarde

De Rechtspraak(organisatie) beschikt voor – uitvoering van – haar taken over meerdere geautomatiseerde informatiesystemen. De controlerend accountant verlangt overzicht van bevoegdheden (lees ook: autorisatie) die medewerkers hebben voor gebruik van bedoelde informatiesystemen.

Autorisatie is thans voor elk informatiesysteem (lees ook: toepassing) resp. voor elke deelverzameling van informatiesystemen apart geregeld. Het verschaffen van bedoeld overzicht vergt daarom onvermijdelijk een aanvullend informatiesysteem. Dat kan met een informatieronde echter zo beperkt mogelijk blijven.

De noodzaak van zo'n incidentele aanvulling vervalt met een stelselmatige autorisatievoorziening. O.a. autorisatie-overzichten kunnen daarmee op willekeurige tijdstippen als onderdeel van regulier beheer worden opgesteld.

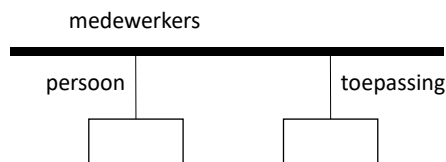
Een dergelijke voorziening staat reeds aangeduid in het rapport **Stelselmatig op orde, data governance by design** (team Informatiebeheer, IVO, december 2019, als publieksversie: [Wen er maar aan! Over noodzaak en opzet van stelselmatig informatiebeheer](#)) als een onmisbare voorwaarde om het digitaliseringsbeleid van de Rechtspraak onder de noemer van digitale toegankelijkheid resp. digitaal ecosysteem te laten slagen. Met een informatieronde kunnen daarvoor meteen voorbereidingen voor getroffen worden.

2. informatiekundige kenschets

Het voorstel luidt om de oplossing met de informatieronde in twee fasen te realiseren. De voortschrijdende opzet is hier informatiekundig ter oriëntatie ruw geschetst met Metapatroon, de modelleermethode waarmee verschillen en hun samenhang stelselmatig kunnen worden geordend; zie ook [Metapatroon, handboek stelselmatig informatieverkeer](#). Dit voorlopige ontwerp moet tijdens de uitvoering van de opdracht uiteraard nog worden uitgewerkt.

De voorgestelde informatieronde (KnitbITs IR) werkt volgens een bijbehorend programmatuurplatform (KnitbITs).

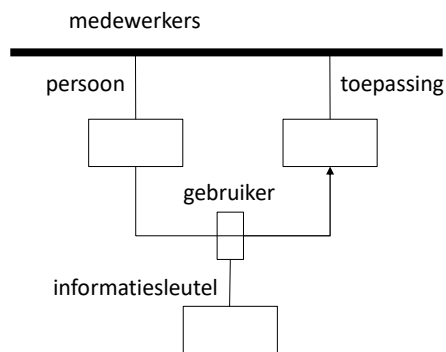
Voor de eerste fase blijft de inventarisatie van medewerkers beperkt. Zij staan in het aanvullende register slechts enkelvoudig als personen bekend. Daarnaast zijn in dat register de relevante toepassingen geïnteriseerd (figuur 1).

figuur 1

Van een bepaalde persoon kan daar vervolgens worden vermeld of z/hij gebruiker is van een bepaalde toepassing. Zo ja, dan moet eraan toegevoegd zijn welke identiteitstelling (lees ook: identificatie) geldt voor haar/hem als gebruiker van de toepassing in kwestie (figuur 2). Zo'n identiteitstelling heet ivm een informatieronde

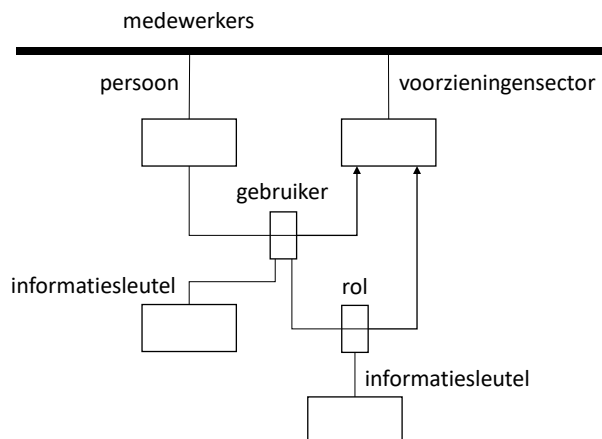
de – waarde van de – informatiesleutel; zie ook [Stelselmatig overzicht via informatiesleutels](#).

figuur 2

(Alle) toepassingen die voor inventarisatie van toegekende bevoegdheden relevant zijn, vormen een verzameling. Voor enkele deelverzamelingen van toepassingen wordt per deelverzameling een autorisatievoorziening benut (in uw geval: Active Directory). Zo'n deelverzameling heet door stelselperspectief op autorisatie ook wel een voorzieningensector.

Volgens de autorisatievoorziening met Active Directory voor een voorzieningensector heeft een persoon één of meer rollen. In een bepaalde rol geldt z/hij – pas – als gebruiker van (een) toepassing(en) in zo'n sector; daarbij zijn haar/zijn bevoegdheden – dus – door de rol in kwestie bepaald. Zie onderstaand in figuur 3 het model ter grove aanduiding van aldus getrapte(re) verhoudingen die in het aanvullende register vermeld moeten zijn om voor de controlerend accountant het enkele autorisatie-overzicht te kunnen opstellen uit de meerdere autorisatiebestanden die op de informatierotonde aangesloten zijn.

figuur 3

Het betekenissenmodel blijft algemeen door ook een toepassing waarvoor autorisatie – nog – apart geregeld is, als een bedoelde deelverzameling ofwel voorzieningensector te beschouwen, zij het met slechts die ene toepassing als enig element ervan.

Van elke relevante voorzieningensector, maw een deelverzameling toepassingen mbt autorisatiebeheer, moet – een afschrift van – het autorisatiebestand

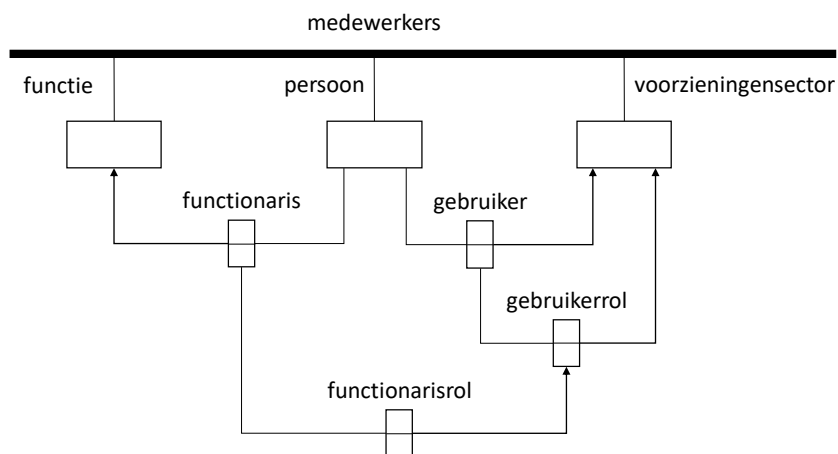
‘aangesloten’ zijn op de informatierotonde. Uitgaande van een medewerker-als-persoon kan via de verwijzingen in het aanvullende register informatie over haar/zijn bevoegdheden worden geselecteerd resp. gerapporteerd voor elke toepassing die z/hij gebruikt.

Het moet duidelijk zijn dat de aanvullende identificatie van één en dezelfde persoon als telkens gebruiker van een bepaalde toepassing, dus bijelkaar eventueel meerdere gebruikers, zeer nauw luistert. De verwachting is dat de aparte autorisatiebestanden, dwz zo’n bestand per toepassing c.q. voorzieningensector, enige identificerende informatie over gebruikers bevat. De informatierotonde kan overeenkomsten tussen verschillende van zulke bestanden helpen nagaan, en zodoende reeds assisteren in het daadwerkelijk vestigen van persoon-gebruikerrelaties. Dat heeft eerder uitstekend gewerkt om verschillende debiteuren griffierecht per rechtbank enz. te ‘verzamelen’ tot een enkele debiteur met landelijk bereik.

Volgens de tot dusver geschetste opzet (fase 1) kan worden voorzien in de informatiebehoefte zoals naar verluidt expliciet gesteld door de controlerend accountant.

De noodzaak van fase 2 bestaat er uit, dat deze opzet nog niet volstaat voor nadere beoordeling of toegekende bevoegdheden stroken met een functie en/of noodzakelijke functiescheiding(en) aangehouden worden. Daarvoor moeten voor het relevante inventarisatiebereik tevens functies zijn geïnterpreteerd. Een persoon vervult dan één of meer functies.

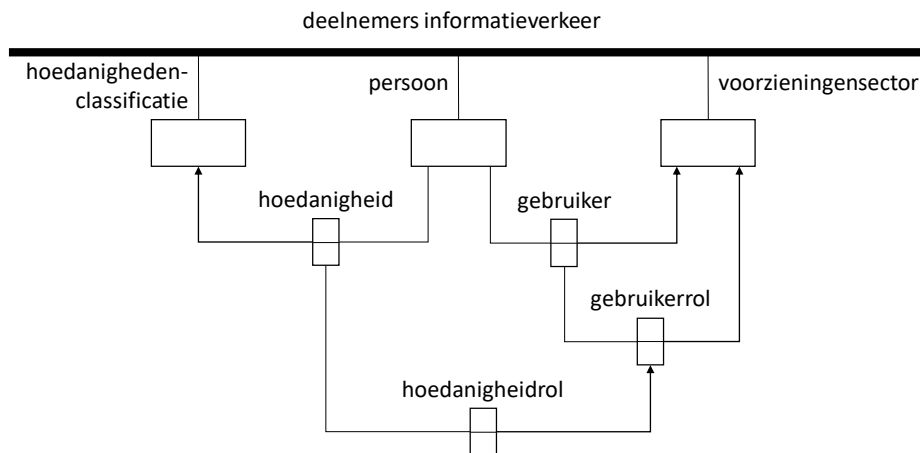
De rollen ‘in’ voorzieningensectoren en zo door tot bevoegdheden voor toepassingen die haar/hem toegekend zijn, moeten uiteraard stroken met de functie(s) voor welke z/hij is aangesteld. Opnieuw vooralsnog – en ditmaal zeer – grof zijn die verhoudingen in het volgende (deel)model geschetst (figuur 4).

figuur 4

Een dergelijke uitbreiding met de tweede fase is voorts gedacht als verkenning van stelselmatige oriëntatie op autorisatie. Want, nota bene, structureel kan het ontwerp(model) ervoor zelfs ongewijzigd dienst doen voor stelselmatig bereik, maw als onderdeel van wat de Rechtspraakorganisatie nastreeft als – bijdragen aan – digitaal ecosysteem met passende digitale toegankelijkheid. Autorisatie betreft dan niet langer uitsluitend ‘eigen’ medewerkers, maar willekeurige belanghebbenden bij

rechtspraak(processen). In het ontwerpmodel behoeven daarvoor slechts enkele nauwere door algemenere begrippen te worden vervangen, zie daarvoor figuur 5.

figuur 5

Nogmaals, het operationeel bruikbare ontwerpmodel is ingewikkelder, onder meer omdat rekening gehouden moet zijn met voorwaardelijkheid. Vervulling van de ene hoedanigheid is dan afhankelijk van vervulling van een andere. Zo is de voorzitter van de Raad voor de rechtspraak een rechter. In **Stelselmatig op orde, data governance by design** is een – veel – uitgebreider model getoond; zie ook [Situatieve hoedanigheden van deelnemers aan maatschappelijk \(informatie\)verkeer](#). Information Dynamics heeft een dienovereenkomstige proefopstelling ontwikkeld die voor de hier bedoelde tweede fase beschikbaar is. Ook wie volgens de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) geldt als betrokkene met rechten van dien, dient in die hoedanigheid als deelnemer – aan – informatieverkeer, dwz als gebruiker van de toepassingen die haar/zijn persoonsinformatie bevatten, erkend te zijn met bevoegdheden van dien. De rapportages door de verwerkingsverantwoordelijke waarop een betrokkene volgens AVG recht heeft, zijn vergaand vergelijkbaar met wat hier als autorisatie-overzicht is voorgesteld. Ook in zulke rapportages is daarom optimaal als reguliere mogelijkheid voorzien (en ook daarvoor biedt dit voorstel dus de oplossingsrichting).

[Met dank aan Martijn Houtman voor analyse mbt Active Directory en dienovereenkomstige modelleeraanwijzingen.]

76.17

Allerlei vakdisciplines volgen allang min of meer expliciet de veronderstelling dat variëteit 'aan de orde' is. Zo puzzelde de filosoof Plato over de verhouding tussen eenheid en veelheid (zonder praktisch bruikbare synthese te bereiken; daarin slaagden zijn talloze 'opvolgers' gedurende vele eeuwen evenmin).

Belemmering? In het verlengde van de modern(istisch)e wetenschappelijke apartheid lijkt erkenning van verschillen alom slechts van geval tot geval te gebeuren; daardoor ontsnapt voor de onloochenbaar ene samenleving enzovoort – nog steeds – structureel aan de aandacht dat tussen verschillen tevens samenhang bestaat (die tot uitdrukking gebracht moet kunnen worden).

Voor ook nog eens veranderlijke ordening van betekenissen komen 'we' niet om een methodisch stelselmatig (!) dekkende benadering heen. Daarvoor biedt Metapatroon

het passende middel. Als je dat van mij weigert aan te nemen, kan ik je zeker niet helpen aan voor jou wèl geloofwaardige referenties. Vraag iemand anders erom. Oh ja, ik herinner je eraan dat (Bureau) Forum Standaardisatie alweer meer dan tien jaren geleden heldere conclusies over Metapatroon trok resp. aanbevelingen ervóór deed. Neem er grondig kennis van, beveel ik je op mijn beurt graag aan.

Nota bene, Metapatroon blijkt – voor zover ik kan nagaan – een nieuwe methode. En om iets nieuws te leren, moet je uiteraard vooral zèlf moeite doen. Ik herhaal dat er documentatie genoeg beschikbaar is over Metapatroon. Het kan zijn dat je er geen wijs uit kunt worden. Jij bent immers niet opgeleid als informatiekundig ontwerper voor stelselmatige opgaven. Nee, dat is helaas nog niemand (hoewel ik ook alweer sinds jaren voor zo'n opleiding op universitair niveau pleit; nee, aan promovendi met relevante interesse enz. ontbreekt het mede daarom). Laat me weten wat jij niet begrijpt van de Metapatroon-documentatie.

Beweer ik overigens het beter te weten dan o.a. Plato? Ik houd het erop dat hij zich onmogelijk gesteld kon vinden gestaan voor de door-en-door pràktische opgave van stelselmatige betekenissenordering. Met digitale technologieën als katalysator is dat een nieuwe opgave. Die dwingt ons als het ware – pas! – tot een netzo praktische methode.

Of “de modelleringstechniek Metapatroon [...] veelal statisch en niet dynamisch” is? Allereerst merk ik op Metapatroon bij voorkeur als een methode aan te duiden. Ja, een methode is altijd – een – techniek in de zin dat er een ontwerp aan ten grondslag ligt. Wanneer dat ontwerp al niet opzettelijk tot stand kwam, is er tenminste achteraf een redelijke verklaring voor te geven.

Juist omdat, vooruit, het techniekje volgens Metapatroon – nog – nauwelijks iets voorstelt, heeft de modelleur annex informatiekundig ontwerper veel nieuwsgierigheid nodig over hoe de werkelijkheid ... wèrkt. Een model is dan een onvermijdelijk statische uitdrukking van ervaren dynamiek. Op zijn beurt kan zo'n model bijdragen aan – verdere – dynamiek, enzovoort.

Nogmaals, als neerslag is èlk model statisch, dus óók wat volgens Metapatroon is opgesteld. Maar ook weer èlk model moet berekend zijn om een factor in dynamiek te spelen. Anders heeft – het opstellen annex ontwerpen van – een model geen zin, nietwaar? Modelleren is nu eenmaal een èchte (ontwerp)discipline, omdat de verhouding tussen noodzakelijkerwijs statische neerslag en aandeel in dynamiek optimaal moet uitvallen. Dialectisch kortweg als zgn contragram gesteld: De statica van de dynamica is de dynamica van de statica. Haha, zoiets ... Ik heb de indruk dat jij je dat als feitelijk programmeur ipv informatiekundig ontwerper niet zo bewust bent.

Maak je daarover ajb geen nodeloos verwijt. :-) Weliswaar is dat inzicht onmisbaar voor digitalisering vanaf zelfs maar de geringste schaal van informatieverkeer (als aspect van maatschappelijk verkeer, en al helemaal als je iets wilt onder de noemer van Virtual Society kan je er niet aan aantrekken), maar overal hebben programmatuurgeoriënteerde ‘technici’ het voor het – daardoor informatiekundig impliciete – ontwerp nog voor het zeggen. Dat gaat dus telkens mis, punt. Je kunt jezelf iets kwalijk gaan nemen, indien je daarvan niets leert. De reële opgaven moeten ‘we’ bijgevolg anders aanpakken.

Je hoeft je opnieuw van mijn adviezen uiteraard niets aan te trekken. Daarentegen kan je overwegen mij ditmaal opdracht te – laten – verstrekken om jouw voorstel informatiekundig te beoordelen. (Want) mijn vermoeden blijft dat ook jij daarvoor het

informatiekundig ontwerp weleens overgeslagen zou kunnen hebben (omdat vrijwel iedereen domweg nog veronachtzaamt wat er allemaal telt voor deelnemers aan informatieverkeer).

76.18

Toen ik je gisteren per omgaande liet weten “Ik ga je model bekijken,” dacht ik dat jij met Metapatroon een model had opgesteld. Wat blijkt echter? Het model dat jij mij onlangs stuurde heb nota bene ik gemaakt. Dat heb ik jou ‘oorspronkelijk’ op 23 november 2019 ook gestuurd[, zie [aantekening 72.93](#) voor afschrift]. Waarom stuur je mij dat nu terug, zelfs zònder ook maar enige opmerking? Ik probeerde toen jou ermee te verduidelijken dat je met Virtual Society op een verkeerd spoor zit. Maar dat is blijkbaar nog niet tot je doorgedrongen. Oh ja, de vermelding van mijn auteursrecht die ik aan het model toevoegde, is in het afschrift dat ik terugzag verdwenen. Nee, zo werkt samenwerking uiteraard niet duurzaam, integendeel. Ook ditmaal ben ik toch bereid je informatiekundig grondig voor te lichten, nou ja, nog eventjes dan. (Want) indien dat verspilling van zgn algemene financiële middelen voorkomt c.q. verstandige besteding ervan bevordert, is dat uiteraard eveneens in mijn belang. :-) Eerder heeft mijn – vooruit, voor mijn doen – nogal diplomatieke insteek blijkbaar nergens toe geleid. Ik doe het daarom maar eens wat botter (maar netzo opbouwend bedoeld).

Zeker nu jij zèlf opmerkt dat wat jij schreef “misschien [...] ook niet helemaal duidelijk” is, wil ik je niet langer onthouden dat ik dat nogal zachtjes uitgedrukt vind. Zoals ik het ervaar, vermeld je vergaand l0sstaand allerlei termen. Ik moet dan blijkbaar maar raden, nog steeds, naar wat jij bedoelt.

Ik vermoed dat ik niet de enige ben die door jou voor raadsels gesteld wordt. Ik ben echter nieuwsgierig genoeg om een m.i. redelijke poging tot inzicht te wagen. Wie weet ligt èrgens een prima aanzet verscholen ... Maar ook en vooral wanneer dat mij bij zulk nader inzien een, eh, samenraapsel van modieuze oppervlakkigheden met de valse suggestie van diepgaande samenhang blijkt, wil ik voor zo’n oordeel redelijke argumenten kunnen verschaffen.

Dus, als onbezoldigd vrijwilliger heb ik eerder bijelkaar enkele weken besteed aan jouw voorstelling van – een – Virtual Society. Ik nam daarbij de moeite voor uitvoerige suggesties voor informatiekundige samenhang tussen wat ik dàcht waarop jij uit was/bent c.q. wat mij wèl verstandig leek en lijkt om te doen. Helaas slaagde ik ermee naar mijn indruk niet in om jou tot voor mij begrijpelijke resp. ethisch aanvaardbare voorstell(ing)en te bewegen. Daardoor was ik evenmin in staat om een positieve, zeg maar, vertaling te verschaffen voor wie feitelijk geen touw kan vastknopen aan wat jij beweert (maar er om één of andere reden tegenover jou niet voor uit wil komen).

Lees jij eigenlijk grondig wat ik je schrijf? Ik heb je ... opnieuw proberen te verklaren wat het inhoudt dat Metapatroon nieuw is. Iets dat wèrkelijk nieuw is, heeft aanvankelijk slechts “één bron.” Ofwel, jij zoekt voor Metapatroon voortijdig naar alternatieve bronnen. Die zijn er niet, punt. Dat heb ik je al verklaard, klaar. Waarom blijf je ernaar vragen?

Ja, ik heb er begrip voor, indien iemand risicomijdend niet op één bron wil afgaan. Maar, nee, vernieuwend is zo iemand dan niet.

Kortom, als jij iets nieuws wilt begrijpen, moet je er zèlf moeite voor doen. Dat is zoals ik je ook al schreef ...

Oh ja, ook risicomijdend ben je noodzakelijkerwijs niet door andere bronnen te

wensen. Want je blijft onverminderd risico lopen, sterker nog, voorspelbaar op mislukking afstevenen met een oude methode die ongeschikt is.

Als jij een ontwerper zou zijn, heb je tevens niet zo'n simplistische opvatting over modelleer- annex ontwerpgereddschap. Wat jij meent, nou ja, dat vermoed ik dan maar weer als jouw mening, dat een "rijk[e] gebruikservaring" biedt, vind ik juist contraproductief voor ontwerp kwaliteit. Je kunt laatdunkend zijn over potlood en papier, maar een ontwerper begint, herstel, kan verantwoord altijd maar slechts beginnen met vergaand vrije schetsen. (Pas) wanneer z/hij daardoor het idee gekregen heeft dat haar/zijn aldus mede verkregen idee weleens vruchtbaar kan zijn, zeg ook maar voor ontwerpen-in-het-net(jes), schakelt z/hij over op – indien beschikbaar – daarvoor geschikter gereeddschap. Ofwel, wat telt als "rijk," over situationele resp. contextuele verbijzondering gesproken, hangt van het ontwerp stadium af.

Wat jij aanmerkt als "handig in gebruik," kan iemand die helemaal geen ontwerper is de valse illusie geven dat z/hij deugdelijk ontwerp aflevert. 'Het' ziet er immers netjes uit ... Daarmee ben je er echter niet.

Voor een ervaren ontwerper lijkt het inderdaad geen kwaad meer te kunnen, wanneer z/hij voor het laatste ontwerp stadium kan beschikken over programmatuur waarmee hij voor telkens 1. een aanvullend modelknooppunt kan aangeven 2. welk reeds aanwezig knooppunt daarvoor geldt als objectschakel en 3. welk reeds aanwezig knooppunt daarvoor geldt als situatieschakel. Dergelijke programmatuur moet echter ook op wijzigingen berekend zijn. Verder wil de ontwerper de opmaak wellicht bepalen. Dat maakt die programmatuur allemaal nogal ingewikkeld (waarbij ik niet uitsluit dat programmatuur met zulke structuurmogelijkheden, maar voor een ander doel gemaakt, reeds bestaat; ik heb die echter nog niet ontdekt).

Prioriteit heeft zulk gereeddschap m.i. niet. Sterker nog, dat kan afleiden van waar het met ontwerpen om moet gaan. Dat is allesbehalve "handig." Jij vraagt ook daarmee naar de verkeerde weg.

Mocht jij o.a. bovenstaande uitleg over de verhouding tussen een ontwerper en haar/zijn gereeddschappen niet kunnen volgen, geef dat ajb toe. In dat geval kan ik mij verdere serieuze moeite besparen om je ontwerpgerichte voorlichting te geven. Nu is ook Metapatroon als methode wederom maar een middel. Principieel telt besef van wat als reële variëteit aangeduid kan worden. Hoewel ik er telkens naar peil, heb ik dergelijk besef bij jou nog niet ontdekt. Zolang dat ontbreekt, kan ik Metapatroon onmogelijk aan jou uitleggen.

Ik heb o.a. Michiel Schransmans afschrift gestuurd, omdat hij in relevante opgaven allang reële variëteit erkend, en weet dat een bruikbaar middel ervoor zgn passende variëteit moet bieden.

Over wat jij fragmentarisch over Virtual Society meedeelt, ben ik onverminderd van oordeel dat het niets nieuws is. Ik vind het gezegde 'oude wijn in nieuwe zakken' toepasselijk. En zonder principiële erkenning van reële variëteit zijn die zakken zelfs lek.

Ik herhaal dat informatiekundig het begrip "tweeling" onzin is. Neem een object, bijvoorbeeld een koffiemok. Als iemand die mok naar je hoofd gooit en het is raak, dan doet dat pijn. Zeg ook maar dat die mok echt is. Iets anders is dat er informatie over die mok kan zijn. En informatie kan variëren van een vastgesteld serienummer tot aannames voor de wildste (gedrag)simulaties. Klopt, de uitkomst van (een) bepaalde simulatie(s) kan worden benut om 'iets' met de echte mok te doen,

enzovoort. Hoe dan ook is het flauwekul om de informatie-over-de-mok als de ene tweelinghelft te beschouwen met de èchte mok als de andere tweelinghelft. Sterker nog, de vergelijking met een tweeling acht ik schadelijk.

Enfin, vervang koffiemok door een menselijk individu en kijk wat de Autoriteit Persoonsgegevens er volgens de Algemene Verordening Gegevensbescherming van vindt. Doe dat ajb meteen, zodat je 'ons' de kosten en moeite van ònaanvaardbare digitalisering bespaart.

Facilitering van digitaal verloop van informatieverkeer mbt rechtspraak betreft èchte mensen als deelnemers. Daarvoor komen 'we' niet om reële variëteit heen. Daarvoor is rechtspraak zelfs exemplarisch. (Want) juist dáár komt aan de 'orde,' wat buiten de formele (gedrags)regels voorgevallen is. En die èchte mensen die allemaal in allerlei hoedanigheden bij rechtspraak betrokken zijn, moeten o.a. hun dienovereenkomstige rechten op gegevensbescherming kunnen doen gelden.

Daarom is een stelselmatig bemeten autorisatievoorziening met passende variëteit van dien nota bene van meet af aan onmisbaar. Een programmatuurplatform voor zo'n voorziening kan Information Dynamics voor een proefproject aan de Rechtspraakorganisatie beschikbaar stellen. Een omvattender strategie tref je uiteengezet aan in [Wen er maar aan! Over noodzaak en opzet van stelselmatig informatiebeheer](#) (zie bijlage voor afschrift; Michiel is één van de opstellers). Oh ja, wat jij onder de noemer van Virtual Society probeert te bereiken, hmm, voorzover ik je begrijp, is 'gewoon' een casus van informatieverkeer via een informatieronde (mits toegestaan en met daarvoor passende autorisatie beschermd).

Ik besluit graag met een waarderende opmerking. Jij schreef dat jij inzichten "vanuit de verschillende disciplines [...] onder één horizon [wil] brengen." Voor een stelselmatige ontwerpogave is dàt inderdaad, hoera, de enig juiste instelling. Het is echter eenvoudiger gezegd dan gedaan. Iedereen doet er verstandig aan daarvoor een bekwame informatiekundig ontwerper in te schakelen. Dat is ècht een vak apart.

76.19

Voor het gebruik van wat jij "de modelleringsmethodiek" noemt, zijn er aan Metapatroon nooit kosten verbonden geweest. Ik heb er echter nooit een bijbehorend tekengereedschap aan gekoppeld. Dat regelt iedereen wat mij betreft zelfs bij voorkeur zèlf. Ook dat hoeft m.i. verder niets te kosten.

Voor al voor stelselmatige betekenissenordering is het voornaamste gereedschap van de modelleur/ontwerper haar/zijn dankzij relevante opleiding en eerdere ontwerpbezigheden ontwikkelde denkvermogen. Het ontwerpresultaat is een model. Daarvoor is tekengereedschap inderdaad onmisbaar, dat geldt al voor potlood en papier. Ik zou zeggen dat je een model volgens Metapatroon – vervolgens – met een willekeurig tekenprogramma kunt afwerken. Daarvoor zijn de vormen inclusief relaties ertussen van de modelleertaal opzettelijk (!) immers eenvoudig genoeg. Wat jij daaraan wellicht nog ònhandig vindt, helpt naar mijn overtuiging een ontwerper als onvermijdelijke bewerkelijkheid om wàt z/hij modelleert pas verantwoord enzovoort te ervaren. Ik zie dus geen behoefte aan ànder, speciaal voor modellering met Metapatroon bestemd tekengereedschap. Maar iedereen die geld heeft en dat eraan wil besteden, is uiteraard vrij om dat te doen.

76.20

Ik meen één van de raadsels opgelost te hebben. Wellicht is de oplossing slechts door mijzelf te volgen, :-) maar graag documenteer ik uitleg. Dit misverstand acht ik

wijdverbreid; opheldering door bestuurders als [directeur Wigo4it] kan m.i. veel besparen.

Het komt mij voor dat jij als ambachtsman over gereedschap oordeelt. Vaak is zo iemand dankzij onbewust geraakte bekwaamheid gereedschap onlosmakelijk met gebruiksmethode ervan gaan associëren. (Want) zodra een – bepaald – gereedschap ontbreekt, of beschadigd is, valt de dienovereenkomstige methode – vrijwel – onmogelijk toe te passen. Bijvoorbeeld, voor het indraaien van een schroef heb je een deugdelijke schroevendraaier nodig; met een zaag kom je voor die opgave inderdaad niet ver. Voor het bouwen van een kastje moet een meubelmaker daarom kunnen beschikken over een verzameling passend gereedschap. Wat zo'n ambachtswoman of –man daarbij echter weleens vergeet, is over hoeveel kennis z/hij wel degelijk opgedaan heeft om vervolgens pas methode praktisch gelijk aan gereedschap te – kunnen – veronderstellen (en ernaar te handelen).

Een programmeur is naar mijn idee doorgaans ook een ambachtswoman of –man. De kwaliteit van het resultaat van haar/zijn werk, programmatuur, dus, is daarom eveneens sterk gebaat bij kwalitatief hoogwaardig gereedschap.

Voor het ontwerp(en) van een kastje, maar dus ook van digitale voorzieningen voor informatieverkeer, werkt het daarentegen eerder averechts om ontwerpmethodes als het ware te vereenzelvigen met gereedschap. Het enige (!) gereedschap dat telt, dient beschrijving van het ontwerp (en die beschrijving heet dan overigens meestal óók ontwerp). Nu is Metapatroon een ontwerpmethode. Klopt, voor ontwerpers. Een (beschrijvings)gereedschap voor ontwerpers moet er natuurlijk verband mee houden, maar moet principieel als iets anders opgevat zijn. Graag paraphraseer ik hier Jaap van Rees. Als slogan – en artikeltitel uit 1982 – om te benadrukken dat vooral de ontwerper de ontwerp kwaliteit bepaalt, luidt zijn helaas dus nog altijd veronachtzaamde stelling: **De Methode Doet Het Niet**. In het verlengde daarvan geldt m.i. voor ontwerp(en) nog sterker, dat het beschrijvingsgereedschap het-niet-doet.

Ik heb de indruk dat jij, over verwarring door ontbrekende contextuele verbijszondering gesproken, voor het beschrijvingsgereedschap dat optimaal past bij Metapatroon-als-ontwerpmethodes een criterium hanteert dat weliswaar voor ambachtelijk gereedschap uiterst zinvol is, maar voor ontwerp(en) de valse schijn van beheersing wekt. Ik vind het prima als je terechte redenen kunt opperen om een ontwerpmethodes, dus ook Metapatroon, niet te gebruiken. Maar zodra je een ontwerpmethodes zoals Metapatroon afwijst, omdat je een beschikbaar beschrijvingsgereedschap niet “handig” vindt, vergis je je categorisch (zoals dat filosofisch heet). Van Rees en ik schreven samen ooit het artikel [Informatiearchitect en systeemaannemer: andere rol, andere methode](#), jaargang 37, 1995, nr 4). Heus, dat is allemaal allang niets nieuws meer.

Terwijl jij het eigenlijk alleen maar over gereedschap lijkt te willen hebben, probeer ik je te verduidelijken dat wat voor de ontwerpmethodes Metapatroon als extern gereedschap in aanmerking komt ‘slechts’ beschrijvingsgereedschap kan zijn. En met het denkvermogen van de ontwerper dus als, zeg maar, intern gereedschap is het beschrijvingsgereedschap als factor voor ontwerp kwaliteit volkomen ondergeschikt. Vraag een willekeurige ontwerper, maar dan wel een echte, en z/hij zal je dat stellig bevestigen.

De “research briefing” voor Virtual Society, met dank voor je verwijzing ernaar in één van je andere emailberichten, heb ik beluisterd. Vervolgens voerde ik kort een, eh,

onderzoek uit door aan een zoekmachine tegelijk de trefwoorden “simulatiemodel demografie” op te geven. Daarna ook maar in het Engels, “simulation model demography,” dus. Zoals ik vermoedde, stuitte ik alleen al met deze twee zoekacties op beide eerste resultatenpagina’s op onderzoek dat allang gedaan is c.q. waarvoor andere instituten e.d. met hun onderzoekers weleens beter toegerust zouden kunnen zijn. Indien je wetenschappelijk wil zijn, maar helemaal vanuit praktisch perspectief, kan je daar niet omheen. Zo kwam ik o.a. prompt terecht bij de bundel **Methodological Investigations in Agent-Based Modeling** (Springer, 2018). Wat wil je nog meer? Vriendelijk uitgedrukt is de toegevoegde waarde van Virtual Society mij alsmaar onduidelijker. Wat zou jij je daarvoor dan nog druk maken om Metapatroon? :-)

Praktische vernieuwing, oorspronkelijk dus, met potentieel voor maatschappelijk bereik – en nagenoeg onmiddellijk resultaat – herken ik nadrukkelijk wèl in wat Michiel Schransman nastreeft met een informatieronde ter facilitering van oplossingsbijdragen aan zgn schuldenproblematiek. Zo’n oplossing lijkt mij overigens ook nauw verwant aan de opgaven van Wigo4it.

Ben je al aan lezing van het artikel [Wen er maar aan! Over noodzaak en opzet van stelselmatig informatiebeheer](#) toegekomen? Ik stel mij voor dat wederom juist Wigo4it als, vergeef mij ajb de losse aanduiding, verzamelstichting eveneens gesteld is voor de daarin geschetste beheeropgave en dienovereenkomstig belang heeft bij tevens aangegeven stelselmatige oplossingsrichting.

76.21

Je hebt gelijk, voor onderlinge afstemming doet auteursvermelding er helemaal niet toe. Wat mij in het verkeerde keelgat schoot, was dat ik pas door naslag van onze eerdere correspondentie ontdekte dat je slechts een model terugkaatste dat ikzèlf opgesteld had. Grr, wat moest ik dáár dan weer mee?!

Als mijn vermoeden steekhoudend blijkt, te weten dat Virtual Society wat informatieverkeer betreft ‘past’ volgens een zgn informatieronde, volstaat het model enz. dat dáárvoor al bestaat. Voor dat verkeersaspect, en informatiekundig draait het stelselmatig daar ook om, vervalt dan de noodzaak van een apart model van Virtual Society. Dat zou je moeten verwelkomen, wat dat betekent dat de beschikbare voorzieningen voor – digitaal – informatieverkeer èchte infrastructuur vormen (en aansluiting, nota bene mits geautoriseerd, van relevante registers navenant eenvoudig is). Zo rijden er vrachtwagens van àlle bedrijven over dezelfde wegen. Ze onderscheiden zich dus niet door èlk een eigen wegennet, maar door eigen opschriften op de aanhangers. En omdat iederéén over dezelfde wegen rijdt, is dàt onderscheid-met-ànder-middel ook voor iederéén zichtbaar. Dat pakt zelfs dubbel voordelig uit.

Je kunt dus bij Michiel Schransmans terecht om je alvast nader te oriënteren of jouw voorstelling van Virtual Society al dan niet strookt met wat een informatieronde kan faciliteren. Ik ga er vooralsnog van uit dat het wèl zo is. :-)

76.22

Vergeet ajb niet dat ik dat model[, zie [aantekening 72.93](#) voor afschrift,] destijds opstelde als onderdeel van een kritische analyse. Wat jij zo enthousiast als utopia bedoelt te bevorderen, althans, zo duidde ik waarop jij uiteindelijk met Virtual Society mikt, vrees ik immers ernstig als dystopia.

Aanvullend op het beluisteren van de “research briefing” heb ik inmiddels eveneens

aandachtig de concepttekst van de schriftelijke “briefing” gelezen die je mij ter vertrouwelijke inzage nastuurde. Er komen weliswaar wederom allerlei vragen en suggesties bij mij op, maar opluchting overheerst. Zo kan het volgens mij nog nauwelijks kwaad. :-)

Nieuwsgierig ben ik wel ernaar, of de ingeschakelde onderzoekers en/of de instellingen waarvoor ze werken door Wigo4it betaald krijgen voor hun bijdragen. Als dat zo is, heb ik méér en ook àndere vragen ...

Eerder in deze correspondentiereeks noemde jij het “begrip [...] synthetic twin, [...] toegevoegd” als verschillend van “digital twin.” Staat “synthetic” symbool voor de ònherleidbaarheid van informatie tot daadwerkelijke personen? Zo ja, graag mee eens, maar dan geef ik de voorkeur aan de aanduiding, op z’n Engels, fictional agent.

Of informatie èchte dan wel fictieve personen resp. wat voor ob-/subjecten dan ook betreft, maakt voor een (simulatie)model en daaraan ontleende

(simulatie)verwerking overigens niets uit. Ja, hoe fijnmaziger verschillen discreet (Engels: discretely) tellen tussen veronderstelde gedragers (Engels: agents) en gebeurtenissen (Engels: events), des te meer verwerkingscapaciteit – een – simulatie vergt. Logisch. Vanwege onderlinge verwevenheid loopt dat exponentieel op. De noodzaak van “a substantial reduction in computation time” vind ik echter nogal klakkeloos tot uitgangspunt verheven. Ik zou zeggen, ontwerp volgens gedragstypen eerst een stelselmatig model. Ja, houd realistisch rekening met situationele verbijzondering van ob-/subjectgedragingen. Enigszins toegespitst op werk & inkomen, en die verwijzing deed ik eerder aan de hand, kan je aan [Oefenschema: basisregistraties enz.](#) al redelijk herkennen wat er in verwevenheid zoal relevant kan zijn. (Maar) al helemaal wanneer zelfs zo’n structureel omvangrijk model ‘slechts’ wordt gevuld met statische informatie, kan het aantal discrete, fictieve exemplaren zelfs zéér sterk beperkt blijven vergeleken met de feitelijke populatie die onderwerp van simulatie is. Zoals ik het er met zoveel woorden vind staan, geldt reductie van beslag op verwerkingscapaciteit echter als argument vóór reductie van het simulatiemodel. Dat zou weleens een overhaaste, verkeerde conclusie kunnen zijn waardoor je je ten onrechte modelmatig beperkt.

Tegelijk heb ik de indruk dat zo’n stelselmatig betekenissenmodel voor jou slechts als middel dient “in order to test software using life-like simulations,” zoals aangekondigd in de openingszin van de schriftelijke “briefing.” Zo ja, dan moet je met Virtual Society het model ... simuleren waarop de te testen programmatuur gebaseerd is. Allereerst merk ik op dat het voor overheidsbemoeyenis (Engels: administration) zelfs in eerste aanleg juist het model is, dat moet worden ... getest. De fixatie op programmatuur werkt averechtser dan ooit. Ook met simuleren annex aanbieden van een vooralsnog òngetest model schiet je dus nog niets op, integendeel. Als tweede opmerking heb ik, dat ‘het’ model volgens Virtual Society zoiets als integraal referentie- of zelfs standaardmodel voor overheidsbemoeyenis zou kunnen bieden. Bepaalde programmatuur kan daarmee dan worden getest door het ervoor relevante gedeelte te benutten. Tja, hoe standaard kan je een modelstandaard krijgen? Maar als, vooruit, oefenschema (lees dus ook: testschema :-)) is een zo stelselmatig mogelijk dekkend – en onderhouden – betekenissenmodel uiteraard welkom.

Zoals de “research objectives en questions” op mij overkomen, betreffen ze allemaal model(vorming). Ik kan er niets over testomgeving voor programmatuur in

ontdekken. Kan het zijn dat enerzijds je mede-auteurs, anderzijds jijzelf elkáár niet begrijpen? Of lees ik abusievelijk over desbetreffende tekstpassages heen? Hoe dan ook zie ik zelfs het nut bevestigd van een informatieronde voor het 'aansluiten' van relevante registers. En is zgn schuldenproblematiek thans niet ook een dringender, interessanter enzovoort simulatiethema dan geboorte en dood (waar talloze instituten sinds mensenheugenis aan werken)? Nou ja, ik merk het wel ...

76.23

Ik waardeer de moeite die je neemt om mij nog wat nader voor te lichten over Virtual Society als, zoals ik je nog nèt meen te begrijpen, testomgeving voor programmatuur. Hoe je de werking schetst, kan ik echter nog steeds niet volgen. Zelfs je evidente enthousiasme is niet aanstekelijk. :-) Nee, ik ben geen programmeur, maar informatiekundig ontwerper.

Ik houd het erop dat jij en ik een principiële verschillende opvatting hebben over de verhouding tussen betekenissenmodel en (verwerkings)programmatuur. Haha, via een informatieronde kan dat desondanks soepel verlopen. Daar kunnen we toch bij laten? Je kunt ook niet eindeloos een beroep op mij voor gratis advisering doen. Ik vind dat ik wel wat vrije tijd verdiend heb.

76.24

In de toelichting voor een offerte mbt autorisatie-overzicht hebben we ruwweg enkele modellen geschetst. Voor uitvoering van de opdracht zou ik graag van meet af gebruik willen – laten – maken van – de instellingen van – het programmatuurplatform (KnitBITs) zoals jij dat volgens het gedetailleerdere model [Situationele hoedanigheden van deelnemers aan maatschappelijk \(informatie\)verkeer](#) reeds inrichtte. (Want) daarmee zijn we structureel m.i. meteen voorbereid op wat de tweede fase moet bieden.

Voor de eerste fase zoals beschreven in de offertetoelichting volstaat dan slechts één waarde van, zie genoemd detailmodel, actorhoedanighedenclassificatie, te weten: (natuurlijk) persoon. Daarmee kan een willekeurig iets dus als actor met hoedanigheid van persoon bestempeld zijn. Voor de eerste fase blijft recursie van actor achterwege.

In de mogelijkheid om zo'n persoonsactor tot gebruiker van één of meer voorzieningensectoren te kunnen verklaren is – met de ... voorziening – volgens genoemd model reeds voorzien. Wat in dat model dan nog ontbreekt, is de (gebruikers)rol van een aldus verklaarde gebruiker per relevante voorzieningensector plus de desbetreffende informatiesleutel. Op jouw aanwijzingen staat die (gebruikers)rol inclusief informatiesleutel juist wél expliciet vermeld in de offertetoelichting.

Wat vind je ervan om het op hoofdlijn zó aan te pakken? Zie ik iets of zelfs van alles en nog wat over het hoofd?

76.25

Wat vrijwel alom voor logica moet doorgaan, heeft stelselmatig slechts eenduidig betekenis indien variabelen beperkt blijven tot elk de ... betekenis van hun nul-identiteit. Dat betekent dus nog steeds niets.

Voor – mijn opvatting van – situationele logica biedt de veronderstelling van nul-identiteit de mogelijkheid van eenduidige ordening van relevante (betekenis)verschillen.

76.26

Indien inderdaad èlk teken principieel geldt als een verzoek tot inschikkelijkheid, vormt spel natuurlijk een interessante communicatiecategorie. Voor wat toneelspel heet, vind ik het dan gauw echter zelfs òmgekeerd een retorische vraag, kortom, met navenant evident bevestigend antwoord, of èlk(e) tekenproduct(ie) wellicht mede het karakter van een toneelvoorstelling draagt.

Henri Schoenmakers volgt voor **Filosofie van de theaterwetenschappen** (Martinus Nijhoff, 1989) de opzet van de “serie wetenschapsfilosofie.” Onder noemer van grondslagen wijst hij o.a. op de variëteit van zgn paradigma's. Verschillen belemmeren communicatie. Zo slaag ik er maar niet in om zelfs maar aandacht te verkrijgen voor Metapatroon als methode voor stelselmatige betekenissenmodelleren. Ik ken de verklaring wel. Zoals Schoenmakers aangeeft,

[hangt d]e wil om bepaalde methoden wel of niet te accepteren [...] samen met metafysische uitgangspunten binnen het gevolgde paradigma.[p. 21]

Maar als dat zo is, waarom mik ik dan niet met voorrang op verandering van paradigma? Volgens mij is dat, wat ik al tientallen jaren probeer. Dat is nog eens èxtra moeilijk, omdat

onderzoekers binnen het ene paradigma activiteiten binnen een ander paradigma als volstrekt niet-wetenschappelijk kunnen verwerpen.[pp. 13-14]

Zelfs maar de suggestie van een paradigmawissel stuit op, tja, waarop? Ik noem het maar gebrek aan aanknopingspunten.

De reden waarom ik aandring op een ànder paradigma en bijgevolg een andere modelleermethode, is omdat onder invloed van radicale uitbreiding van de werkingssfeer van digitale technologieën de opgave voor optimale facilitering van informatieverkeer kwalitatief (!) gewijzigd is. Naar mijn indruk zijn zgn ict-ers zich nog niet bewust van de noodzaak van paradigma- met methodewissel. Daardoor proberen zij de nieuwe opgave op te lossen met klakkeloze handhaving van paradigma dat daarop niet berekend is. Met voorspelbare mislukking is vaak

[h]et gevolg [...] dat [zij] met behulp van [dienovereenkomstig averechtse] methoden analyses maken zonder een probleem te hebben geformuleerd.[p. 85]

Over paradigma gesproken, overigens heeft ook Schoenmakers nog een m.i. veel te beperkte opvatting van (een) taal die volgens hem

niet meer [is] dan een stelsel van afspraken waarmee mensen kunnen communiceren over ervaringen en ideeën.[p. 26] Wetenschap probeert uitspraken te doen over 'de' werkelijkheid.[p. 27]

Naar mijn idee dient taal(gebruik) het ene subject om een ander subject tot gedrag te bewegen. Daarvan zijn zgn wetenschappers niet uitgezonderd, integendeel. Dat vergt altijd verbijzondering volgens situatie. Daarom maakt context ter (aan)duiding van relevante situatie ònlosmakelijk onderdeel van èlk teken uit. Metapatroon helpt om daaraan methodisch uitdrukking te geven.

Verderop lijkt Schoenmakers met zoveel woorden situationele variëteit èn veranderlijkheid te benadrukken:

Principieel zijn mensen in staat telkens opnieuw andere en nieuwe afspraken te maken met betrekking tot de symbolen die ze in interacties gebruiken. [...] Juist de flexibiliteit [...] zal in de theorie betrokken moeten worden.[p. 46]

Met een teken als verzoek tot inschikkelijkheid kan toneel m.i. als een situatie worden verklaard om als toeschouwer wat-er-òp-het-toneel gebeurt anders te interpreteren dan wanneer wat er-in-het-echt op kan lijken ook in-het-echt zou gebeuren. Een teken dient in een tonelistiek kader als een daarvoor karakteristiek verzoek. Nogmaals over paradigma gesproken,

[w]e plaatsen de handelingen als het ware binnen een kader waarin andere 'wetten' gelden.[p. 40]

De grens acht ik echter onmogelijk algemeen geldig te bepalen. Met zoveel woorden schrijft Schoenmakers dat al:

De telkens nieuwe pogingen van wetenschappers op het gebied van de theatrale kunsten en media om definities te geven van hun objecten blijken voortdurend problemen op te leveren.[p. 32]

Ofwel, we blijven elkaar leren, ook weer situationeel verbijzonderd, wat mag enz. tellen als toneel, of niet. En wanneer iemand in-het-echt toneel speelt terwijl degene tot wie z/hij het teken annex verzoek richt dat niet door heeft, kan z/hij de kans op inschikkelijkheid ermee sterk vergroten. Ik zie het belang van zgn theaterwetenschappen daarom – veel – ruimer dan Schoenmakers. Het theatrale vormt m.i. geen aparte categorie. Hoe dan ook

kunnen [we] communiceren met behulp van een samenstel van echte elementen uit de werkelijkheid en uitbeeldingen van handelingen in de werkelijkheid.[p. 40]

Omdat het tekens betreft, geldt nota bene algemeen dat,

[w]anneer we recht willen doen aan de theatrale kunsten en media[, ... w]e [ze] zullen [...] moeten plaatsen in een interactie- en communicatieproces waarbinnen het werk functioneert.[p. 37]

Er is onder de algemene noemer van teken niets bijzonders aan,

dat deze werken alleen maar bestaan dank zij het interpreterend bewustzijn van mensen die op een bepaald tijdstip en op een bepaalde plaats dergelijke belangen aan de werken toekennen. Dat bepaalt de waarde.[p. 37]

Ook weer algemener van "bewustzijn" houd ik het op cognitief vermogen. En interpretatie vind ik dus geen doel op zichzelf, maar een middel voor gedragsbepaling en zo door naar daadwerkelijk gedrag van het subject in kwestie. Terecht wijst Schoenmakers op

de competentie van mensen [...] om in allerlei situaties een bepaald frame te volgen en snel van frame te wisselen.[p. 42]

Dergelijke dynamiek geef ik weer met een dia-enneadisch schema, zie [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#). Schoenmakers:

Voor de historisch-genetische verklaring is een aanzienlijke hoeveelheid extra informatie nodig buiten een beginconditie en de wetmatigheden, vooral informatie die inzicht geeft in de behoeften, plannen en doelen waardoor mensen gehandeld hebben zoals ze gehandeld hebben [...] als] gevolg van de handelingsvrijheid die mensen kenmerkt. Daarnaast is extra informatie nodig over de omstandigheden die de handelingen hebben bepaald.[p. 84]

Zo beschouw ik een gedraging als resultante van samenloop van subject en situatie. Ik noem dat subjectief situationisme. Opnieuw Schoenmakers:

De verschillen in interpretaties maken duidelijk hoezeer de interpretatiekaders – en daarmee onze voorwaardensystemen – bepalen wat we (kunnen en willen) zien.[p. 94]

En vervolgens dóén.

76.27

Ik kan me niet voorstellen dat Cornelis Verhoeven (1928-2001) aan Nelleke de Laat toestemming zou hebben gegeven voor publicatie van **Kees van Jan van Bètjes, een Brabants filosoof** (Van de Berg, 2004). Zoals De Laat hem daarin tekent, was hij daarvoor m.i. te ijdel.

Dat lijkt mij De Laat overigens ook, ijdel. Over het filosofisch werk van Verhoeven schrijft zij niet. Dat haar werk als beeldend kunstenaar hem interesseerde, vermeldt zij evenmin. Tussen de regels door meen ik echter haar teleurstelling enz. over die veronachtzaming te lezen. Of wij maar willen weten hoeveel zij desondanks voor hem gedaan heeft. In een boek met illustraties van haar hand, uiteraard. Maar als niet-Brabantse lezer begrijp ik wellicht haar boek helemaal verkeerd.

76.28

Wat Robert van Boeschoten in **Een filosofisch begrip van media: Marshall McLuhan** (Otto Cramwinckel, 1996)

[c]entraal [stelt, is] de notie van het interval bij McLuhan. Dat begrip slaat op het gebied dat zich bevindt tussen twee of meer zienswijzen in. Elk standpunt is een relatief standpunt, het is afhankelijk vanuit de positie van waaruit een bepaalde gebeurtenis begrepen wordt.[p. 18] Elk concept is een afgeleide van een uit een context geboren toekenning van eigenschappen, die samenhangt met de geschiedenis van de persoon die een begrip vormt.[p. 144]

Volgens mijn idee van enneadische dynamiek is er een cyclus van momenten aan de orde met zo'n, vooruit, "interval" tussen de ene en de volgende verschijning van hetzelfde moment. Er zijn dus niet alleen interpretatie-intervallen, maar ook intervallen van gedrag c.q. teken. De overgang à la enneade van een verschijnsel volgens ene naar een verschijnsel volgens het volgende moment(type) is iets ... anders. Omdat Van Boeschoten – eerder McLuhan ook? – zich tot interpretatie en taal beperkt, mist hij de ruimere gedragsoriëntatie. Daardoor blijft het contextbegrip nodeloos vaag. Dat blijkt uit een bewering zoals:

De rol die het medium speelt in het proces van betekenisvorming, is pas herkenbaar in de context waarin de communicatie plaatsvindt.[p. 23]

Voor "betekenisvorming" telt een teken méér dat wat doorgaans als zodanig geldt. Ipv van, bijvoorbeeld, een enkel woord, omvat elk teken behalve zo'n signatuur tevens een context. Zo wordt "het medium" in kwestie dan weer als onderdeel van de relevante context opgevat. En inclusief context is een teken "pas herkenbaar" voor "betekenisvorming." Op z'n enneadisch gezien verwacht Van Boeschoten – in navolging van McLuhan? – context met situatie. Terwijl Van Boeschoten stelt, dat

McLuhan [...] de betekenis van een medium of een tekst afhankelijk [maakt] van de context waarin deze optreedt[, p. 25]

vormt, nogmaals, "een medium" een onlosmakelijk onderdeel van "een tekst" resp. een teken, meestal op zijn beurt als onderdeel van de context in kwestie. Slechts volgens zo'n principieel verband zijn ook zgn media alweer begrijpelijker. Naar mijn idee is McLuhan, althans, zoals Van Boeschoten zijn werk duidt, nog onvoldoende

bewust van zulke verwevenheid. Een vergaand aparte mediafilosofie vind ik tegenstrijdig. Ik zie daarom ook niet dat de principiële taalopvatting wijzigt onder invloed van andere, vooruit dan maar, mediatechnologieën. Juist van onbegrip vind ik daarom de stelling getuigen, dat

[m]et de komst van elektrische en elektronische media [...] het karakter van de taal volledig [verandert].[p. 57]

Volgens mij is en blijft èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid. Het is uiteraard wèl zo dat elke zgn technologie kenmerkende mogelijkheden en beperkingen biedt voor de uitdrukking van tekens als, op z'n enneadisch, configuratie van context, signatuur en intext. Daardoor heeft tevens een medium invloed op de aard, kracht e.d. van het verzoek dat het omvattende teken nu eenmaal – en andermaal in het geval van overlevering – is. Een mediageschiedenis is m.i. op haar treffendst, indien het aldus veranderlijke potentieel voor gedragingenafstemming is nagegaan.

Sinds digitale technologieën voor benut – kunnen – worden ter facilitering van informatie- annex tekenverkeer, zijn deelnemers aan zulk verkeer daarvoor feitelijk gebruikers van één en dezelfde infrastructuur. In die zin gaat zeker op dat, ruw geschetst,

[w]at voorheen nog gesegmenteerd en als onderdeel gescheiden stond van andere gebeurtenissen, is door de elektrische informatiedragers verward geraakt.[p. 59]

Dat is echter geen onvermijdelijke verwarring. De gangbaar geraakte methoden voor tekenvorming zijn domweg niet berekend op borging van eenduidige “betekenisvorming” op feitelijk grenzeloze schaal. Zolang nodige en voldoende context impliciet bestaat, kunnen tekens inderdaad vergaand beperkt blijven tot wat feitelijk slechts een signatuur betreft. Overeenkomstig uitbreiding van het schaalbereik moet er voor eenduidigheid expliciet nodige en voldoende context bij. Voor zulke stelselmatige tekenvorming biedt [Metapatroon](#) de passende modelleermethode. Dat is o.a. zowel McLuhan als Van Boeschoten blijkbaar ontgaan, waardoor zij tot nodeloos ... verwarrende verklaringen komen. Dat levert beweringen op zoals dat

[h]et eigenlijke doel is te zweven boven de werkelijkheid zodat alles overzien kan worden. Dit is het zweven in een cyberspace.[p. 67]

Ongekwalficeerd is er m.i. evenmin

het steeds sterker ontbreken van een perspectief in ons denken aan de orde[. p. 68]

Op z'n enneadisch beschouwd houdt denken immers eveneens onlosmakelijk een motief in als interpretatievorm van perspectief. Het is natuurlijk zo dat een subject dat in hoog tempo verandering van situatie (be)leeft, motivationele veranderingen dienovereenkomstig snel moet ervaren. Dat kan haar/zijn cognitief vermogen belasten, nota bene omdàt “ons denken” nu eenmaal perspectivisch verloopt. Het kàn niet anders. Hoogstens leidt overbelasting tot – afweer door – verstarring van perspectief.

Tussendoor merk ik op dat ook weer Van Boeschotens boek schier ontelbare aanleidingen biedt tot enneadisch commentaar mijnerzijds. Min of meer lukraak beperk ik me daarom ook hier tot enkele passages. Voor wie vertrouwd is met de enneade, komt het immers voortdurend op hetzelfde neer. Wat mij betreft klopt het dus, dat

McLuhan [...] geen zekerheid [verschafft] over de plaats waar zekerheid wel is aan te treffen, behalve dat zij niet op een vaste plaats gezocht moet worden. Elk inzicht [...] heeft [...] betrekking op een specifieke situatie die telkens opnieuw en daarmee op een andere wijze te benaderen is.[p. 74] Elke keer als het individu [...] reflecteert, is de context anders en dus ook het individu.[p. 79]

Voor een ... denksituatie als moment geef ik overigens de voorkeur aan de term motief(, want context behoort volgens de enneade tot het tekenmoment, en situatie tot het gedragsmoment). Zo helpt de enneade ook om te verduidelijken wat er gebeurt door

bekende begrippen [...] in een andere context [te] plaatsen, waardoor nieuwe betekenissen ontstaan.[p. 97]

Eén en dezelfde signatuur leidt als teken geconfigureerd met verschillende contexten tot dienovereenkomstig verschillende betekenissen. Dat geldt uiteraard ook voor verschillende signaturen in combinatie met één en dezelfde context. Het is dus niet slechts

[d]e gefixeerde gesloten vorm van het begrip [dat] zo [wordt] geopend voor nieuwe interpretaties.[p. 97]

Volgens de enneade behoort begrip samen met motief en focus tot het denk- annex interpretatiemoment. De wijziging van context voor een bepaalde signatuur kan leiden tot andere interpretatie als corresponderende configuratie, vice versa. Kortom,

[e]en woord draagt geen vaste betekenis, maar veroorzaakt in iedere context een ander effect.[p. 111]

Het beoogde effect voor de voortbrenger van een teken is inschikkelijk gedrag door het subject tot wie z/hij het richtte. Ingewikkelder is de m.i. alom geldige taal- en tekenopvatting niet. Ik ben het daarom oneens met de stelling dat

[e]en betekenis [...] altijd van [...] een ambigue verhouding [...] tussen medium en context [...] afhankelijk [is].[p. 111]

Daarentegen beschouw ik context nadrukkelijk als factor vóór eenduidigheid. Dat is uiteraard ook de reden om nodige en voldoende context 'in' elk teken te expliciteren wanneer – de mogelijkheid van – eenduidige interpretatie redelijkerwijs verzekerd dient te zijn. Dat is zelfs exemplarisch het geval voor registers die een overheid voert in het belang van maatschappelijk verkeer volgens evenwichtige burgerverhoudingen.

Volgens Van Boeschoten

is er in McLuhan's verhaal geen plaats voor een uiteindelijke structuur die elke communicatie blootlegt.[p. 133]

Tja, naaktheid is ook maar ... oppervlakkig. En ook de enneade toont slechts 'een' structuur. Nee, om "een uiteindelijke structuur" kàn het onmogelijk gaan. Maar alweer méér "structuur" dan "McLuhan's verhaal" en bijgevolg dat van Van Boeschoten vind ik de enneade generiek ook heel praktisch wèl bieden.

76.29

Is het mogelijk, dwz de ene theorie, het ene model van àlles? Afwijzend is Lao Zi (± 604-507) er met de openingszin van **Het boek van de Tao en de innerlijke kracht** (vertaling Kristofer Schipper, Augustus, 2010) meteen duidelijk over:

De eeuwige Tao kan niet in woorden worden uitgedrukt.[1; nummer verwijst naar hoofdstuk]

Onvermijdelijke en daardoor noodzakelijke beperking wordt met de modelleermethode [Metapatroon](#) erkend. Daarom geldt zelfs opzettelijk een grens, een horizon. Wat er allemaal voorbij zo'n horizon bestaat, blijft zonder uitdrukking. De modelhorizon kan tot op zekere afstand worden verplaatst. Het model in kwestie wordt dan – wat – minder of juist meer omvattend. De modelleur blijft desondanks ver verwijderd van 'zicht' op en aldus beschrijving van alles-in-één.

Ondanks het beperkte bereik waarvoor een modelhorizon symbool staat, doet slechts zo'n gedeeltelijke werkelijkheid zich prompt als verschillen voor. (De) eenheid verschijnt als veelheid. Het begin van hoofdstuk 2 van **Het boek van de Tao** wijst op "begrip" volgens "verhouding." Daarvan wordt daar de verklaring afgeleid, dat

de Wijze zich in zijn daden bij het nietsdoen [houdt]. [2]

Dat acht ik nodeloos afzijdig (en praktisch onhaalbaar). Het lijkt mij wijs om zich als een subject, in het besef dat een verschil nooit op zichzelf staat, laat staan dat een verschil tegelijk alles kan zijn, als een verschil onder verschillen te ervaren, door en door betrekkelijk dus, en zich ernaar te gedragen. Maar met betrekking tot allerlei – andere – verschillen blijkt het – ene – verschil telkens ... verschillend. En dat geldt uiteraard voor elk ... verschil als betrekkelijkheid, enzovoort. Als zodanig ontkomt een subject er niet aan

door namen te scheiden van wat oorspronkelijk één was. [1]

Maar niet alleen "was." Is. Om zulke verwevenheid ook reeds binnen een horizon redelijkerwijs tot uitdrukking te brengen moet er een knoop worden doorgehakt. Volgens Metapatroon geldt daarom onredelijk voor elk verschil dat er één ... iets aan is zonder verhouding tot enig ander verschil. Ter vermijding van zgn oneindige regressie te raken moet dat ene iets echter tegelijk ... niets zijn. Dat blijkt Lao Zi al voor te stellen:

Alle dingen in de wereld komen van het 'iets'. Het 'iets' is geboren uit het 'niets'. [40]

Onlogisch? Ja! Een grondslag (lees ook: axioma) is precies bedoeld om daarmee – een – logica te vestigen. Om dergelijke evidente tegenstrijdigheid desondanks te verenigen als voorwaarde om verder wél redelijk verschillen in samenhang te duiden telt Metapatroon de veronderstelling van een nul-identiteit voor wat als verschil deelneemt aan verschillen. Ik meen te begrijpen waarom Lao Zi stelt dat

[h]et niets [...] een naam [is] voor de herkomst van de tienduizend dingen. [1]

Daarmee houdt verband dat m.i. een nul-identiteit als

[h]et iets [...] een naam [is] voor de moeder van de tienduizend dingen. [1] De grootste volheid lijkt leeg, maar zijn benutting is onuitputtelijk. [45] Het nietige aanschouwen getuigt van helderheid. [52]

Ik vermoed overigens dat een ... verschil is, dat Lao Zi niets resp. iets in enkelvoud bedoelt, terwijl ik die aanduidingen als praktisch passend beoordeel voor eventueel elk verschil van en voor de veelheid. Wat mij betreft kan een nul-identiteit toegeschreven zijn aan wat dan ook dat als 'een' eenheid, zeg ook maar ob- c.q. subject, in 'de' eenheid verondersteld is. In veelheid blijft voor elke nul-identiteit aan de orde, dat

[d]it is de vormloze vorm[, 14]

maar door de associatie met juist een verondersteld ob-/subject, luidt mijn opvatting nota bene niet dat een nul-identiteit

een symbool [is] zonder een daaraan beantwoordend object.[14]

Volgens Metapatroon doet de modelleur met een getrokken horizon alsof met één nul-identiteit valt te benoemen wat z/hij allemaal – nog – niet verbijzondert. Die aanname strookt m.i. met de bewering dat

[d]e Tao [...] leeg [is]. Zo leeg dat wat je er ook in doet, hij toch niet vol raakt.[4]

Tegelijk,

Zoek de hoogste leegte, [...] d]an verrijzen alle dingen tezamen.[16]

Sterker nog, dat geldt à la Metapatroon voor elk verondersteld ob-/subject ‘vanuit’ zijn nul-identiteit. De gedragingen van een ob-/subject volgen uit samenloop met telkens een situatie, met extra verwevenheid omdat ob-/subject en situatie ook weer betrekkelijk gekozen kunnen zijn. Nota bene, samenhang is daardoor niet (!) als het ware direct gedacht tussen de “dingen” als – zoiets als – geheel (lees ook: atoom) maar m.i. fijnmaziger tussen situationele dinggedragingen. Ik beschouw een ding als een object; een subject vind ik dan een object dat beschikt over cognitief vermogen (en er voor gedragsbepaling gebruik van maakt).

Indien de variëteit van situaties “toch niet vol raakt,” is de gedragingenvariëteit van het betrokken ob-/subject dienovereenkomstig open. Verwant vind ik de opmerking, dat

het gebruikmaken van wat er is [...] pas mogelijk [wordt] dankzij dat wat er niet is.[11]

En

[z]ij die deze Tao vasthouden verlangen niet tot het uiterste te gaan.[15]

Daarvoor werkt de veronderstelling van nul-identiteit bevrijdend door beperking. Nee, dat is geen paradox. (Want) de opgave dat gedrag van een ob-/subject algemeen geldig moet worden geduid, is een valse illusie. Als geldigheidsbereik voor bepaald gedrag komt telkens slechts een situatie in aanmerking. Kortom, ook en vooral de modelleur annex ontwerper

verwerpt wat vergezocht is en neemt wat voor de hand ligt.[12] Hoe verder je weggaat, hoe minder je weet.[47]

Als relevant veronderstelde ob-/subjectief situationele gedragsverschillen kunnen in één model worden uitgedrukt door de onderlinge, recursief toepasbare betrekkelijkheid van – wat geldt als – enerzijds ob-/subject, anderzijds situatie.

Lao Zi geeft aan de levensleer volgens wat hij (de) Tao ... noemt, nog een nodeloos mystieke wending. Ik kan mij dankzij axiomatische verduidelijking niets redelijker voorstellen.

Nogmaals, indien er aan – veronderstelling van – verschillen niet valt te ontkomen, is erkenning van betrekkelijkheid het redelijkst. Dat is nodig om te herkennen dat Lao Zi hetzelfde woord door wisseling van context verschillende betekenissen verschaft. Bijvoorbeeld,

[i]s het niet omdat [de Wijze] geen eigenbelang nastreeft, dat hij zijn eigenbelang kan verwezenlijken?[7]

De eerste vermelding van “eigenbelang” betreft de waan van macht volgens eenzijdige betrekkingen, terwijl de tweede vermelding erop wijst dat verschillen in werkelijkheid pas kunnen gedijen door betrekkingen. Aldus verschaft Lao Zi een ethische aanwijzing, die ook en vooral, en altijd, ontwerpers dienen te volgen aangezien juist zij bijdragen tot ‘iets’ dat “eigenbelang” in de tweede betekenis behoort te ... dienen. Het lijkt mij dat Lao Zi daarentegen uitgaat van de waanbetekenis van “eigenbelang” met zijn terechtwijzing

[H]ou op met onderscheiden te maken![19]

Omdat objectieve noch absolute duiding mogelijk is van wat een subject noodzakelijkerwijs als ob-/subjecten opvat, moeten vooral modelleers hun verantwoordelijkheid beseffen. Terecht waarschuwt hij tot voorzichtigheid:

Juist omdat ze zo geheel onkenbaar zijn, moeten we hun geweld aandoen met ze hier te beschrijven.[15]

En

[g]a vooral niet profiteren van de situatie om met geweld nog meer te krijgen.[30]

Het heeft geen zin om op die manier ook zelfs maar een poging te wagen. Dat komt doordat intussen de situatie in kwestie ... een andere is. Daarvoor past het eerdere subjectgedrag geheel niet langer. Dus,

[d]e dingen langer dan hun beste conditie duurt blijven vasthouden en laten verkommen, dat wordt gezien als tegen de Tao ingaan.[30] Zij die zich altijd van deze tegenstelling bewust zijn nemen haar tevens als maatstaf.[65]

Wat ik subjectief situationisme noem, komt o.a. daarop neer. Gedrag geldt voor een bepaalde samenloop van een – verondersteld – ob-/subject en een – veronderstelde – situatie. Het bereik van een gedragsbeschrijving is en blijft dienovereenkomstig beperkt. Ofwel,

toen er eenmaal namen waren, werd het ook nodig te weten op welk moment te stoppen.[32]

Ik kan niet anders zeggen dan dat zijn raad onverminderd actueel is, dwz nu wij voor ons informatieverkeer volgens dynamiek van verschillen aangesloten en aldus -gewezen zijn op resp. gebruik maken van wat feitelijk één digitale infrastructuur is.

76.30

Ik heb ons rapport **Stelselmatig op orde** (publieksversie: [Wen er maar aan! Over noodzaak en opzet van stelselmatig informatiebeheer](#)) nog even bekeken. Inderdaad staat alom het belang van deugdelijke autorisatie(voorziening) benadrukt. Niet te missen.

Wanneer je [onze gesprekspartner van eerder vandaag] een afschrift stuurt, en wat mij betreft dus graag, zou je kunnen opmerken dat de ondertitel, te weten **data governance by design**, aangeeft dat er met verstandig ontwerp best nog iets redelijks van besturing valt te maken. :-) Dat lukt door besturing af te leiden van wat er eventueel expliciet bestuurd moet worden, dus nooit omgekeerd, laat staan dat besturing als doel op zichzelf mag gelden.

De rapporttekst is uiteraard geen abc-tje. Er komt vanwege de noodzaak van stelselmatigheid kwalitatief immers nogal wat – nieuws – kijken bij informatiebeheer. Ik kan me mij ook niet voorstellen dat alles dat er staat in één keer volstrekt duidelijk is. Vragen om nadere toelichting acht ik daarom zelfs zeer welkom, evenals en

vooral beargumenteerde kritiek.

Om zó door te geven biedt het begin van paragraaf 7.b een samenvatting van de eraan voorafgaande, uitvoerige overwegingen enz. mbt autorisatie:

Een extra kritieke factor voor [...] verantwoord faciliteren van informatieverkeer [...] op stelselschaal is autorisatie. Het is onverantwoord om informatieverkeer te faciliteren zonder stelselmatig overzicht over hoedanigheden van verkeersdeelnemers, informatiegebruikers dus. Ordening van bedoelde hoedanigheden is eveneens pas met contextuele verbijzondering mogelijk.

76.31

Onderstaand tref je, zoals gisteren toegezegd, verzameld mijn aandeel aan de correspondentie aan die [jouw toenmalige medewerker] en ik voerden over hoedanigheidsvariëteit. Ik deed er voorstellen om te bespreken resp. verslag van onze gesprekken mee. Je zult er voor moeten gaan zitten! Nou ja, bedenk ajb hoeveel tijd ik eraan besteedde om dat allemaal te documenteren. :-)

(De beheersing van) de ordening van bedoelde variëteit is inderdaad van cruciaal belang voor deugdelijke autorisatie(voorziening. Wij hebben toen o.a. in verband daarmee tevens een analyse opgesteld van het aanbrengen van een gerechtelijke procedure om inzicht te verkrijgen in waarvan het zoal afhangt wie het – aanvankelijk – verschuldigde griffierecht daadwerkelijk betaalt (want de feitelijke debiteur kan variëren, mede bepaald door de aanbrengrer in kwestie van wie de hoedanigheid ook daarom relevant is). Zo'n analyse is uiteraard onmisbaar voor evaluatie van programmatuurpakketten c.q. voor herontwerp enz. van nieuwe digitale hulpmiddelen voor griffierechtbeheer.

[De verstuurde verzameling omvat van [aantekeningenaflevering 73](#) de nrs 29, 31, 34, 35, 67, 69, 76, 77, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 94, 96, 98, 101, 102, 104, 106, 107, 108 en 111 en van [aantekeningenaflevering 74](#) het nr 2.]

76.32

Friedhart Klix (1927-2004) voorziet **Information und Verhalten** (VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, vijfde editie, 1980, oorspronkelijk 1971) van een tweeledige ondertitel:

Kybernetische Aspekte der organismischen Informationsverarbeitung. Einführung in naturwissenschaftliche Grundlagen der Allgemeinen Psychologie.

Hij wil ermee verduidelijken

wo gegenwärtig diejenigen Forschungsrichtungen in den Grundlagen der Psychologie ihren Ausgang nehmen, die zu Quellpunkten **zukünftig** wesentlicher Entwicklungslinien des Fachgebiets werden können.[p. 15]

Een vergelijkbare opgave bestaat m.i. voor informatiekunde als ontwerpdiscipline. Ook daarvoor acht ik voorbehoud mbt toekomst echter misplaatst. Sinds jaren behoort informatiekunde zoiets als stelselmatig gericht te zijn. Dat vergt inderdaad een andere grondslag (lees ook: paradigma).

Als katalysator beschouw ik de digitale technologieën waarmee praktisch iedereen zonder verdere tussenkomst met iedereen in verbinding kan staan. Zeg ook maar dat er feitelijk één infrastructuur telt, vandaar de noodzaak van stelselmatig perspectief, ter facilitering van onze gedragingen als respectievelijke deelnemers aan informatieverkeer. En met gedrag (Duits: Verhalten) is duidelijk waarom ook en vooral psychologie informatiekundig relevant is. De titel die Klix kiest voor een

psychologische verhandeling, dwz **Information und Verhalten**, is daarom tevens informatiekundig passend. Waarvoor moeten deelnemers aan informatieverkeer hun digitale voorzieningen kunnen gebruiken? Klix wijst op

hochinteressante Leistungsaspekte, wie etwa die Eigenschaft, vielfältige Erfahrungen zu sammeln, zu ordnen und umgebungsbezogen verfügbar zu halten, oder die Fähigkeit, wesentliche Umgebungseigenschaften wiederzuerkennen und sie auf Grund von Vorinformationen je nach Bedarf so zu verändern, daß sie sozialen en individuellen Zielen dienstbar werden.[p. 16]

Volgens tot dusver gangbare modelleermethoden blijft ordening van dergelijke veranderlijke variëteit echter onbereikbaar. Als stelselmatig bruikbare, werkzame modelleermethode stel ik [Metapatroon](#) voor. Metapatroon strookt dus met zoals Klix informatie in verband brengt met subjectieve gedragingsvariëteit. De grondslag van Metapatroon is immers subjectief situationisme, met situatie synoniem met – een bepaalde – omgeving. Aangezien context geldt als het tekenequivalent van situatie, volgt Metapatroon – recursief – het beginsel van contextuele signatuurverbijzondering voor uitdrukking van situationele verbijzondering van ob- annex subjectgedrag. Ook stelselmatige betekenissenordening

aufzuklären heißt, in die Dialektik von Information und Verhalten einzudringen.[p. 17]

Ontleend aan de opvatting van Charles S. Peirce (1839-1914) duid ik zulke dynamiek overigens zelfs drieledig, dwz met ook interpretatie als moment (en het is eigenlijk merkwaardig dat Klix als psycholoog zo iets als cognitie niet vanaf zijn boektitel mede benadrukt). Om expliciet rekenschap van variëteit te geven heb ik Pierce's schema van semiosis volgens triade-plus-grond uitgebreid tot een enneade dat elk van de drie momenten op hun beurt drieledig voorstelt; zie [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#). Daarvan gaat m.i. nòg duidelijker dan Klix terecht bepleit een impuls uit

die eine starke Vereinheitlichung der [...] Problembehandlung erzwingen.[p. 17]

De voorwaarde daarvoor biedt het rijkere axiomatische schema voor Metapatroon. Nogmaals, dat is opzettelijk berekend op variëteit (en daardoor volstaat het ene schema voor ... veel):

Wie kann sich das konkret auswirken? Kurz gesagt, darin, daß das Komplizierte einfacher wird. [...] Denn festzustellen, daß ein Zusammenhang sehr komplex oder kompliziert sei, das ist das eine; mitzusagen aber, welches die Komponenten, die Aufbaubestandteile dieser Komplexität sind, wie sie zusammenwirken können und wie nicht – das ist das andere. [...] Den zugrunde liegenden Funktionstyp im komplizierten Prozeß bloßzulegen, das ist das Problem.[p. 18]

Wat mij betreft schetst de semiotische enneade in elk geval informatiekundig, ofwel als grondslag voor een stelselmatig geschikte modelleermethode zoals Metapatroon, in nodig en voldoende detail de terugkerende elementen van gedragdynamiek. Zo'n schema helpt om

Klarheit zu haben über die wahrscheinlichsten Grundlagen und Wesensbedingungen ihres Zusammenhangs. [...] Es mußte mit dieser unserer Ausgangsposition die Frage verbunden werden, welche allgemeine Kategorien gerade den Widerspruch erfassen, von dem [...] Prozesse in ihrer Entwicklung, ihrer Grundstruktur und ihrer Funktionsweise her ableitbar werden.[p. 19]

Daarbij dient haar/zijn cognitief vermogen een subject principieel ter gedragsbepaling met m.i. tevens, zoals dus ontleend aan Peirce, telkens een teken

ter bemiddeling van gedragsmoment met interpretatiemoment, vice versa. De aanzet met uitleg door Klix schiet expliciet enneadisch weliswaar tekort, maar zou desondanks reeds moeten helpen overtuigen dat ook informatiekundig een situationistisch paradigma onontbeerlijk is:

Jedes motivierte, informationsaufnehmende System ist auf Grund der Notwendigkeit, sein Verhalten den objektiven Gegebenheiten einer Situation anzupassen, gezwungen, die aus der Umgebung zugängliche Information nach ihrem Gehalt über die realen Eigenschaften dieser Umgebung auszuwerten.[p. 41]

Ik ding op objectiviteit af. Want het momentane motief van een subject bepaalt sterk wat z/hij ervaart als situatie enzovoort. In menig opzicht 'verloopt' gedragsbepaling volgens mij daarom omgekeerd aan – voorzover ik kan nagaan – hoe Klix zulk verband schetst. Tegelijk erkent hij, nota bene, dat

[d]ie Bewertung der in einer Situation aufnehmbaren Information [...] von den Verhaltensnotwendigkeiten ab[hängt], die durch [...] Bedürfnisse motiviert sowie durch äußere Bedingungen veranlaßt oder kanalisiert werden. Man kann daher niemals von einem Informationswert an und für sich sprechen, sondern muß diese Größe immer auf einen bestimmten Beobachter in einer bestimmten Situation beziehen.[p. 340]

Subjectief situationisme, dus. De vergissing die naar mijn idee ook Klix begaat, is dat wat als ingewikkeld(er) geldt ter inleiding een uiteenzetting behoeft van wat voor eenvoudig(er) doorgaat. Die aanpak veronderstelt echter reeds zodanig inzicht in het ingewikkelde, dat bekend is wat al dan niet telt als, zeg maar, samenstellende delen ervan. Daarom geef ik er de voorkeur aan om een verschijnsel als het ware sui generis te beschouwen. Zo verduidelijkt de enneade meteen de onlosmakelijke samenhang tussen interpretatie (lees ook: cognitie), gedrag en taal-/teken(gebruik). Bijvoorbeeld, wie wil begrijpen wat taal is, kan dat met de enneade volgens cognitie en gedrag doen. Zo 'bestaat' elk moment in termen van beide andere enneadische momenten. Via zijn insteek blijkt Klix zover niet gevorderd. Tegen het einde van **Information und Verhalten** merkt hij o.a. op:

Diese kognitive Funktion der Sprache darzustellen und auf der Grundlage der bisher vermittelten Einsichten zu begründen – diese Aufgabe verbleibt zu tun.[pp. 743-744]

Zijn inzichten, hoezeer ze andere verschijnselen wel degelijk helpen verduidelijken, lijken mij voor die opgave echter niet toereikend. Klix beseft overigens reeds dat de door hem aangenomen

Möglichen Verbindungsregeln im Netz der semantischen Belegungen [...] nicht [reichen], um die Wahrnehmung aufgenommenen und im Gedächtnis fixierten Eigenschaften von Umgebungszuständen, ihre Abhängigkeiten und Wandlungen sprachlich **eindeutig** zu erfassen und auszudrücken.[p. 744]

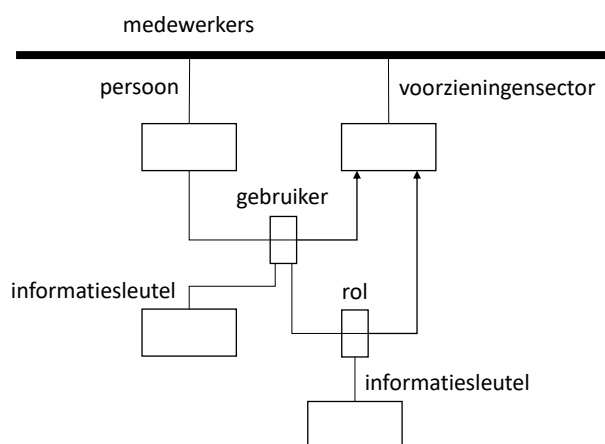
Dat lukt met Metapatroon wel, nogmaals, dankzij rijker aangenomen grondslag. Wat mij betreft gelden kwalificaties daarom omgekeerd. Wat Klix kennelijk ingewikkeld vindt, begrijp ik op z'n enneadisch eenvoudig. En wat hij als elementaire processen volgens informatie en gedrag beschouwt resp. hoe hij ze schetst, vind ik dan weer ingewikkeld. Dat zal ook aan mijn informatiekundige motief liggen. Wie weet vind ik het als informatiekundig ontwerper niet relevant om dat allemaal tot in detail te weten.

76.33

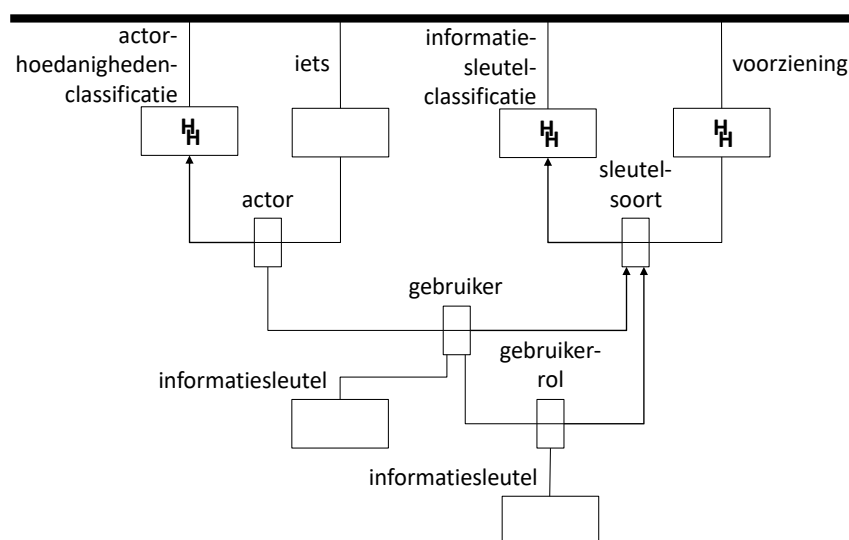
Ik heb enkele overwegingen e.d. gedocumenteerd, opdat de opdrachtgever weet wat hem zoal te wachten staat. :-)

Er zijn daar verschillende – groepen van – informatiesystemen operationeel.

Overzicht is gewenst van de bevoegdheden die per persoon voor gebruik ervan toegekend zijn. Zo'n rapportage kan worden opgesteld door – afschriften van – de respectievelijke autorisatiebestanden op een informatierotonde aan te sluiten. Ter voorbereiding moet nagegaan zijn welke gebruikers van die verschillende – groepen van – informatiesystemen feitelijk dezelfde persoon zijn. Zo ja, dan moet dat expliciet zijn aangegeven in een extra register. Het model dat wij daarvoor eerder in een offerte ruw schetsten, zie figuur 3 in **aantekening 76.16** voor afschrift, heb ik hier als figuur 1 herhaald.

figuur 1

figuur 2

Voor dat extra register gaan wij daadwerkelijk de opzet benutten zoals gemodelleerd met [Situatieve hoedanigheden van deelnemers aan maatschappelijk \(informatie\)verkeer](#). In eerste aanleg ter facilitering van bedoeld overzicht komt daarvoor slechts een beperkt gedeelte in aanmerking, en ook nog eens beperkt

ingevuld. De m.i. relevante uitsnede vanuit het omvattender model staat hier als tweede figuur getoond, nota bene inclusief de wijziging op jouw aanwijzing voor de offerte.

De classificatie voor actorhoedanigheden vullen we aanvankelijk slechts met de waarde **persoon**. En de classificatie voor informatiesleutel[s] slechts met de waarde **gebruikerrol**.

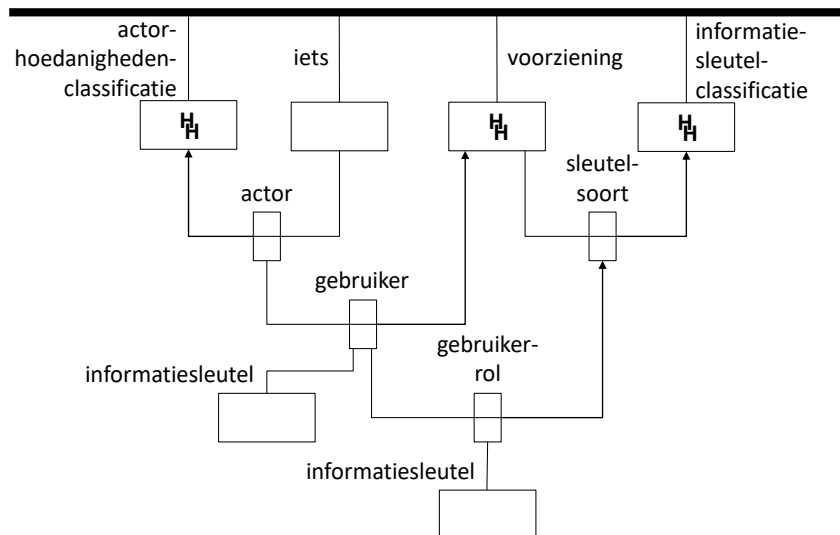
Als een voorziening geldt een informatiesysteem dan wel een groep van informatiesystemen met op zijn beurt èlk een eigen autorisatievoorziening. Hoe bevoegdheden zijn gestructureerd, kan per autorisatievoorziening verschillen; daarmee verschilt ook de wijze van selectie enzovoort van informatie mbt autorisatie/bevoegdheden.

Voor het zoeken naar een exemplaar ervan telt iets in de huidige proefopstelling slechts – een – tekst als eigenschap. Is het een idee om dat uit te breiden met, eventueel zelfs meervoudig bruikbaar, de combinatie kenmerksoort en kenmerkwaarde? Overigens suggereert het model volgens [Situatieve hoedanigheden van deelnemers aan maatschappelijk \(informatie\)verkeer](#) de mogelijkheid, zie daarvoor dat model rondom het knooppunt oriëntatie, om in een op de informatieronde aangesloten register naar een exemplaar te zoeken. In omgekeerde richting leidt dat desbetreffende registerexemplaar dan naar een ietsexemplaar in het extra register.

Ik betwijfel of wat wij via sleutelsoort proberen te bereiken, valt te veralgemeniseren tot, op z'n Engels, claims-based identity. (Want) een claim geldt toch algeme(e)n(er) dan pèr voorziening zoals hierboven voor sleutelsoort enz. voorgesteld? Of?

76.34

Zo zie je maar weer eens hoe nuttig ontwerpschetsen zijn! :-) Ja, ik meen je opmerking te begrijpen. Daarom opperde ik dat er allereerst een gebruiker gevestigd moet zijn door een relatie tussen actor en voorziening (zie bijgaande figuur).

Maar is het dan niet te omslachtig om gebruikerrol via sleutelsoort enz. te duiden? Komen we aldus 'domweg' terug op het modelletje in de offerte? Jij mag het zeggen ..., hoewel ik dan zou zeggen, dat vastlegging van gebruikerrol zelfs overbodig is in het extra register. Met/via slechts de informatiesleutel van een gebruiker lijkt mij die

informatie immers toegankelijk in het autorisatiebestand van de desbetreffende voorziening(en)sector).

76.35

Op de achterkant van **IT Service Management from Hell!** (Van Haren, 2003) staat een “Publishers warning” afgedrukt. Dat kopje moet volgens mij als Publisher’s warning gespeld zijn. Hoe dan ook krijgt de lezer benadrukt dat “[t]his book was written by authors under the influence of Irony.” Tja, dat moet volgens mij the authors zijn. Als zodanig gelden Brian Johnson en Paul Wilkinson. Ik vermoed dat – ach, ook ironisch? – de “Publisher’s warning” door hen geschreven is.

Voor zover ik begrijp waarop zij mikken, willen zij met, zoals hun ondertitel luidt, “a guide to worst practices” juist aansporen tot, zoals de eerste titelpagina vermeldt, “implement[ing] ITIL that works!!” Ik vind het duidelijker om dat paradoxale interventie te noemen. Ofwel, doe belachelijke aanbevelingen om iemand te laten beseffen dat z/hij zich voortaan beter tegenovergesteld kan gaan gedragen. Ik heb echter zo mijn twijfels, of die manier aan de auteurs zèlf besteed is. (Want) naar mijn idee is ook ITIL, wat het acroniem is voor Information Technology Infrastructure Library, onverminderd it-centrisch.

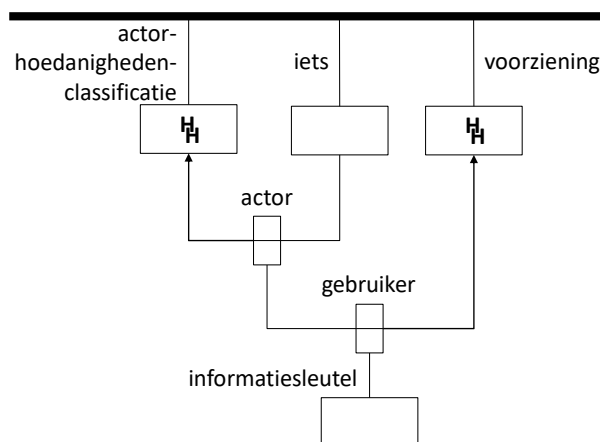
Mede omdat hun ironie m.i. nogal mank gaat, vrees ik dat die aan it-ers resp. ict-ers prompt ontgaat. Sterker nog, i(c)t-ers ervaren zich wellicht zelfs bevestigd in hun verhevenheid enzovoort door een zin als:

You should be aware by now that IT is for IT people.[p. 97]

Hmm, is dat ècht ironisch bedoeld? Dat neemt niet weg dat, ontdaan van ironie, Johnson & Wilkinson her en der terechte kritiek uiten. Ik herhaal dat het mij echter onduidelijk is of zij dergelijke opmerkingen als kritiek bedoelen. In elk geval versta ik onder humor kennelijk iets anders dan zij doen.

76.36

Voor het extra benodigde register kan als aanzet het relevante gedeelte inclusief wijziging van [Situatieve hoedanigheden van deelnemers aan maatschappelijk \(informatie\)verkeer](#) bij nader inzien beperkter zijn dan eerder aangegeven. (Want) per (autorisatie)voorziening volstaat de waarde van de gebruikeridentificatie (lees: informatiesleutel) om verdere informatie te raadplegen en rapporteren. Als deelmodel geldt daarom slechts:

Volgens de beschikbare proefopstelling telt – het knooppunt voor – iets als enkele eigenschap: tekst. Daar komen vooralsnog als eigenschappen bij: naam, emailadres en nummer mobiele telefoon. Onder de noemer van iets moet nodige en voldoende informatie beschikbaar zijn om te kunnen – blijven – nagaan of er informatie mee strookt over gebruikers volgens de respectievelijke autorisatievoorzieningen. Ofwel, ook en vooral deze opzet moet berekend zijn op facilitering van onderhoud; er treden immers stellig wijzigingen mbt gebruikers op voor de voorzieningen met elk een autorisatievoorziening.

76.37

Ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Rotterdamse Academie van Bouwkunst is de bundel **Verankerd vakmanschap** (nai010 uitgevers, samenstellers Jan Duursma en Wijnand Galema, 2016) verschenen. Wat mij aanspreekt is de kijk op “ontwerpvakmanschap,” uiteraard tegelijk -vrouwschap, met dynamiek van die discipline van dien. Zo stelt Chris van Langen als Academiedirecteur dat

ontwerpen [...] in de eerste plaats [gaat] over het verkennen, formuleren, verbeelden, inzichtelijk maken en ter discussie stellen van mogelijke toekomsten. Het is wezenlijk kritisch, omdat het de wensen van opdrachtgevers en gebruikers en de door de dominante common sense geaccepteerde waarschijnlijkheid de spiegel van mogelijkheden voorhoudt.[p. 15]

Mijn ervaring is dat zo’n instelling voor wat ik houd voor informatiekundige ontwerpopgaven niet op prijs gesteld wordt. En juist daarom acht ik óók voor informatiekundig ontwerpers een opleiding(smogelijkheid) noodzakelijk volgens overwegingen die in verschillende bijdragen aan genoemde bundel aan de orde komen. De ontwerpopgave betreft immers voorzieningen ter facilitering van maatschappelijk informatieverkeer. Zulke voorzieningen moeten evenwichtige verhoudingen tussen verkeersdeelnemers dienen. Nogmaals Van Langen in zijn **Bij wijze van voorwoord** (pp. 14-15):

Het ontwerpend denken en handelen [...] moet omgevingsgericht zijn, dient zich ook maatschappelijk te engageren. Het moet zich ten diepste bewust zijn van de invloed van maatschappelijke krachten en mechanismen [...] en er bovenal [...] op gericht [...] zijn een bijdrage te leveren aan het tegemoet treden van prangende maatschappelijke vraagstukken [...] zoals] de vormgeving van het hedendaags samenleven, in een fragmenterende, segregerende en individualiserende maatschappij.[p. 15]

M.i. zelfs vooral voor informatiekundig ontwerpers geldt wat Van Langen opmerkt over

architecten en stedenbouwkundigen[te weten] dat de condities waaronder [zij] hun vak uitoefenen behoorlijk in beweging zijn.[p. 15]

Digitale technologieën bieden allang mogelijkheden voor grenzeloos informatieverkeer. Daardoor valt aan het stelselmatig karakter van ontwerpopgaven niet te ontkomen. Ook voor informatiekundig ontwerpers moet dat dringend gevolg hebben voor

de wijze waarop zij [...] opgeleid moeten worden.[p. 15]

Dat lijkt mij duidelijk.

noot: Voor voorafgaande tekst in mijn reeks vergelijkend ontwerponderzoek op basis van literatuur over zgn gebouwde omgeving, zie **aantekening 76.9**.

76.38

Van Menno ter Braak (1902-1940) is rond 1950 het zevendelig **Verzameld werk** (Van Oorschot) verschenen. Het eerste en het derde deel bevatten zijn, zeg maar, cultuurkritische teksten die tijdens zijn leven als aparte boeken uitgegeven zijn; in deel 1 is tevens zijn Duitstalige proefschrift opgenomen.

Ik ben deel 1 vooraan begonnen, dwz met **Het Carnaval der Burgers** (pp. 5-158, oorspronkelijk 1930). Ik kan het mis hebben, maar volgens mij probeert Ter Braak de overgeleverde aanname uit, nee, nieuw was ook toen dat idee dus niet, dat mensen in hun alledaagse leven niet ontkomen aan beperkte en daardoor beperkende ... aannames. In die zin bestempelt hij mensen als burgers c.q. burgerlijk, dwz onderhevig aan

de **noodzakelijkheid** der onderscheiding.[1:25; alle verwijzingen naar **Verzameld werk** met deelnummer gevolgd door paginanummer]

Als burgers zitten zij, herstel, wij echter ... mis, wanneer wij die aannames-voor-beperkt-bereik – dus ten onrechte – voor algemeen geldig houden. Terwijl aan burgers het besef van die, ik noem haar maar even, verstrekkende tekortkoming ontgaat, koesteren ze onbewust zoiets als een verlangen naar opheffing van de spanning tussen aldus zowel veronderstelde als ontkende verschillen. Het personage dat voor zulk éénheidsverlangen, nota bene óók een illusie, symbool staat, noemt Ter Braak de dichter. Het is tijdens carnaval, dat burgers zich als dichters proberen voor te doen. Dat houden ze slechts enkele dagen vol. Dat verlangen dooft snel, maar wint na de onherroepelijke afsluiting van de ene wederom langzaamaan aan kracht tot de volgende carnavalscampagne, enzovoort. Dat bedoelt Ter Braak natuurlijk vooral overdrachtelijk.

Zoals ik **Het Carnaval der Burgers** dus begrijp, volg ik mijn vooringenomenheid met het thema van de gespannen verhouding tussen éénheid en veelheid. Daar is domweg geen redelijke oplossing voor, zoals Plato reeds erkent. Zo stelt Ter Braak dat er een dichter in de burger bestaat en een burger in de dichter. Dat valt pas resp. slechts dialectisch enigszins te peilen. Afzonderlijke definities zijn onwerkelijk. Ter Braaks dichter als “realist” associeer ik dan met de éénheidspool die verziend tevergeefs verwerkelijking zoekt in veelheid. En

als de geïncarneerde atomist [1:23]

staat ‘zijn’ burger wat mij betreft voor de veelheid die bijziend netzo onbereikbaar op – overheersing door – éénheid mikt. Kortom, op zichzelf zijn beide extremen misleidend. Ter Braak:

Waarom het leven samen te vatten in zijn uitersten? [...] Liggen tussen deze polen niet alle schakeringen en ligt in de schakeringen niet de ganse rijkdom der verhoudingen?[1:14] Daarom, en daarom alleen, onderscheide men de twee polen [...] zo scherp mogelijk.[1:15]

Overigens ook Ter Braaks taalopvatting acht ik op mijn beurt nog beperkt. Hij legt de nadruk op “benamingen,” waarbij

[i]edere benaming [...] misleidend [is] voor degenen, die misleid willen worden.[1:17]

Mijn opvatting luidt dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is. Ofwel, met hun informatie- annex tekenverkeer stemmen o.a. mensen (algemeen: subjecten) hun gedragingen op elkaar af. Daarvoor kan een teken zgn benamingen omvatten. Hoe dan ook moet de verzoeker met haar/zijn teken duidelijker genoeg zijn over welke

gedraging z/hij ermee verlangt van de geadresseerde. Terecht merkt Ter Braak op, dat

[g]een woord [...] in staat [is], de spanning vast te houden, die men Leven noemt[. 1:17]

Maar terwijl hij meent, dat

immers ieder woord [...] slechts een beperktheid uit[drukt, 1:17]

vind ik daarentegen dat een enkel woord zich tot algemeenheid ... beperkt. Voor kans van slagen voor de verzoeker moet haar/zijn verzoek specifiek(er) zijn, maw de nodige en voldoende voorwaarde 'bevatten' voor de bedoeld gerichte interpretatie door de wederpartij in het onderhavige geval van tekenverkeer. Dat vergt context als onlosmakelijk onderdeel van een teken. Op dat inzicht stoelt [Metapatroon](#) als modelleermethode voor verschillen-in-samenhang (en 'dichterbij' kan éénheid m.i. praktisch niet worden uitgedrukt).

Ter Braak veronderstelt wèl nadrukkelijk, dat

[d]e benaming [...] een **taak** [heeft]. De benaming is een symbool van de **wil**[. 1:17]

Onder de noemer van teken ipv benaming vind ik dat nog veel duidelijker. Het is aldus de "taak" van elk teken om als verzoek te dienen. En als verzoek brengt de verzoeker haar/zijn "wil" ermee tot uitdrukking, te weten verbijzonderd tot wat z/hij wil dat de geadresseerde als 'gevolg' van interpretatie ervan doet; de verzoeker probeert middels een teken die geadresseerde te bewegen tot het maken van een bepaald ... verschil. Daarom telt de semiotische enneade voor het interpretatiemoment motief als element, zie verder [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#). En dat maakt van elk teken dus eveneens

[w]oorden der moraal [...] om tot daden te kunnen voeren[. 1:140]

Daarvoor maak ik géén onderscheid volgens burger en dichter. Er zijn m.i. principieel geen andere

woorden [dan] die [...] de daad bevorderen, het verschil bevestigen[. 1:141]

Er bestaat natuurlijk wèl verschil tussen de ... verschillen. Wat Ter Braak als "burgermoraal" duidt, mee eens, betreft dan de poging tot het

bouwen [van] het onberispelijk sluitend systeem, waar geen speld tussen is te krijgen, de statige en potsierlijke pagode, waarvan zij met trots kunnen zeggen, dat zij geen zwakke plek vertoont.[1:141]

Zo vind ik tegenwoordig voor averechtse digitalisering van informatieverkeer de illusie kenmerkend dat,

[z]odra de reddende formule eenmaal [...] gevonden [is], [...] men nog slechts de ingenieuze constructeur [behoeft], de feilloze vakman, om het systeem te vervolmaken en onweersprekelijk te doen gelden.[1:141]

In het besef dat de opgave facilitering van maatschappelijk verkeer betreft, moeten voorzieningen ervoor (lees ook: infrastructuur, zowel materieel als immaterieel) verkeersdeelnemers per saldo méér ruimte voor gedragingsvariëteit bieden. Per saldo, ja, want bijvoorbeeld voor de openbare weg geldt rechtshouden als beperkende gedragsregel. Maar die beperking helpt doorgaans vlottere, veiligere e.d. verplaatsingen.

(De) infrastructuur is opzettelijk juist vergaand willekeurig beschikbaar voor

verkeersdeelnemers wat hun respectievelijke tijden en trajecten van verplaatsingen betreft. En omdat hun verkeersbehoeften veranderen, moet de infrastructuur ervoor kunnen veranderen, enzovoort. Ik vermeld alvast mijn begrip van infrastructuur, omdat ik er tenslotte vooral later werk van Ter Braak mee duid. Op de reële schaal van maatschappelijk verkeer, met inmiddels via digitale voorzieningen mogelijkheden voor wereldwijd onmiddellijk informatieverkeer, komt het volgens Ter Braaks indeling neer op de burgerlijkheid ten top indien mensen nog steeds weigeren

[z]ich [te] herkennen in de veelheid der vormen [1:142]

van en voor hun wederzijdse gedragingen. Wat Ter Braak suggereert als

carnavalsmoraal [...] schept nieuwe en harde grenzen, hoewel zij aan geen grens volstreckte waarde hecht; want aan de grenzeloze vaagheid is haar niets gelegen.[1:143]

(Ook) het trekken van een herkenbare grens gebeurt, het kàn en is daarom niet anders, met een teken. Daarvoor omvat elk teken een context als maat van gedragsbetrekkelijkheid,

want dat het éne niet het andere is en het andere niet het ene, is een werkelijkheid voor ons, die wij [...] nooit zullen ontlopen.[1:146]

Waar Ter Braak nog niet aan toekomt, is een methode zoals Metapatroon ter precisering van verschillen. Voor hoe verschillen samenhangen, dwz elkaar verschillend maken, geeft hij evenmin nadere verklaring resp. suggestie. Omdat stelselmatige ordening van (betekenis)verschillen naar mijn overtuiging minstens van voornaamste informatiekundig belang – geworden – is, heb ik daarvoor, als het ware door een paradox heen, een veronderstelling gedaan. Tja, wat hebben axiomata anders dan een noodzakelijkerwijs paradoxaal karakter? Over m.i. passend methodologisch perspectief blijkt Ter Braak overigens reeds te beschikken:

[Er valt] niets [te] versmaden, dat het spel der begrippen compliceert; want wie zich tot het uiterste gecompliceerd heeft, zal het eenvoudigste nog kunnen hervinden[, 1:147]

Ofwel, hij beseft dat wat ingewikkeld(er) is onbereikbaar blijft door extrapolatie vanuit wat eenvoudig(er) is. Omdat het menig beroepsbestuurder aan dat inzicht ontbreekt, trekken zij sporen van herhaalde verspillig.

Mijn basisidee is dat gedrag ‘van’ een object – of van een subject, indien gedragsbepaling mede gebeurt door cognitief vermogen van het subject in kwestie – feitelijk resulteert uit samenloop van dat object – of subject – met een situatie (waarbij, in het geval van een subject, z/hij door cognitief vermogen met motief een interpretatie van – wat telt als relevante – situatie ... ontwerpt). Elk samenloopresultaat kan op zijn beurt dienen als ob-/subjectief dan wel situationeel aanknopingspunt voor aldus verder verbijzonderde samenloop, enzovoort. Dat is het methodische beginsel van recursieve betrekkelijkheid van Metapatroon voor de modellering van situationeel verbijzonderd ob-/subjectgedrag. Aan veronderstelde situationele verbijzonderingen in hun verwevenheid geeft een model à la Metapatroon uitdrukking met dienovereenkomstig verweven contextuele verbijzonderingen.

Gaat dit nog over wat Ter Braak schrijft? Zeg ook maar dat ik uiterst selectief opmerkingen maak nav wat – ik meen te begrijpen dat – hij schrijft. Zo vind ik ook de

volgende zin van Ter Braak treffend voor waarop Metapatroon mikt als methode voor modellering van verschillen-in-samenhang:

[M]et het volledig behoud van hun anderszijn zijn zij één.[1:148]

Als retorisch beschouw ik zijn vraag:

Is het toeval, dat het anders-zijn der dingen zo zeker en helder kan worden omschreven [...]?[1:148]

Dat vergt dus een, vooruit, carnavaleske methode als Metapatroon. Nota bene, iets anders dan “anders-zijn” aangeven lukt daarmee niet. (Want) wat werkelijk ... is, punt, tja ... Oh ja, iets méér lukt wel degelijk, te weten óók samenhang. Het recursieve betrekkelijkheidsformalisme van Metapatroon benadrukt volgens mij zelfs extra wat Ter Braak nog overwegend intuïtief wil bereiken, te weten

ontvoer[ing] uit de wereld, waar [...] dogmatische formules van kracht zij[n], als onveranderlijke waarden g[e]lden.[1:155]

Tot besluit van **Het Carnaval der Burgers** stelt Ter Braak daarom met zoveel woorden consequent dat van hem ... tot besluit geen dogmatische formule verwacht kan worden. Met die instelling was hij naar mijn idee reeds aan het schrijven ervan begonnen.

Nadat ik het boek uit had, vroeg ik mij af wat Ter Braak eerder bedacht had. Wellicht lijkt het er door het voorafgaande op, dat ik Ter Braak vlot begreep. Maar ik vond hem ook vaak moeilijk te volgen. In zijn kritiek kon ik geen opbouwende lijn herkennen. Tegelijk moest hij wel degelijk een algeme(e)n(er) referentiekader benutten. Dat leidde ertoe dat ik vervolgens **Kaiser Otto III.** (deel 1, pp. 401-609, oorspronkelijk 1928) las. Dat hielp mij inderdaad aan een hypothese omtrent zo'n kader van Ter Braak. Dat komt neer, ja, ook ik lees allereerst wat ik wil lezen, op een ruwe versie van wat ik subjectief situationisme noem; ipv telkens een specifieke situatie lijkt hij een gehele cultuur(periode) als een gedragsebepalende factor te veronderstellen. Hoe dan ook ontkracht hij in zijn proefschrift destijds gangbare opvattingen over Otto III (980-1002), keizer van het Heilig Roomse Rijk. Andere geschiedkundigen schilderen de keizer als zonderling, maar doen dat ten onrechte indien ze daarvoor, en doorgaans klakkeloos, huidige culturele maatstaven volgen. Gemeten naar de toenmalige cultuur volgens beginselen ontworpen door Augustinus (354-430), zo verklaart Ter Braak, gedraagt Otto III zich in zijn keizerlijke hoedanigheid volslagen normaal. Methodisch geldt geschiedkundig, dat

[z]u einem undogmatischen Verständnis für das Individuelle [...] man nur gelangen [kann], wenn man die Grenzen des Kollektiven, das nicht weiter in persönliche Differenzen Zerlegbaren angegeben, “übersetzt” hat. Es lag hier also ein Problem des **Begriffes**, nicht der **Tatsachen** vor. Die begriffliche Ordnung des Tatsachenmaterials, das Verhältnis zwischen dem Geschehenen und der Sinngebung, der Kausalzusammenhang von geistigen und stofflichen Prozessen sind in den verschiedenen Zeiten verschieden; ebenso sehr sind die **Normen**, die Durchschnittswertungen einer Gesellschaft, einer Kategorie, verschieden, unterliegen folglich auch die Handlungen der Individuen in den verschiedenen Kulturperioden verschiedenen Kriterien. Die Möglichkeit der Abgrenzung einer Persönlichkeit ist also in hohem Grade davon abhängig, wieweit das Auge des späteren Menschen unter den von ihm begrifflich übersetzten Symbolen des Kollektiven in einer vergangenen Periode noch die Konflikte und Reaktionen der Individuen zu entziffern imstande ist.[1:557]

Burger en dichter lijkt Ter Braak als variabelen te beschouwen voor ontcijfering van variëteit. Voor begrip van Ter Braaks latere maatschappijkritische werk heb ik zo mogelijk nòg meer aan lezing van zijn proefschrift gehad. In de cultuurperiode dat Europese staten kolonialisme bedreven en het binnenlands zonder gastarbeiders stelden, duidt hij de Europese cultuur inmiddels weliswaar vergaand lòs van het christelijk geloof maar desalniettemin als door-en-door christelijk. Uit **Kaiser Otto III.** blijkt reeds hoe relevant zijn referentie- annex verklaringskader is. Hoewel Ter Braak zich later spottend uitlaat over wetenschappelijk werk inclusief dat van hemzelf, vind ik in elk geval zijn proefschrift veel verduidelijken.

Desalniettemin blijf ik het moeilijk vinden om vooral Ter Braaks vroege werk uit zijn hoe dan ook (ver)korte leven te duiden. Hij weet dat hij stellingen moet opperen, maar hij weet ook dat hij ze moet kwalificeren. Volgens dialectiek gaat dat inderdaad – verder – bijna vanzelf. Zo stelt hij in **Afscheid van Domineesland** (deel 1, pp. 161-272, oorspronkelijk 1931):

Individualiteit is verzet; verzet tegen het versteende, verzet tegen het gedachteloos aanvaarde, verzet tegen het onpersoonlijke.[1:177]

Hoewel Ter Braak zich al gauw terdege bewust raakt van overweldigende weerstand, acht ik dergelijke “individualiteit” kenmerkend voor zijn geschriften. En zijn volgehouden analyse van en kritiek op, om het nogal pleonastisch uit te drukken, heersende cultuur zijn m.i. nog steeds actueel. Zelf noemt hij het een

[e]euwige tegenstrijdigheid: de wereld is niets zonder de persoonlijkheid, die zij in haar eigen belang voortdurend moet vertrappen.[1:177]

Ter Braak ziet zichzelf aan zijn inzet als verzet niet meer toekomen onder Duitse bezetting. Kort na de inval, op 14 mei 1940, pleegt hij zelfmoord. Hij is dan pas 38 jaar oud.

Zoals ook uit **Afscheid van Domineesland** blijkt, is mijn taalopvatting anders dan die van Ter Braak. Ik meen echter ook overeenkomsten te herkennen. Volgens de semiotische enneade bestaat een teken als configuratie van een signatuur en een context (en een intext). Door de combinatie van signatuur en context is een teken specifiek. Een enkel woord kan als signatuur gelden, met de – verdere – zin waarin het in een bepaald geval staat als – onderdeel van – context. Volgens die verhouding ben ik het volkomen eens met Ter Braak:

Het woord is niets zonder de zin.[1:181] Deze “zin” omvat iedere nuance[. 1:182]

Met de volgende stelling van Ter Braak stem ik echter gedeeltelijk niet in:

“Eeuwig” is aan het woord niet zijn rijke nuancering, maar zijn algemeenste en toegankelijkste gebruikelijkheid.[1:182]

Als louter signatuur biedt een woord op zichzelf m.i. juist helemaal géén nuancering. Volgens mijn formalisme voor stelsellogica drukt een apart woord een – exemplaar van een – nul-identiteit uit. Het is immers – pas – als zodanig, te weten als nul-identiteit, dat een signatuur “algemeenste en toegankelijkste gebruikelijkheid” borgt. Ook Ter Braak beseft nog niet dat logisch slechts een aanwijsbaar ... niets overblijft als

een teken, dat slechts de grootste gemene deler is van talloze beperkte symbolen.[1:184]

De “rijke nuancering” wordt verzorgd met willekeurige contexten.
Voorts lijkt Ter Braak een romantische associatie met het – uiten van een – woord te hebben. Hij beschouwt

het woord [als] klankgeworden hartstocht[, 1:182]

onderhevig aan zoiets als degeneratie. Want hij voegt eraan toe dat,

[w]anneer het [woord] eenmaal aanvaard is als middel tot uitwisseling, [...] het klankgeworden drang tot verkeer [is].[1:182]

Ik vermoed dat Ter Braak “verkeer” associeert met onderdrukking van “individualiteit:”

Het woord [...] verliest zijn uitzonderingswaarde en verbleekt tot communicatiemiddel [...], het is vernederd tot dienstbaarheid aan het verkeer[. 1:182]

Mijn opvatting over verkeer wijkt daarvan af. Er bestaat nota bene géén tegenstelling tussen individualiteit en verkeer. Daarentegen acht ik verkeersdeelname de onmisbare voorwaarde voor ontwikkeling van individualiteit. Uitwisseling van tekens vormt een belangrijk aandeel aan ‘ons’ verkeer. Zo luidt mijn semiotische hoofdstelling dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is. Zo’n verzoek doet de verzoeker met haar/zijn “hartstocht” (lees als enneadisch element ook: motief), zoals wie een teken-annex-verzoek interpreteert dat met de hare/zijne doet. Ter Braak mist volgens mij daarom de crux van taal met zijn bewering dat,

zodra het woord met de energie van het gevoel geladen is, [...] het zijn functie als communicatiemiddel tekort[doet].[1:182]

Integendeel, zoals hijzelf vervolgens opmerkt,

[e]r is geen woord, dat vrij is van hartstocht; want er is geen leven, dat willoos en zonder voorkeur is.[1:183]

Vervang ook in dit citaat “woord” door: teken. En dat er aan verkeer met situationele variëteit van dien niet valt ontkomen, erkent Ter Braak elders met zoveel ... woorden:

Aan de primaire omstandigheden, dat wij voor alles gedwongen zijn tot het opnemen van indrukken en op indrukken moeten reageren, ontkomt niemand. Het leven bevestigt voortdurend, dat het keuze en richting is. Dit blijft het enige “uitgangspunt”. Pas in de **vorm** van het botsingsproces en zijn reacties uit zich de oorspronkelijkheid; hier worden de keuzes doelbewust gericht, de richting overtuigd gekozen.[1:200]

Lees voor “botsingsproces” dus ook samenloop, en wel van subject en situatie:

De mens beheerst de stof; maar de stof beheerst evenzeer hem.[1:200]

Verkeer is de noemer voor samenloop. De samenloopvariëteit – waarvoor Metapatroon geschikt is om die redelijk eenduidig te beschrijven – weet Ter Braak te schetsen zoals ik dat ook volgens de enneade veronderstel, zij het dat ik bewustzijn in het midden laat:

De interpretatie denkt bewust een individuele verhouding tot de stof na; vele interpretaties denken bewust vele individuele verhoudingen tot dezelfde stof na en komen tot een naar willekeur voort te zetten veelheid van individuele relaties tot die stof. Deze relaties snijden elkaar, werken op elkaar in, lossen elkaar zelfs af; maar zij vertonen geenszins de neiging samen te vloeien onder één algemeen perspectief. Zelfs wordt een relatie pas belangrijk door datgene, wat haar van een andere relatie onderscheidt.[1:205-206]

Prachtig! Ook Ter Braak stelt dat

[d]e interpretatie [...] in haar veelvoudigheid tot de gevolgtrekking [leidt,]

nou ja, ik zou zeggen, tot de aanname,

dat de relatie bepaald wordt door deze twee factoren: de stof is dood zonder het herscheppend individu; de stof geeft, in haar geordendheid, aanleiding tot een herschepping.[1:206]

Ik wijs er nogmaals op dat ik hier Ter Braaks werk zeer selectief volg, ook maar een gedeelte ervan en hercontextualiserend zoals passend voor mijn ... "herscheping." Als onderscheid tussen de delen 1 en 3 van **Verzameld werk** meen ik te herkennen dat Ter Braak vanaf **Politicus zonder Partij** (deel 3, pp. 5-190) opbouwend zoekt naar zoiets als apolitieke politiek. In wat in deel 1 is opgenomen, lijkt hij mij vooral op zoek naar verantwoording als cultuur- en dan vooral literatuurcriticus. Op mijn beurt heb ik daarop enige kritiek, omdat hij de gedragsoriëntatie met taal(gebruik) door verkeersdeelnemers nog onvoldoende overweegt. In **Politicus zonder Partij** lijkt Ter Braak met zijn taalopvatting in die richting te bewegen:

Voor mij zijn de gebruikelijke woorden van het dagelijks leven middelen, om mijn belangen te behartigen [en] het "logische denken" [is] slechts een schakel, een omzetting [...] in zogenaamde begrippen, die mij nu eenmaal in zekere omstandigheden beter dienen[3:141]

En met "belangen" is politiek aan de orde. Dat zijn ze altijd, belangen, dus – zeker – óók voor wat geldt als kunst, wetenschap, enzovoort. Er bestaan géén uitzonderingen. Daarom heeft één van de hoofdstukken in mijn proefschrift [Semiosis & Sign Exchange: design for a subjective situationism](#) (Information Dynamics, 2002) veralgemeniserend als titel: The political nature of human exchange. Ter Braak is gaan inzien, dat

[e]r [...] een tijd [komt], die niet meer van ontsnappen en afzijdigheid wil weten, de ware tijd voor het "ik". [...] Maar i]k geef mij niet, ik heb niet de minste reden mij te geven in de chaotische, tegenstrijdige veelheid, die "ik" ben[. 3: 31]

Dat kàn zelfs niet, zich naar volledige variëteit tegelijk gedragen. En tegenstrijdig is de "veelheid" niet, althans niet nodig en voldoende gedifferentieerd volgens relevante (gedrag)situaties. De orde door verbijzondering drukt Ter Braak als volgt uit:

[I]k heb er belang bij een "ik" te tonen, dat zich [...] voor mij verdienstelijk maakt[. 3: 31]

En tonen betreft een teken, maw "verdienstelijk" als verzoek tot inschikkelijkheid. Maar inschikkelijk gedraagt de geadresseerde zich optimaal, indien z/hij het gedrag waarom de verzoeker haar/hem verzoekt beschouwt in haar/zijn eigen belang. Aldus hangt het van de onderlinge machtsverhouding af zoals de verzoeker haar ... beschouwt, in hoeverre z/hij haar/zijn belang tot uitdrukking brengt. Wie zich verhoudingsgewijs ònmachtig weet c.q. waant, 'bespeelt' met een verzoek daarom vooral wat z/hij als de belangen van de geadresseerde meent te kennen, met onderdrukking van dien van vermelding van haar/zijn eigen belangen. Ik vermoed dat Ter Braak is gaan ... vermoeden, dat een "ik" inderdaad haar/zijn eigen "belang" vaak juist verhult. Dat lijkt mij althans het thema van **Het Tweede Gezicht** (deel 3, pp. 379-568, oorspronkelijk 1935). Met

[h]et tweede gezicht blijft in de schaduw [3:383]

als aanhef gaat hij op zoek

naar de wezens, die zich achter de maskers van [...] cultuurrollen hebben verborgen en er vaak zozeer mee zijn samengegroeid, dat zij het zelf heiligschennis achten van een maskerade te spreken. [...] Het betreft] een dwangvoorstelling in de culturele kringen der maatschappij, die er belang bij hebben, dat er over het tweede gezicht zo weinig mogelijk gesproken wordt.[3:383]

Ongeacht of een subject een teken voortbrengt dan wel interpreteert, geldt dat van situatie tot situatie verschilt wat z/hij van belang acht, dwz wat haar/zijn motief is:

Ik blijf tacticus, maar mijn tactiek wijzigt zich.[3:31]

Er is en blijft echter één beginsel. Dat is situationele gedragsverbijzondering door het subject in kwestie. **Van Oude en Nieuwe Christenen** (deel 3, pp. 193-378, oorspronkelijk 1937) begint Ter Braak met een dialoog. Over de ene gespreks-annex verkeersdeelnemer stelt de andere vast,

dat je [...] niet de algemeengeldige waarheid, maar de tactiek waardeert.[3:199]

Wat Ter Braak in dat boek nader toelicht, is de voortzetting van een christelijke cultuur. De continuïteit – ik waag wel èrg kort door de bocht een samenvatting – zit 'm in de belofte van, en zo door naar het recht op, gelijkheid. Onder veronderstelde goddelijke regie kon een mens daarvoor in het hiernamaals terecht, Ter Braak wijst Augustinus aan als ontwerper van de gedragsleer, ethiek dus, dat 'op aarde' alles geoorloofd is dat het hiernamaals, eh, bereikbaar(der) maakt. Maar ja, over wát daartoe dient kunnen mensen nogal van mening verschillen.

In de nieuwe christelijke cultuur is weliswaar geen sprake meer van goddelijke regie enzovoort, maar blijft gelijkheid als realistisch doel gepropageerd. Netzo ongewijzigd, aldus Ter Braak, blijkt de Augustijnse gedragsleer met zijn verwoestende potentieel.

Oud dan wel nieuw, gelijkheid is natuurlijk géén "algemeengeldige waarheid." En al helemaal volgens het idee van rechtmatige toestand hier en nu voelt vrijwel iedereen zich vroeg of laat wel èrgens tekortgedaan. Die analyse zet Ter Braak vooral in voor zijn kritiek op en verzet tegen het nationaalsocialisme in Duitsland. Ik kort bestek getuigt daarvan o.a. **Het Nationaal-Socialisme als Rancuneleer** (deel 3, pp.571-594, oorspronkelijk 1937). Dat opstel heeft echter algemene strekking en is m.i. onverminderd actueel mbt wat nogal eufemistisch populisme heet:

Men kan [...] de rancune niet als een uitzonderingstoestand beschouwen in een cultuur, die, als de onze, de tendens vertoont om alle mensen gelijke rechten te verlenen.[3:577]

Dus,

[h]et is de **gelijkheid** als ideaal [waardoor] streven [er]naar [...] theoretisch rechtvaardig geacht [wordt], ook door degenen, die er geen ogenblik aan zullen denken praktisch voor de verwezenlijking van een gelijkheid, die in hun nadeel zou zijn, iets te doen![3:577]

Desondanks verklaart Ter Braak zich tot overtuigd democraat. Hij beseft dat de oplossing uiteraard niet ligt, integendeel, in netzo òngekwalificeerde ongelijkheid. Over wat hij onder – een – democratie verstaat, blijft hij echter vaag:

Laat die democratie ons **goed** geweten zijn![3:580]

Hoe praktisch is zo'n aansporing dan wèl? Tja, met verschillende oordelen over wat "goed" is, zijn we nog steeds niet verlost van Augustinus' ethiek. Het is gemakkelijker gezegd dan gedaan om er verandering in aan te brengen, maar

het probleem betreft de misvatting van absolute gelijkheid. Wij kunnen ons niet onttrekken aan bestaan volgens verschillen. Ligt het dan niet veeleer voor de hand om zulke reële verschillen te faciliteren? Wij moeten dan leren beseffen, dat verschillende gedragingen wel degelijk geholpen kunnen zijn met gelijke voorzieningen.

Verschijs het vervolgens dan niet als zinvol om dergelijke voorzieningen gemeenschappelijk te treffen, als (im)materiële infrastructuur, dus? En komt artikel 1 van de Nederlandse Grondwet er met zoveel woorden al niet op neer? Daarvan luidt de eerste zin:

Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld.

Wat mij betreft zijn “[a]llen die zich in Nederland bevinden [...] gelijke gevallen” voor gebruik van infrastructuur. Daarmee blijft de opgave om te bepalen wat wel en niet tot infrastructuur voor maatschappelijk verkeer wordt gerekend. Zo eenvoudig zijn we niet van Augustinus’ duivel verlost. Dat lijkt mij echter volgens faciliterend perspectief alweer minder aanleiding tot strijd. Het idee om van gezaghebbende overheid een vooral faciliterende onderheid te maken, ja, nogmaals, de kans dat het ooit lukt lijkt ook mij, hmm, gering, vind ik alweer praktischer dan wat Ter Braak met zijn opstel **De Nieuwe Elite** (deel 3, pp. 631-664, oorspronkelijk 1939) voorstelt. Het lijkt alsof burger en dichter resp. gedaanteverwisseling ondergaan zijn. Ter Braak treft de spanning tussen de

monstrueuze uitersten [van] bruto en schoolmeester[. 3:655]

Het is met het woord “elite” nodeloos ingewikkeld om er voorzien van een andere context een nogal radicaal andere, zelfs opbouwende betekenis mee te geven. Ik maak er dus zoiets van als: Van over- naar onderheid; zie verder o.a.

[Faciliteerkunde](#) en [Infrastructuorkunde](#). Met infrastructuur ipv elite meen ik met instemming te benadrukken waarom het Ter Braak gaat:

Als ik [er]over [...] spreek, doe ik dat dan ook met de bedoeling **vrij te blijven**[. 3:652]

Maar ook wat als vrijheid telt, verschilt van subject tot subject met voor elk subject van situatie tot situatie. Wie dat beseft, is voor verkeer – pas – bereid tot onvermijdelijke compromissen. De crux met infrastructuur duid ik als voorwaarde voor wat Ter Braak volgens mij bedoelt met opportunisme:

De eenheid van het opportunisme is de enige eenheid, die voor onze cultuur nog mogelijk is zonder romantiek, zonder “gelijkschakeling” en zonder het geweld als ultima ratio.[3:655 Wij moeten al] schipperend een paradoxale beschaving [...] beheren.[3:664]

Zucht. Ik heb hier, vrees ik, nogal een rommeltje gemaakt van opmerkingen over resp. nav wat in **Verzameld werk** doorgaat voor Ter Braaks belangrijkste cultuurkritische teksten. Eigenlijk laat zich hem slechts gepaste eer met louter verwijzing bewijzen.

76.39

Menno ter Braak graaft ter duiding van een begrip allereerst als het ware een bedding. Inderdaad, dat vergt andere begrippen. Vervolgens merkt hij op wat er zoal gebeurt door het ene begrip in kwestie erdoorheen te geleiden. Dat levert verklarende kwalificeringen op van zowel het ene begrip als die andere begrippen, uiteraard mede omdat hij met wat ik hier als overdrachtelijke bedding schets dus al

uitgaat van kwalificeringen.

Die werkwijze duid ik op mijn beurt als subjectief-situationeel. Daarom is het allesbehalve verrassend dat, waar Ter Braak al dan niet opzettelijk tevens toelichting geeft op zijn procedé, aspecten van subjectief situationisme zijn te herkennen.

Blijkbaar is beoefening van zulk variabel perspectivisme onmogelijk te volgen voor wie geen besef heeft van wisseling van eigen perspectief (en dus voor absoluut geldig, waar e.d. houdt wat z/hij altijd slechts momentaan kent). Het kan ook zijn dat iemand er in haar/eigen belang géén ... belang in ziet om belangen van anderen te erkennen. In elk geval heeft mij nog nooit iemand op het eveneens informatiekundige belang van Ter Braaks werk voor ontwerp van stelselmatig bemeten voorzieningen voor informatieverkeer gewezen. Nou ja, niet alleen Ter Braaks werk is daarvoor tot dusver onopgemerkt gebleven.

Heeft het wel zin om dergelijk werk te – blijven – onderzoeken? Zoals mensen het belang daarvan niet herkennen, besteden ze al helemaal geen aandacht aan mijn pogingen om op dat belang te wijzen. Laat staan dat ze er eens voor gaan zitten om te begrijpen wat ik m.i. alweer consequenter volgens subjectief situationisme, de semiotische enneade en modelleermethode Metapatroon praktisch nog zo overzichtelijk mogelijk als (h)erkenning van, omgang met enz. samenhangende verschillen probeer te helpen krijgen.

Zo'n aantekening over Ter Braaks langere essayistische werk helpt hoe dan ook mijzelf. Wat ervaar ik als spanning tussen wat zijn verzoek aan lezers is en wat ik mede onder invloed van dat verzoek zelf wil? En, eh, wat doe ik dan echt? Zonder vooruitzicht op publicatie, nou ja, wat daarvoor op een 'eigen' website nog kan doorgaan, zou ik dat minder serieus nemen. Kinderachtig?

Ach, zo volwassen c.q. verantwoordelijk vind ik dan weer ontkenning van samenhangende verschillen niet.

76.40

In zijn korte inleiding **Zugänge zu Ernst Cassirer** (in: **Über Ernst Cassirers Philosophie der symbolischen Formen** (samenstellers H.-J. Braun, H. Holzhey en E. W. Orth, Suhrkamp, 1988, pp. 7-11) stelt Ernst Orth, dat voor Cassirer (1874-1945)

die systematische Perspektive unerlässlich [scheint], um dem Problem der menschlichen Orientierung [...] Sinn abzugewinnen und gleichzeitig Halt zu geben.[p. 8]

Waarom ook Cassirer het m.i. nodeloos ingewikkeld houdt, is doordat hij een meervoud – van drie – vormen in de zin van gescheiden categorieën veronderstelt. Wat mij betreft zijn er zelfs oneindig vele, en het gaat maar door, daadwerkelijke, vooruit, symbolische vormen. Ik vind ze echter zowel afleidbaar van als herleidbaar tot een enkele, laat ik die hier dan maar noemen, symbolische metavorm. Daar zitten géén categorieën als het ware tussen. Volgens dat nota bene enkelvoud van metavorm, een axiomatisch schema dat ik als enneade uitdruk, stem ik daarom met een bewering door Orth in waar hij eveneens over zulk enkelvoud schrijft:

Das Theorem von der ›symbolischen Form‹ kann geradezu als eine Grundstruktur eben dieses menschlichen Orientierung aufgefaßt werden. Es besagt, daß konkrete geistige Energien des Menschen sich notwendig in sinnfälligen Gestalten manifestieren und daß weder geistig Formales isoliert von konkreter Manifestation bestehen kann, noch daß Wirklichkeit losgelöst von und vor aller geistigen Verarbeitung erfaßbar ist.[p. 8]

Ik ben daarvoor uitgegaan van hoe Charles Peirce (1839-1914) semiosis voorstelt volgens gekwalificeerde elementen in ònlosmakelijke samenhang. Naar zijn idee bemiddelt een teken – tussen – een interpretant en een object. Ter kwalificering dient, aldus Peirce, een grond. Een dergelijke triade plùs grond heb ik uitgebreid tot een enneade, dwz negen onderling ònlosmakelijk veronderstelde elementen. Het cognitieve moment (Peirce: interpretant) dient een subject zoals een mens ter oriëntatie waarnaar z/hij zich volgens het feitelijk moment dan gedraagt. Telkens, over èn weer, bemiddelt tekenmoment tussen feitelijk en cognitief moment, zie [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#). Wat mij betreft dekt de enneade “als eine Grundstruktur” alle denkbare variëteit. Zoals Orth vervolgt over (meta)vorm in enkelvoud:

Das Eigentümliche dieser Lehre ist, daß sie streng erkenntnistheoretisch und kulturphilosophisch zugleich ist. Sie verleugnet nicht das Rationale, aber sie läßt es auf dem Boden menschlicher Leistungen der Sinnbildung erwachsen.[p. 8]

Netzo samenhangend, zoals Peirce leert, telt dus eveneens semiotiek. Wat ik hier als symbolische metavorm beschouw kenschetst Orth treffend:

Sie ist Orientierung über Orientierung.[p. 9]

Dat lukt slechts door enkelvoud van axiomatisch schema. Dat ene schema moet nodige en voldoende samenhangende variabelen bieden voor dekking van variëteit. Voor informatiekundige modelleer- annex ontwerpogaven met stelselmatig bereik voldoet [Metapatroon](#) aan die eis.

Afgaande op wat Orth meedeelt, heb ik de indruk dat ook Cassirer zich beperkt volgens de veronderstelling dat oriëntatie mikt en ophoudt met weten, terwijl naar mijn idee ... kennis dus gedragsbepaling dient. Zeg ook maar dat ònlosmakelijkheid een nog weer ruimer bereik telt.

Orth waarschuwt dat vanwege meervoud

[d]ie sogenannten ›symbolischen Formen‹ selbst [...] den kritischen Leser vor zwei Hauptprobleme [stellt]. Das erste betrifft die Art der Beziehung dieser Formen zueinander. [...] das zweite betrifft die Frage nach dem Wahrheitsbegriff selbst, dessen Relativierung zu drohen scheint[. pp. 9-10]

Met metavorm in enkelvoud lost het eerste probleem op. Het tweede overigens ook, hoewel dàt erkenning ervan vergt dat waarheid hoogstens inderdaad ... betrekkelijk is. Kennelijk durft Cassirer dat niet aan.

Volgens subjectief situationisme geldt afhankelijkheid de samenloop van subject met situatie (en waarheid vind ik daarvoor een groot woord). Wat mij betreft is dat de enige manier waarop de knoop nog het minst willekeurig kan zijn doorgehakt, maw met als resultaat, hier wat Orth schrijft hercontextualiserend,

daß es eine Position im Geschehen der symbolischen Formung gibt, von der her eine solche Fragestellung überhaupt formulierbar und bearbeitbar ist.[p. 10]

Lees voor “symbolische Formung” ook semiosis. En de enneade stel ik mij als die noodzakelijkerwijs afgedwongen positie voor om vervolgens althans nog zo redelijk mogelijk vragen te stellen en ze dienovereenkomstig te beantwoorden.

76.41

Kan het zijn dat ik aanleiding tot een misverstand tussen ons gaf? Zo ja, dan bied ik je mijn verontschuldiging ervoor aan. Ik waag een poging tot verduidelijking. Zeker na- en omdat jij nadrukkelijk je beklag deed, althans, zo heb ik je begrepen,

dacht ik dat ik jou kon helpen door je aandacht op Metapatroon te richten. En dat meen ik nog steeds. Want als je het “druk” hebt, zou dat weleens kunnen liggen aan gebrekkige of zelfs averechtse opvatting van de opgave. Daaruit spreekt mijn instelling als ingenieur. Volstaat méér van hetzelfde, of moet het tòch maar eens kwalitatief ànders?

Zonder enige kennis van waarvoor jij als opgave staat, kan ik uiteraard niet beoordelen of structurele wijzing geboden is. Nota bene, ik maak uiteraard ook niemand een verwijt. Er zijn nu eenmaal methoden & technieken gevestigd geraakt voor zgn digitalisering. En het is inderdaad nogal wat om te durven erkennen dat die wellicht niet langer passend zijn.

Mijn analyse luidt dat ze ooit bemeten zijn op kleinschalige inzet, zeg maar met telkens een aparte toepassing. Die tijd is echter voorbij, mede dóór verdere digitale technologieën met alsmaar krachtiger mogelijkheden voor facilitering van uitwisseling van informatie.

Beperkt tot zeer kleinschalig bereik per toepassing is ordening van betekenissen voor eenduidige interpretatie doorgaans géén probleem. Wat ook wel conceptuele modellering heet, blijft daarvoor nagenoeg triviaal. Het werk aan de opgave lijkt daarom vooral tèchnisch.

Het belang van betekenissenordering slaat radicaal om, zodra (!) wat van oudsher als éénheid van informatie is beschouwd binnen het bereik van dezelfde digitale voorzieningen voor verschillende interpretaties vatbaar is. Standaardisatie van betekenis, dwz dat voortaan één betekenis geldt voor zo’n overgeleverde informatie-éénheid, is zelfs gevaarlijk. Andere betekenissen zijn vrijwel altijd óók relevant. Uitsluiting ervan werkt prompt verlamdend.

Kenmerkend voor Metapatroon is uitbreiding van elke, vooruit, informatie-éénheid met nodige en voldoende context ter borging van eenduidige betekenissen.

Indien voor jouw opgave nog steeds géén betekenissenvariëteit aan de orde is, kan je daarover onverminderd vertrouwen op een au fond contextloze modelleermethode zoals UML. Gaat het daarentegen om, bijvoorbeeld, systeemintegratie – nieuwe spelling: systemenintegratie? – dan kan je je daarmee “druk” maken wat je wilt, maar een òplossing bereik je er nooit mee, integendeel.

Het is m.i. dus niet slechts zo, dat je mij helpt met een schets van jouw werkopgave. Inderdaad, ik zou graag leren of Metapatroon ook daarvoor geschikt is. Maar mocht dat zo zijn, en vooralsnog lijkt mij dat gelet op de schaalverruiming door digitalisering nogal waarschijnlijk, dan helpen we elkaar. Dàt is mijn insteek.

Wanneer je jouw en mijn werk erbuiten wil houden, moet je dat natuurlijk ook zeggen om wat ik ervaar als misverstand af te sluiten.

76.42

De ondertitel luidt “How **Any** Group Can Solve **Any** Problem.” Dat is natuurlijk ook door Chris McGoff met zijn boek **The PRIMES** (John Wiley, 2012) zwaar overdreven. Wat hij daarin verzameld heeft, zijn m.i. echter wel degelijk nuttige gedragsaanwijzingen om opbouwende bijdragen zèlf te leveren, die van ànderen te bevorderen, enzovoort.

Ik veronderstel dat McGoff ze als – waarom toch hoofdletters? – PRIMES bestempelt, omdat hij ze elementair acht. Nee, wie zich eraan houdt, kan volgens mij optimaal resultaat daardoor nog niet verzekerd weten; veronachtzaming leidt daarentegen geheid tot mislukking. Maar het is zoals Johan Cruijff ... aanwijst, dwz “je ziet het pas als je het door hebt.”

76.43

Jij bent met blijkbaar nogal wat collega's uiteraard niet zomaar wat aan het doen. Er is met de opdrachtgever, noem die ook verder maar X, een overeenkomst gesloten voor levering van diensten en/of producten door jullie-als-opdrachtnemer. Wat mij betreft volstaan slechts enkele zinnen om te schetsen wat volgens de opdrachtovereenkomst het doel is waarvoor de diensten/producten in kwestie als middelen bedoeld zijn om het te bereiken. Indien zo'n doel, nota bene vanuit het perspectief van de opdrachtgever, niet expliciet in de overeenkomst is vermeld, heb jij er desalniettemin stellig een idee van.

76.44

Als medewerkers van de faculteit Bouwkunde, TU Delft, hebben Clemens Steenberg, Henk Muhl, Wouter Reh en Ferry Aerts de bundel **Architectural Design and Composition** (THOTH, 2002) samengesteld. Afgaande op de omslagtekst (achterzijde) verduidelijken de bijdragende auteurs, dat

[b]asic to the act of designing is the capability to conjecture, to invent, to discover and develop strategies in form-making, in order not only to create solutions but also to force critical questions.

Wat mij betreft is zulke aandacht voor

design research and research by design

ook onmisbaar resp. constituerend voor – wat ik versta onder – informatiekundig ontwerp(en). Zo roept het eerste citaat de vraag op, wat dáár “form-making” aan is. Juist als samenstelling zal het woord in-form-atie toch niet volkomen willekeurig zijn ... gevormd?

Wie informatie maakt, zo luidt mijn opvatting, doet dat om zichzelf en/of een ander subject ergens toe te bewegen.: èlk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid; zie [Semiosis & Sign Exchange, design for a subjective situationism](#). De uitwisseling van tekens, zeg ook maar het informatieverkeer over en weer tussen subjecten, dient aldus onderlinge afstemming van hun respectievelijke gedragingen.

Wat betekent dat voor de ontwerpogave? De informatiekundig ontwerper draagt bij aan gedragingenafstemming door deelnemers aan informatieverkeer. Daarvoor moet z/hij zich oriënteren volgens verhoudingen tussen deelnemers zoals die zich mede door hun informatieverkeer – kunnen – ontwikkelen. Ik vind dat de informatiekundige ontwerper eraan gehouden is om evenwichtige verhoudingen te bevorderen.

Maar – uitdrukking van – een feit is toch géén verzoek? Ja, wel degelijk, want een feit is ... feitelijk het verzoek om de uitdrukking in kwestie als waarheid te aanvaarden (en ernaar te handelen). Er bestaat dus géén uitzondering op de (veronder)stelling dat, nogmaals, èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is.

Als middel voor optimale gedragingenafstemming moet informatie uitgebreid genoeg zijn, maar tegelijk niet meer dan dat, om een verzoek enerzijds met eenduidige bedoeling te doen, anderzijds met eenduidige betekenis te interpreteren. Op de allang ruime schaal waarop informatieverkeer met als het ware één digitale infrastructuur wordt gefaciliteerd, omvat “form-making” daarom explicitering van nodige en voldoende context als onlosmakelijk onderdeel van informatie; zie ook [Metapatroon, handboek stelselmatig informatieverkeer](#).

noot: Zie o.a. ook **aantekening 76.37**.

76.45

Aldo Aymonino heeft voor zijn bijdrage **Preface; Other Compositions** aan de bundel **Architectural Design and Composition** (samenstellers Clemens Steenbergen, Henk Muhl, Wouter Reh en Ferry Aerts, THOTH, 2002, pp. 6-11) stellig nooit aan informatiekundige ontwerpopgaven gedacht. Maar zeker omdat hij alweer ruimer opvat wat architectuur mbt wat traditioneel gebouwde omgeving heet zoal dekt, put ik ook graag uit zijn tekst voor m.i. relevante aan- resp. verknopingspunten. De schaalverruiming die aangejaagd door nòg grootschaliger digitaal bereik zelfs onmiskenbaar is voor informatiekundig ontwerp(en), erkent Aymonino met opmerkingen als:

Networks are increasingly becoming the tools of a new understanding of architectural production. In this global world, telematics 'creates reality' more than it seems to reproduce it. [...] Now, it is the panoramas of virtual reality, of architectural hybrids, of non-linear development processes, of a perception influenced by media and technology, the 'grids' and the 'networks' that [p. 6] seems to presage the end of the idea of a city that is still recognizable by its geometrical patterns. [...] [T]he design of the infrastructure networks [...] not only call[s] for an update of the canonic disciplinary tools but also require a radically new epistemology.[p. 7]

Informatiekundig is m.i. nòg evidentier de noodzaak aan de orde van een semiotiek (lees ook: tekenleer) die zowel een epistemologie (lees ook: kennisleer) als een ontologie (lees ook: grondslagenleer) inhoudt, vice versa. Ik heb daarvoor onder de noemer van subjectief situationisme een voorstel gedaan, zie [Semiosis & Sign Exchange, design for a subjective situationism](#), schematisch geschetst met een enneade, zie ook [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#). Die enneadische semiotiek vormt de grondslag voor de modelleermethode [Metapatroon](#).

Dat is, nota bene, géén middel voor het ontwerpen van infrastructuur in de zin van technische voorzieningen. Als informatiekundig geldt de opgave om voor het stelselmatige bereik door infrastructuur informatie eenduidig vormbaar resp. interpreteerbaar te krijgen. Daarvoor dient Metapatroon. Want, om Aymonino's woorden vanuit zijn verband in het mijne te plaatsen,

[t]he flexibility and mutability of contemporary architecture would therefore seem to be manifest in the plurality of exchanges[. p. 8]

Het object van ontwerp(en) is daarom

a constellation that is continually being reshaped and re-formed as layers are superimposed upon one another.[p. 8]

Metapatroon is èn blijft echter methodisch stelselmatig bruikbaar en werkzaam, omdat voor borging van eenduidigheid slechts één beginsel volstaat, dat is recursieve contextuele verbijzondering zoals ik het noem.

Ik acht het overigens zelfs kenmerkend voor infrastructuur dat ervoor

a unity of objectives [p. 8]

ontbreekt. Terwijl het doel van gebruikers met hun gebruik ervan kan variëren, betreft zulk gebruik wèl telkens hetzelfde middel. Stelselmatig ontwerpen annex modelleren met Metapatroon maakt en houdt één middel, en daarom verdient dat – ene – middel – pas – de aanduiding infrastructuur, geschikt voor willekeurige doelen van willekeurige deelnemers aan informatieverkeer. Dankzij het verbijzonderingsbeginsel dat willekeurige ordening voor eenduidigheid van

betekenissen 'opent,' strookt Metapatroon met de volgende aanwijzing door Aymonino, te weten dat

[i]n my opinion, one of the most appropriate definitions of architecture is that it is the art of prefiguring the city.[p. 9]

Dus voor Metapatroon geldt volgens mij opbouwend, dat

[i]t is both experimental and recognizable in its theoretical assumptions.[p. 9]

Aymonino beseft dat er in de netwerkwereld ook buiten een enkele stad ontwerpogaven bestaan, met noodzakelijke verbanden op zgn hogere schaalniveaus. Hij stelt daarvoor, nou ja, voor mijn doel smokkel ik hier wat met zijn duiding, landschap voor als noemer:

In its collective significance, the landscape [...] should not be defined and developed from a univocal position[. ...] The contemporary landscape, in the widest sense of the word, should be considered as a connecting network[. pp. 10-11]

Dat maakt weliswaar een pleonasme van

the landscape of infrastructures and networks[, p. 11]

maar vooruit.

noot: Zie o.a. ook **aantekening 76.44**.

76.46

Ik laat jouw uitleg en overwegingen graag wat bezinken. Ik kan wèl meteen kwijt, dat "het" uiteraard wèl "ingewikkeld" is. Althans, naar ik nu van je begrip beheer jij met je "team" een aspect. En kenmerkend voor aspecten lijkt mij dat ze voor gezamenlijk resultaat verweven zijn. Je bent in jouw positie stellig vooral bezig met oplossing van de spanning tussen zakelijke afbakening en voor resultaat noodzakelijke afstemming. Want die spanning kan telkens gauw oplopen zodra àndere mensen waarvoor zij eveneens als aspect verantwoordelijk – kunnen – worden geacht, doorgaans niet als zodanig opvatten, maar als exclusief doel (of in elk geval als drukmiddel blijven doen alsof er geen grensconflicten zijn van grotendeels hun eigen maaksel). Zo beschouwd is deze opgave voor jou dus niets nieuws ... :-) Klopt dit alvast?

Wordt vervolgd,

76.47

Het inleidende hoofdstuk in **Architectural Design and Composition** is geschreven door drie van de vier samenstellers van de bundel. Dus voor **Introduction; design Research, Research by Design** (pp. 12-25) zijn dat Clemens Steenbergen, Henk Muhl en Wouter Reh. Zij vragen aandacht voor ontwerp als compositie, ofwel als

a deliberate product of a human being, an artificial arrangement.[p. 12]

In die zin is 'natuurlijk' ook een betekenissenmodel een compositie, en wie zo'n model opstelt doet dat als informatiekundig ontwerper. (Dus) mee eens,

[i]n every design discipline, there is a place and role for the notion of **composition** [as i]t is related [...] to [...] characteristics such as creative work, inventiveness, and mastery.[p. 12]

Ook een betekenissenmodel is een

combination of elements into a conceivable whole[. p. 12]

Kortom,

the art and knowledge of composition is central to architectural thought.[p. 12]

De ontwerper

[may therefore] not [be] tied to the application of dead rules.[p. 12]

Voor stelselmatige modelleer- annex componeeropaven beschouw ik [Metapatroon](#) als methode voor

a creative and scientific [approach], consisting of formulating hypotheses and investigating the arrangement of the architectonic form[. ... Compositional knowledge and skill organize the acts of perception, analysis, denotation, depiction, design and transmission.[p. 12]

Waarop Steenbergen cs wijst, geldt helaas óók, en m.i. zelfs nog veel sterker, voor wat ik beschouw als de vakdiscipline van informatiekundig ontwerp:

the absence of a well-organized and transferable body of compositional knowledge is felt most acutely in the field of architectural education.[p. 12]

Maar terwijl zij dat voor architectuur mbt gebouwde omgeving wijten aan opleidingen

[being] overly concerned with the cultivation of originality and the personal imagination of the individual students of architecture[. p. 12]

gaat informatiekundige opleiding m.i. juist mank aan ontkenning van zulke subjectiviteit; de nadruk ligt nog op de techniek van de – digitale – verwerkingsmiddelen ipv op daadwerkelijk gebruik van informatie en welke informatie daarvoor optimaal bruikbaar is. Aan problematisering van het betekenisaspect van informatie lijkt – de student tijdens de – opleiding niet wèrkelijk toe te komen, laat staan aan compositiebeginselen voor stelselmatige betekenisordening. Ofwel, informatiekundig bestaat ontwerpopleiding eigenlijk nog niet of nauwelijks, o.a.

allow[ing] one to compare examples typologically in order to make form schemes and design aspects visible in their relation to the societal and cultural objectives of the task at hand.[p. 20 However], these composition schemes cannot be linked directly to a new design commission. But hidden within them lie useful design instruments and experimental skills[. ...] In the process, the student should take a critical stance [...] realiz[ing] that the relation between the customary and the innovative comes up in every design.[p. 21]

Een informatiekundig ontwerp moet berekend zijn op variëteit. Er zijn betekenisverschillen met daartussen samenhang. En omdat informatie onderhevig is aan veranderingen van betekenis(sen) die 'wij' eraan geven, geldt de eis van aanpasbaarheid. Dat lukt volgens Metapatroon door context als onderdeel van informatie op te nemen. Daarbij corresponderen contexten met enerzijds (gedrag)situaties, anderzijds (interpretatie)motieven. Ook – en vooral? – informatiekundig relevant zijn daarom de opmerkingen van Steenbergen cs, dat

[t]he real issue is to liberate the notion of composition from this yoke of historical meanings that only have a restrictive effect in the current situation and can no longer play a role of any significance.[p. 15 C]hangeability [should be] recognized and accepted as providing a key to understanding [...] composition. [...] In short, the composition should by no means be envisioned as a static given[. ...] the only alternative [being] a dynamic concept of composition. Its structure must be capable of absorbing or generating changing programmatic contents[. that is,] directed in a [...]

systematic manner toward transformation, intervention, and invention – in short, toward the genesis of form.[p. 19]

Inderdaad is Metapatroon in informatiekundig opzicht het resultaat

[from] reconsider[ing] which place the notion [of composition] might conceivably occupy in a [...] model that spans the entire domain of architecture.[p. 15]

Daartoe biedt Metapatroon

a grammar, a structure that connects the separate elements.[p. 15]

Voor Metapatroon ligt daaraan de veronderstelling ten grondslag dat betekenis interpretatie van gedrag betreft door een subject vóór gedrag. In de vorige zin is met de eerste vermelding van gedrag dat van een willekeurig ob- c.q. subject bedoeld. Dat kan ook gedrag zijn, sterker nog, dat is vaak – eerder – gedrag van het subject zelf vóór haar/zijn – later – gedrag. De veronderstelling luidt voorts dat elk gedrag door een ob- of subject resulteert uit samenloop met een situatie. Aldus komt modellering van betekenissen neer op gedragsbeschrijvingen volgens de tweeledige insteek van enerzijds ob-/subject, anderzijds situatie. Dat laat zich herhaald voorstellen: recursiviteit. De beschrijving van een ob-/subjectidentiteit heet een signatuur, terwijl een context een situatie uitdrukt; zie [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#) voor een schematische weergave. Zo leidt het idee van situationele gedragsverbijzondering tot de modelleermethode Metapatroon met – recursieve – contextuele (intext)verbijzondering als – grammaticaal – beginsel. In een model à la Metapatroon kunnen aldus willekeurige betekenissen samenhangend aangeduid zijn.

Nota bene, informatiekundig klopt het – nog – niet dat

architecture [...] a dualistic unity [is, i.e.] ha[ving] content [...] and representation [...], which activates the content, as it were.[p. 14]

Wat ik aan de semiotische opvatting van Charles Peirce ontleen, is de orde van drieledig ipv tweeledig verband. Dat noodzaakt, in bovenstaande termen, tot onderscheid tussen architectuur-als-object en architectuur-als-teken. Het teken dient voor iemand met cognitief vermogen, maw een subject, als voorstelling van inhoud. Peirce oppert betrekkelijkheid volgens – wat hij noemt – grond. Ik heb voor elk van de drie elementen van Peirce's schema een dienovereenkomstige (achter)grond verondersteld. En vervolgens heb ik elk van aldus resulterende paren op hun beurt van een bemiddelend element voorzien. Zo ben ik van Peirce's vier elementen, te weten triade plus grond, gekomen tot een negental, een enneade.

Die enneade helpt dan nadere verklaring van de opmerking, dat

[a] product should, of course, [...] also be oriented toward the context in which it has to serve [its] purpose[. pp. 17-18]

Overeenkomstig het verdere, zeg ook maar Peirceaanse, onderscheid waarop ik hierboven wees, moet tevens architectuur-als-object voor gedragingen ervan onlosmakelijk met situaties geassocieerd zijn. Daarmee correspondeert dat telkens een context onlosmakelijk als onderdeel van een architectuur-als-teken geldt. En wat als doel relevant is, hangt altijd af van – wisselwerking met – het subject in kwestie met haar/zijn momentane motief. Inderdaad, voor zover architectuur-als-object invloed op gedragingen door subjecten heeft, en dat is natuurlijk in menig opzicht het geval, is omgekeerd ook bouwkunde vergaand ... informatiekunde. En is daarom

gebaat bij enneadisch bemeten veronderstellingen. Volgens raakt daardoor ook de nadruk op z'n minst genuanceerd die Steenbergen m.i. nogal eenzijdig legt op

form[ing] a constructive and expressive whole with a visual quality[. p. 18]

Een subject vormt interpretatie als synthese door inzet van diverse zintuigen, enzovoort. Daarom ben ik het wel weer eens met de algemener geformuleerde stelling, dat

[t]he concept of composition may be understood as a conceivable arrangement, a mental construct that is legible and open to interpretation.[p. 18]

Het laatste, begrijpelijkheid van informatie, is informatiekundig zelfs de crux. Inderdaad,

[i]n the absence of a reaction to the context, the grammar also becomes unclear.[p. 22]

Zoals ik context duid, dus enneadisch, volgt daaruit dat de modelleermethode eveneens explicitering 'regelt' van nodige en voldoende contextuele verbijzondering

[for] an inquiry into whether or not the parts being sought are suitable to a given situation. Lacking that step, the situation is left out of the interplay of the design process.[pp. 22-23]

Er bestaat echter niet één situatie, maar zoveel als betrokken subjecten er steeds maar weer van willen, kortom, met hun veranderlijke motieven, maken:

In the practice of making an architectural design, one must simultaneously bring all the conditions together in a composition and thereby making them operational [...]; otherwise, there is no solution.[p. 23]

Een betekenissenmodel moet berekend zijn en kunnen blijven op relevante variëteit, intussen praktisch

set[ting] some limits on the boundlessness of the infinite range of possibilities.[p. 23]

Met verwijzing naar werk van Taeke de Jong stelt Steenbergen cs dat,

of all artefacts, buildings have the most context-sensitive function for use, perception, and market, not to be evaluated without that context and therefore hardly **comparable** to each other, sometimes even **unique**.[p. 23]

De vergelijking acht ik onzin. Het is immers zo, nou ja, naar mijn idee dan, dat elk teken(gebruik) context omvat en mede daardoor uniek is. Op de vraag,

[i]f the context is variable, which research methods can then be distinguished?[p. 23]

evenals op de vraag,

[a]nd what should we do if both the context and the program are variable?[p. 23]

bestaat voor informatiekundig ontwerp(en) dus met Metapatroon al vergaand een redelijk antwoord. Zo blijkt stelselmatig informatiekundig ontwerp verder te – moeten – gaan dan wat Steenbergen cs "design research" noemt. " Vanwege variabiliteit vergt dat volgens hem "research by design:"

Such research determines both the correctness of the existing parts and the possibilities of their arrangement. This implies [...] a deliberate exploration by way of design experiments in the uncharted territory of possible compositions.[p. 24]

Ik zou zeggen dat onderzoek en ontwerp hoe dan ook zeer nauw verwant zijn voor elke serieuze opgave.

noot: Zie o.a. ook **aantekening 76.45**.

76.48

Ik heb onlangs, zie **aantekening 76.20**, iemand het onderscheid proberen uit te leggen tussen ontwerpend en ambachtelijk gebruik van gereedschap. Waarop mijn opvatting over Metapatroon als ontwerpmiddel neerkomt, strookt m.i. met wat Clemens Steenbergen en ferry Aerts stellen in **The Power of drawing** (in: **Architectural Design and Composition**, pp. 158-177). Want voor een ontwerper

drawing can perform a role as a vehicle for the imagination and as a means to arrive at a design. [...] It provides] a mode of exploration and a means by which the designer can communicate with him or herself. [...] It is a moment in an iterative process of finding a form[. p. 177] Here, the drawing plays the role of the hypothesis, the challenge, or the catalyst [...] with] the designer investigat[ing] possibilities[. p. 178]

Voor wie meent dat informatie (lees ook: een teken) nu 'eenmaal' betekenis heeft, valt er hoogstens iets te analyseren en dus niets te ontwerpen. Tja, dat gaat dus geheel mis.

noot: Zie o.a. ook **aantekening 76.47**.

76.49

Waarom zou je statistische methoden gebruiken? Dat gebeurt uit onzekerheid. Dan kan je met statistische methoden zoiets als hoogst haalbare zekerheid nastreven. Het kan ook zijn, dat weliswaar méér zekerheid methodisch mogelijk is, maar dat je meent dat het de moeite niet loont en je statistische resultaten dus goed genoeg vindt.

Wat je wil duiden, zijn verschijnselen. Naar mijn idee is elk verschijnsel een gedraging van een object – of van een subject – in een situatie. Wat telt, is telkens zo'n samenloop.

Met zowel volledige als onmiddellijke kennis over samenlopen is statistiek overbodig. Zulke kennis is natuurlijk een illusie.

Situationele gedragingenverbijzondering van objecten kan de behoefte aan statistiek dus nooit laten verdwijnen. Dat geldt ... zeker als het gaat om subjecten, zeg ook maar objecten die over cognitief vermogen beschikken waarmee zij in hun samenloop met situaties dienovereenkomstig gedrag mede zèlf door hun plan ervoor bepalen.

Het paradigma van situationisme kan echter helpen om statistiek kritisch(er) te beoefenen. Zolang verschijnselen geassocieerd zijn met atomistisch veronderstelde objecten c.q. subjecten, ontbreekt situationele gedragsdifferentiatie als factor ter vermindering van onzekerheid. Daardoor blijven verschijnselen annex gedragingen nodeloos op één hoop gegooid en verklaard.

Dus ook voor statistiek helpt het m.i. om verschijnselen voorafgaand redelijk overzichtelijk te ordenen met [Metapatroon](#) als modelleermethode.

76.50

Nav van wat je mij over jullie overleg vertelde, geef ik je voor een vervolg graag een tweetal (vraag)punten in overweging.

Begrijp ik goed dat die firma zich beperkt tot programmatuur voor debiteurenbeheer? De voorlichting op de website is functioneel, zachtjes uitgedrukt, nogal summier. Klopt het dat je er niet terecht kunt voor grootboekprogrammatuur? Nota bene, dat maakt de keuze ervóór niet op voorhand goed of slecht. Het is maar om te weten waarmee je eventueel óók rekening moet houden, wie weet met voorrang zelfs

veranderkundig omdat je dan met een voorstel komt dat gauw als afwijkend kan worden beschouwd (en aldus domweg afgedaan).

Structureel van doorslaggevend belang acht ik het gemak dan wel moeilijkheid om dergelijke programmatuur als module op te nemen in een noodzakelijkerwijs stelselmatige opzet. Wie als debiteur griffierecht telt, kan immers variëren afhankelijk van wat de zgn aanbrengrer daarvoor 'is' of expliciet opgeeft (zoals wij eerder nader verkend hebben). Ofwel, de identiteit van de feitelijke debiteur volgt niet klakkeloos uit de identiteit van de aanbrengrer. Daarentegen is de hoedanigheid enz. van debiteur zowel verschillend van als verweven met andere hoedanigheden. Of die module past, valt daarom slechts verantwoord te beoordelen vanuit overzicht over hoedanigheden c.q. volgens aansluiting op hoedanighedenplatform-als-informatierotonde(register). Dat lukt inderdaad altijd wel, maar is het optimaal?

76.51

Het is ook alweer zó lang geleden. :-) Ik kon mij de titel dus niet precies herinneren. Doordat ik het Engelse woord forensic vertaalde, kwam ik uit op [Gerechtelijke informatiekunde](#).

76.52

Dat klinkt helaas treffend actueel, dwz de kenschets als een periode

witness[ing] a giant eruption of pseudo-metaphysics, of intellectual **hubris** combined with intellectual poverty.[p. vi]

Gavin Ardley duidt daarmee echter vooral de zeventiende-eeuwse wetenschap – in West-Europa – en, met inderdaad algemene uitwerking,

[t]he effects of that explosion have lasted until this day [...] with [...] contemporary reformers who succeed only in substituting one intellectual tyranny for another[. p. vi]

In **Berkeley's Renovation of Philosophy** (Martinus Nijhoff, 1968) wijst hij op wat

[t]wo centuries ago Berkeley put forward [as] proposals for a return to common sense and intellectual sanity.[pp. vi-vii]

Intussen zijn er zelfs min of meer drie eeuwen verlopen waarin George Berkeley (1685-1753)

was unheeded or derided.[p. vii]

Dankzij Ardley meen ik te begrijpen en waarderen waartoe Berkeley zoal probeert aan te zetten. Tja, voorzover ik met mijn grondslagenwerk vergelijkbare bedoelingen heb, ziet het er voor erkenning ervan dus slecht uit. Zucht, (ook) de m.i. zeer dringende renovatie van informatiekunde kan nog lang op zich laten wachten.

Volhouden maar ...

Waartegen Berkeley zich verzet, en hier benut ik voor mijn samenvatting steeds Ardley's weergave, is het idee dat de werkelijkheid verschilt van wat we gewend zijn om te ervaren als alledaagse omgang c.q. verkeer. De werkelijkheid kennen, te weten de ... echte, zou abstractie vergen. Zo geredeneerd levert het allerabstractste begrip – pas – de werkelijke kennis (van de werkelijkheid en aldus antwoord op de vraag naar de verhouding van veelheid met éénheid). Volgens

Berkeley[,] the source of the error [...] is the hypostatisation of abstractions promoted by the incautious use of general words.[pp. 17-18]

Vergeleken met zulk vermeend echt ... weten, is alledaagse kennis met concreetheid van dien maar gewoon, vandaar nogal laatdunkend de Engelstalige uitdrukking

common sense.

Daarentegen houdt Berkeley het erop, dat hoe een mens leeft onlosmakelijk haar/zijn werkelijkheid ... is. En wanneer een mens abstraheert, doet z/hij dat om te leven. Kortom, elk weten is gewoon weten of, wellicht duidelijker – maar aldus pleonastisch – uitgedrukt, leef- resp. verkeersweten.

Ik bekennen dat deze samenvatting feitelijk een nadruk op gedrag legt, die Berkeley zelf – herstel, zoals Ardley zijn opvatting verklaart – kennelijk minder expliciet voorstelt. Hoe dan ook valt die er m.i. wel degelijk uit af te leiden. Zo vind ik Berkeley's werkelijkheidsopvatting nog weer duidelijker volgens de voorstelling van zijn common sense consequent als gedragsmiddel. Dat is in elk geval wat ik tot grondslagen reken onder de noemer van subjectief situationisme. Welke kennis dan ook is géén doel op zichzelf (of dient zoiets als verlossing als doel):

The proper end of [...] science, Berkeley declares, is not speculation, but practice[, i.e., it is] essentially artificial and pragmatic. [It] do[es] not reveal to us the nature of the world but only assist[s] us in finding our way about in the world[. ...] The operational element [...] is, Berkeley believes, often unrecognized.[p. 20]

Overigens associeert Ardley Berkeley niet expliciet o.a. met wat eerder nominalisme heet, en later pragmatisme.

Over vooringenomenheid gesproken, volgens mijn bijbehorende schema van enneadische semiotiek is het zelfs onvermijdelijk wat Ardley nog schijnt te betreuren, ofwel dat

the interpretation of any [sign] becomes assimilated into the matters in which [someone] happens to be interested at the time[. p. v]

Wat Ardley juist zo overtuigend aangeeft, is dat Berkeley terdege beseft dat hij op z'n minst moet beginnen met een lezer volgens een – nota bene, aan die lezer – vertrouwd motief aan te spreken om kans van slagen te hebben die lezer vervolgens een andere opvatting te laten overwegen. Zoals mijn taal- en tekenopvatting kortweg luidt, is elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid. Ardley stelt, dat

[t]he full comprehension of Berkeley's philosophy has been rendered difficult by the dialectical method of exposition which he saw fit to adopt.[p. 7]

De m.i. retorische vraag is, of er een redelijk alternatief bestaat om iemand van een principieel ander idee te overtuigen. De enige kans die er is, althans in redelijkheid, is echter klein. Ardley pleit terecht voor die kans, wat ik in navolging hierbij eveneens doe.

De aanduiding common sense heeft alweer, zeg maar, positiever betekenis door de aanname dat

we can understand nothing in isolation: only in the community of things can we have knowledge; context is fundamental.[p. 18]

Wat de enneade uitdrukt, is dat ook en vooral zo'n kwalificerende factor 'voor alle duidelijkheid' gedifferentieerd moet zijn. Daarvoor komt m.i. de driedeling in aanmerking die Charles Peirce voor semiosis voorstelt. Overigens zou Peirce zijn idee van semiosis met cyclische dynamiek weleens aan Berkeley ontleend kunnen hebben. Want Berkeley blijkt reeds te hebben verondersteld, in Ardley's woorden, dat

on the occasion of one idea we anticipate another. The first idea is then the sign of the second[. p. 43]

Enfin, wat Peirce op zijn beurt slechts enkelvoudig grond noemt ter kwalificering, verschilt naar mijn idee noodzakelijkerwijs voor elk van zijn triadische elementen. Daardoor verandert zijn triade-plus-grond in een hexade en vervolgens in een enneade; zie [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#). De bijbehorende modelleermethode is [Metapatroon](#). Nog weer herkenbaarder dan Berkeley's werk zou de semiotische enneade toch moeten helpen aan besef van

the ultimate fallacy of incautious abstraction: by abstracting, we are led to believe that we can understand things as isolated units; such a belief is chimerical.[pp. 18-19]

Ook wie met Metapatroon betekenissenordening modelleert, abstraheert. Met een model typeert de ontwerper ervan betekenissen. Het gaat er daarbij echter principieel om daadwerkelijke betekenissen te faciliteren. Zeg ook maar dat een type doorgaat voor een variabele (abstract) waaraan verschillende waarden (elk concreet) kunnen worden toegekend. De crux van Metapatroon is en blijft erkenning van concrete samenhang (!) tussen netzo concrete verschillen (!), want

the attempt to isolate and to define in isolation any one element, gives the appearance of clarity, but at the cost of throwing everything else into confusion[. p. 19]

Herhaalde mislukkingen vormen – nog steeds – géén aanleiding tot heroverweging. Integendeel, lijkt het wel. Er wordt met extra geweld van illusoire standaardisatie een volgende poging ondernomen, die dus zo mogelijk nog voorspelbaarder faalt (of heersende macht versterkt). Ardley merkt op dat

[i]n short, we may say, [that] Berkeley is arguing that the only proper way to study Nature is along the lines of what [now] biologists call "ecology": the study of things not in isolation, but in the totality of their mutual relationships, when the nature of each thing is seen in its fullness.[p. 19]

Daarop ding ik om praktische redenen nogal op af. Volledig overzicht is 'natuurlijk' ook onhaalbaar:

There is no end to our exploration of the workings of Nature; we can delve down layer after layer indefinitely. But a law of diminishing returns is at work[. p. 49]

Volledigheid is ook niet nodig. Wat telt, zijn motieven voor inzicht. Wat dáárvoor relevant is, verdient in het model in kwestie uitgedrukt te worden. Ja, dat is gauw méér dan aanvankelijk gedacht. En zodra een model dient als ontwerp van – tegenwoordig vaak digitale – voorzieningen voor informatieverkeer, zijn betekenisverschillen en samenhang ertussen aan de orde. De onvermijdelijke beperking van elk model is met een dikke lijn bovenaan aangegeven, een horizon:

[F]or any given operational problem, we must perforce draw a line somewhere and go no farther in our probing.[p. 49]

Voor de opgave van facilitering van informatieverkeer is het wèl zo, dat rekening gehouden moet zijn met willekeurige betekenissen volgens hun verschillen en samenhang. Vooral ter facilitering van informatieverkeer in en voor een zgn open samenleving moet infrastructuur dienovereenkomstig ervoor open staan, dat

the possibilities of [...] supplementation of [...] knowledge are never exhausted.[p. 49]

Dat maakt abstrahering als voorwaarde voor nodige en voldoende concretisering zelfs cruciaal.

Met terugwerkende kracht lijkt subjectief situationisme toepasselijk om Berkeley's

grondslagen – aan – te duiden. Ardley merkt op dat Berkeley ten onrechte – in filosofische zin – als idealist geldt, maar

[while] re-discover[ing] the rôle of the person in philosophy[, p. 80] there is nothing ultimately solipsistic about Berkeley.[pp. 37-38 P]rivacy is caught up in a larger pattern when we consider that a man is not an isolated creature making judgments from his own resources alone[. ... T]hey are oriented by the mutual character of community life[. p. 38]

Oriëntatie volgens gedragingen laat telkens een ‘bepaalde’ gedraging resulteren uit samenloop van subject en situatie, enzovoort. Dat volstaat m.i. zowel ter verklaring van als, nota bene principiële, deelname aan

an order [...] which [is] rich and varied and plastic[. p. 41] Now, with Berkeley, we see the primacy of peculiarity[. p. 42]

Het is niet zo, dat Berkeley aldus uitkomt zònder grondslagen (lees ook: metafysica e.d.). Terwijl Ardley de suggestie afwijst dat Berkeley

must be propounding a metaphysical system; in fact he does nothing of the kind[, p. 62]

vind ik dat er geen ontkomen is aan veronderstellingen. Die heeft Berkeley dus óók. Ofwel,

he does not succumb to anti-metaphysics. Instead, he embraces a new notion of metaphysics: a metaphysics arising out of common sense.[p. 70 It] is the spirit of common sense raised to a higher degree than usual, and deployed over the whole range of human activities and beliefs for their better interpretation.[p. 79] In brief, purified common sense is rudimentary philosophy; philosophy is common sense writ large[. p. 100]

Ook aan een antidoctrinaire opstelling ligt op haar beurt een ... doctrine ten grondslag. Het is immers eveneens een idee dat

[w]hat must come first is liberation [p. 62]

Met waarvoor Berkeley kiest, en dat acht ik passend, is dat

he strives continually to keep his thinking alive, sensitive, and circumspect, and not to relax the tension by resting on a ready made doctrine.[p. 62]

Zo zie ik als beginsel van subjectief situationisme de oneindige mogelijkheid van – verloop van – samenlopen. Ook nog eens recursief voorgesteld, volstaan m.i. slechts twee onderling betrekkelijke variabelen, subject – of object – en situatie, dus, voor

the quality of circumspection[, i.e.,] tak[ing] a synoptic view, at least incipiently [and] put[ting] things in their right relative perspective, at least in local circumstances.[p. 108]

Subjectief-situationeel, want

Common sense is not intelligence in the abstract; common sense is rather intelligence joined with practical experience in our particular walk of life[, that is, providing for] judgments and deeds in specific circumstances.[p. 114 W]e are participants at the focus, not spectators who happen to be present.[p. 125] We cannot be onlookers, we must, whether we like it or not, be participants; we are perforce involved, committed, engaged; there is no possibility of opting out.[p. 126]

Daarvoor is variëteit exemplarisch:

Common sense (or its absence) may accordingly be evident in a great variety of ways[. p. 114 F]or the commonest things of daily life when enquired into are seen to be so abundant in content, so many-faceted, so rich in potential, yet so utterly dependent of that which is not dependent, that no simple formula can do them justice.[p. 153]

Daardoor verschuift ‘als het ware’ wat grondslagen moeten bieden. Het ene antwoord bestaat niet, laat staan op voorhand voor iedereen en altijd geldig. Als dat praktisch onvermijdelijk zo is, hebben we meer aan grondslagen die willekeurige vragen met antwoorden helpen ordenen. Zulke grondslagen ... abstraheren dus van concrete vragen enzovoort. Dat kàn natuurlijk de waarheid niet zijn. Maar, nogmaals, helpen doet zo’n metafysica annex paradigma met situationele verbijzondering van ob-/subjectgedrag als beginsel juist daarom wèl, te weten gewoon ... praktisch

[from] put[ting] forward [...] sound and durable notions of the way in which positive enquiry should be conducted once attention is disengaged from premature attachment to the abstract, and directed first to the particular.[p. 148]

Ga maar na,

ask learned men to define [...] in abstract, and a hundred different interpretations are offered. [However,] taken in concrete situations we are at ease with [whatever] notions[. p. 154]

Nogmaals, gebruik subjectief situationisme voor gezond verstand (en omgekeerd).

76.53

Ook digitalisering moet een autorisatievoorziening omvatten. Allereerst voor deugdelijk ontwerp enz. moet duidelijk zijn wat geldt als autorisatie.

Wat hier volgt, biedt nog maar eens slechts een begin van een verkenning resp. onderzoek naar stelselmatig belang ervan. En wat komt als oplossingsrichting in aanmerking, en wat beslist niet? Hopelijk helpt dit om structureel aandacht te verkrijgen voor serieus vervolg.

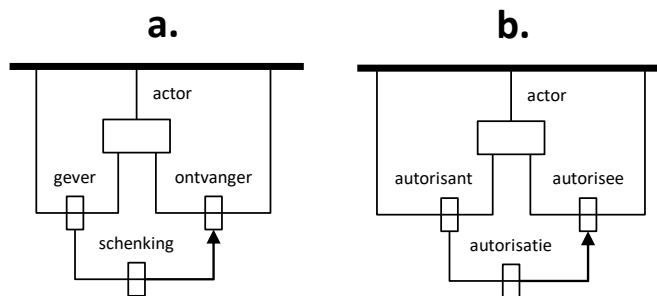
Ik probeer zoiets als een begin te kiezen om te benadrukken dat een stelselmatige autorisatievoorziening anders is dan wat kleinschalig past. Het inzicht moet ontstaan dat voor – de reële schaal van – maatschappelijk informatieverkeer een autorisatievoorziening zoiets als het dóórwerkende fundament is ipv een apart sluitstuk. Voor definitieve antwoorden is het echter te vroeg. Daarvoor is de opgave van stelselmatigheid ècht nog steeds te nieuw. Daarom suggereer ik vooral vragen. Wat zo’n verkenning alvast aan bruikbare antwoorden oplevert, is meegenomen. Volgens een woordenboek (**Van Dale**, 2005) betreft autorisatie “verlening van bevoegdheid” Daar zitten echter nogal wat – andere – betekenissen achter. Voor een stelselmatig bruikbare resp. werkzame voorziening voor autorisatie(beheer) moeten ze expliciet geduid zijn voorzover nodig en voldoende voor eenduidigheid van “verlening” op de (stelsel)schaal in kwestie. Relevante betekenissen zijn hier geordend met [Metapatroon](#) als modelleermethode.

Zeker indien digitalisering mikt op facilitering van maatschappelijk informatieverkeer met structurele dynamiek van dien, valt zo’n stelsel feitelijk niet te begrenzen, laat staan nauwkeurig en definitief. Een vuistregel voor ontwerp(en) is dan om de opzet te berekenen op zelfs willekeurige – in dit geval – autorisatie. Aan dat mikpunt is vervolgens als vuistregel verbonden om met veralgemenisering te beginnen.

Daarvoor biedt “verlening” een aanknopingspunt.

Met verlening is een betrekking verondersteld. Er is enerzijds een – nota bene,

algemeen aangeduid – actor die verleent, anderzijds een actor aan wie verleend wordt. Het klinkt vertrouwd om de term gever resp. ontvanger te gebruiken. Gelet op daardoor onvermijdelijk verschuivende associaties gebeurt dat voorlopig, zoals ontwerp(en) in verkennende zin hoe dan ook voorlopig is. Figuur 1.a toont een model van de tot dusver verbijzonderde betekenissen. Uit figuur 1.b blijkt dat dezelfde structuur – nog? – opgaat voor autorisatie; in het geraadpleegde woordenboek komen de termen autorisant en autorisee weliswaar niet voor, maar dat mag op zoek naar optimale betekenissenverhoudingen uiteraard geen belemmering zijn. (In het Frans betekent, ander woordenboek, risée o.a. “onderwerp van spot.” Hmm, op die manier is een autorisee iemand die zichzelf belachelijk maakt.)

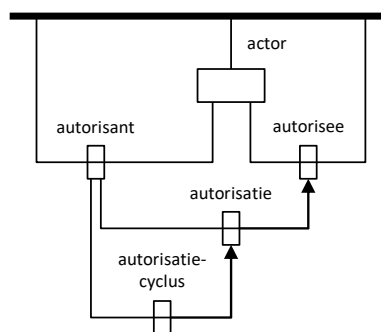

figuur 1

Er is meteen twijfel gerechtvaardigd of de gekozen veralgemenisering hout snijdt. Het blijft nuttig om ook daarvan verslag te doen als impuls voor eventueel vèrdere gevarieerde (ontwerp)verkenningen.

Autorisatie is géén schenking. Door schenking wisselt ‘iets’ immers van eigenaar. In het geval van autorisatie behoudt de autorisant juist zijn – lees overal ook: haar – bevoegdheden met verantwoordelijkheden van dien voor ‘iets,’ maar hij staat tevens een ànder, de autorisee in kwestie, dus, – bepaalde – bevoegdheden toe mbt de omgang ermee zoals het gebruik ervan. (Want) volgens hiërarchische (machts)verhoudingen is toestemming een eufemisme; een medewerker krijgt ‘bevoegdheden’ opgedragen.

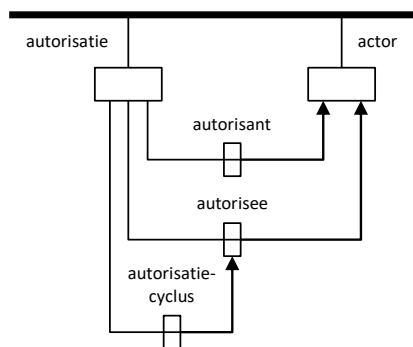
Al dan niet volgens een hiërarchie kan een autorisee bevoegdheden, zeg maar, doorverlenen. Daarvoor treedt hij op zijn beurt als autorisant op voor een verleningsbetrekking met een autorisee. Zo’n eventuele herpositionering voor een nadere autorisatiecyclus heeft echter telkens slechts de desbetreffende autorisatie als – maximaal – bereik, enzovoort; zie daarvoor figuur 2.

figuur 2

Een model, nogmaals, hier gaat het om – vroege – verkenning, kan ook anders aangezet zijn. Bijvoorbeeld, ipv met actor kan van autorisatie worden uitgegaan. Per autorisatie bestaat er zowel een autorisant als een autorisee. Een herpositionering voor een volgende autorisatiecyclus is dienovereenkomstig aangepast gemodelleerd, zoals figuur 3 alles bij elkaar aangeeft.

Al helemaal als het om een stelselmatige opgave gaat, valt in een vroeg ontwerpstadium onmogelijk te bepalen welke aanzet optimaal is. Dat vergt véél uitgebreidere verkenningen. Daarom zijn twee voornaamste voorwaarden voor het laten slagen van digitaliseringsprojecten 1. erkenning van de reële schaal van informatieverkeer met bijbehorende – dynamiek van – betekenisvariëteit en 2. voorrang geven aan zorgvuldig ontwerp in informatiekundige zin. En daaruit volgen dan weer nut en noodzaak van het gebruik van Metapatroon als – stelselmatig geschikte – modelleermethode.

figuur 3

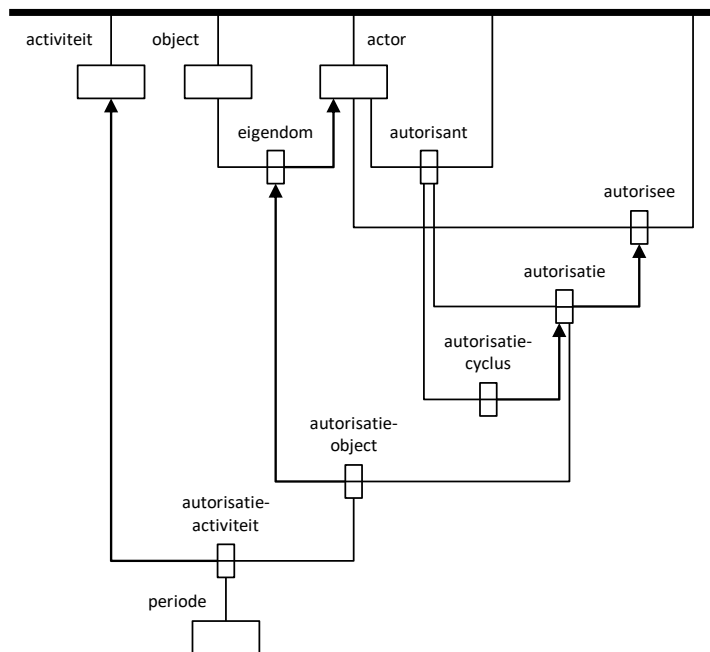
Tot dusver is buiten beschouwing gebleven waarop autorisatie betrekking heeft. Wàt een autorisant aan een autorisee toestaat c.q. opdraagt betreft gedrag en telt aldus diverse aspecten. Ter precisering gaat het om – de beperking tot – een combinatie van activiteit, object en periode. Doorgaans is een object het aanvankelijke aanknopingspunt. Als eigenaar is een actor zèlf tot allerlei activiteiten tijdens allerlei perioden bevoegd. Vervolgens kan – moet? – een eigenaar als autorisant zulke bevoegdheden al dan niet gedeeltelijk toestaan/opdragen aan een autorisee. En daartoe kan dus de bevoegdheid behoren om ... bevoegdheden al dan niet nader beperkt dóór te verlenen, eventueel enzovoort. Een autorisant kan een autorisee uiteraard géén bevoegdheid verlenen waarover hijzèlf niet beschikt.

De voorgaande alinea heeft ter verkenning ook weer opzettelijk een algemeen karakter. Ditmaal is er géén beperking tot informatie(dragers) als object verondersteld. Bedoelde verhoudingen gelden bijvoorbeeld óók voor verblijf resp. vestiging. Zo wordt een staat beschouwd als, vooruit, eigenaar van een geografische ruimte en behoudt zich het recht voor wie er voor welke periode legitiem kan verblijven e.d. Een huiseigenaar bepaalt wie hij in 'zijn' huis wanneer welkom acht, of juist niet. En een mens geeft als 'eigenaar' van zijn lichaam een zorgverlener met zoveel woorden toestemming voor behandeling. Enzovoort.

Een staat is overigens eveneens de instantie die via gerechtelijk proces een actor zijn bevoegdheid mbt tot een object – gedeeltelijk, tijdelijk – kan ontnemen, of met de actor in kwestie als autorisant zich tot autorisee laten benoemen, om die bevoegdheid zèlf te – laten – uitoefenen.

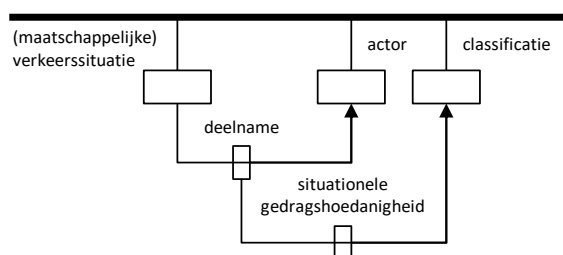
Het is maar de vraag of dat allemaal wel klopt. Ligt het voor een (ver)huurder,

bijvoorbeeld, niet anders? De verhuurder beperkt immers zijn 'eigen' toegangsrecht ten gunste van de huurder; dat lijkt althans in dat opzicht meer op een schenking. Zeg ook maar dat verkenning verloopt volgens gedachtenexperimenten, trial and error op z'n Engels. Hoe algemener een ontwerp van opzet kan zijn, nota bene, des te minder uitvoering ervan zal kosten in tijd en geld (en dat geldt zelfs extreem voor digitalisering). Tevens zijn voorzieningen volgens zo'n opzet flexibeler, dus met véél grotere kans tevens berekend op vooralsnog onvoorziene ontwikkelingen (en dat bespaart later stellig zelfs nog veel méér tijd en geld). Autorisatie betreft – bepaald – gebruik door een ander van een object-als-eigendom van de één. Met figuur 4 is een poging gewaagd tot alweer omvattender ordening.

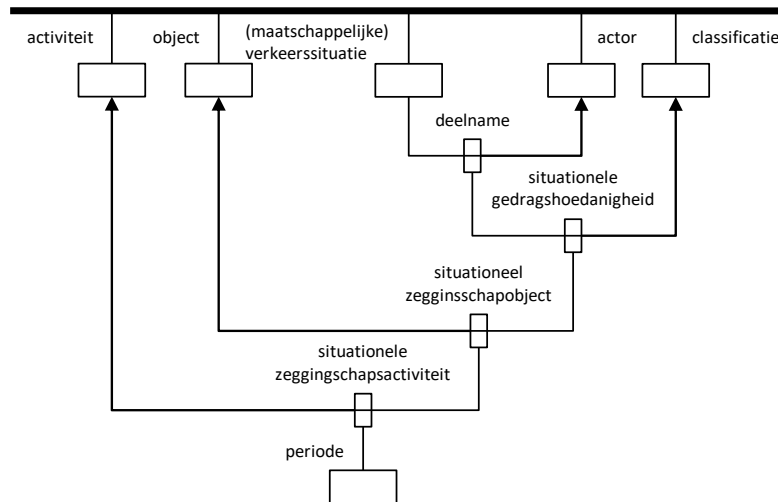
figuur 4

Als – primair – aanknopingspunt kan ook activiteit ipv object zijn aangenomen. Wat zijn daarvan dan voor-en nadelen? De toewijzing van eigendom is voor een activiteit nog problematischer. Maar deugt oriëntatie volgens eigendom überhaupt? Een andere insteek biedt maatschappelijk verkeer. Met verkeer in algemene zin als omgang, interactie e.d. kunnen verschillende – soorten – (verkeers)situaties onderscheiden worden. Het gedrag van een actor 'in' een situatie is dienovereenkomstig, dwz situationeel. Dat laat zich met een – situationele – gedragshoedanigheid uitdrukken, zie figuur 5.

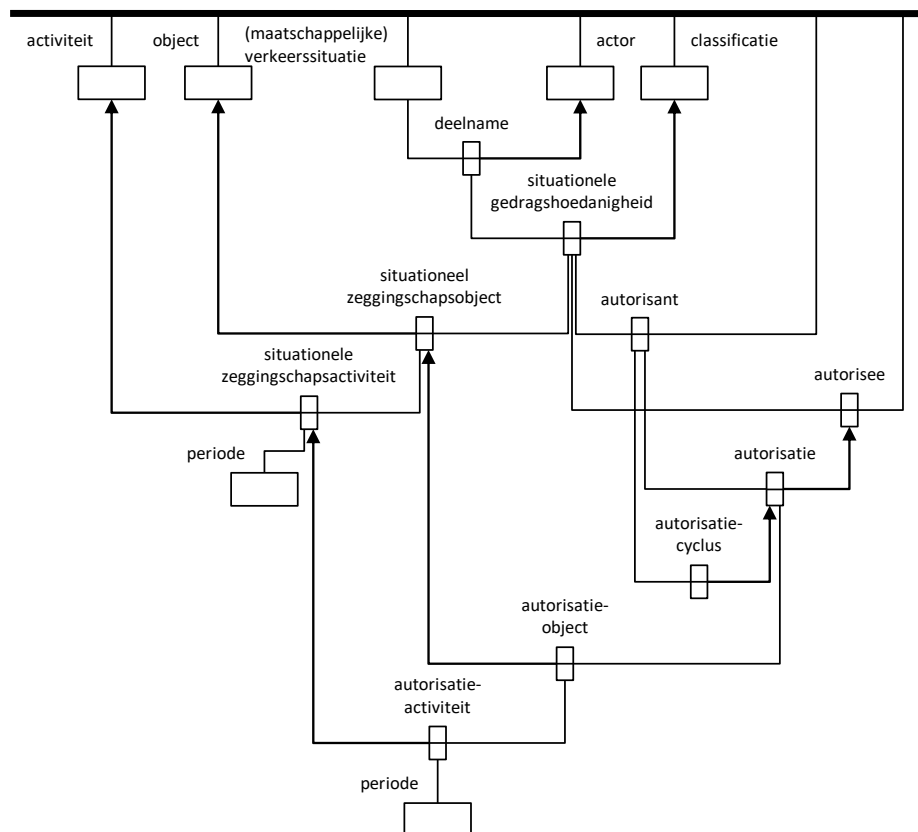

figuur 5

figuur 6

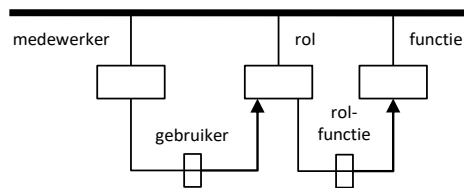

figuur 6

figuur 7

Op welk model voor een autorisatievoorziening het ook voor een informatie(verkeers)stelsel uitloopt, noodzakelijkerwijs moet autorisatie-als-betrekking volledig genoeg zijn uitgedrukt. Dat verschilt van wat telkens per kleinschalig informatiesysteem (lees ook: toepassing) volstaat 'binnen' een organisatie. Zoals figuur 8 schetst, blijft die organisatie daarvoor als autorisant impliciet. En een autorisee heet een gebruiker. Doorgaans zijn (gebruiks)bevoegdheden volgens rollen gegroepeerd en door een rol aan een gebruiker toe te wijzen beschikt hij over bijbehorende bevoegdheden. Vanwege het beperkte toepassingsbereik is er geen behoefte resp. noodzaak om (rol)bevoegdheden volgens objecten te differentiëren. Het blijft dan bij onderscheid naar activiteiten, die doorgaans als functies aangeduid zijn. Vergelijk het model in figuur 8 met dat in figuur 7.

figuur 8

Vergelijk het model in figuur 8 met dat in figuur 7. Een stelselmatige autorisatievoorziening vergt véél ruimere explicitering van betekenis-samenhang. Daar komt bij dat nodig en voldoende detaillering van autorisatie de onmisbare voorwaarde is voor – het leggen van – controlesporen (Engels: audit trails). Dus omgekeerd moeten tevens aan behoeften aan controleerbaarheid criteria worden ontleend voor de opzet van de autorisatievoorziening.

Een alweer uitgebreidere toelichting op wat stelselschaal 'doet' voor kwalitatief andere informatiekundige opzet verschaft [Wen er maar aan! Over noodzaak en opzet van stelselmatig informatiebeheer](#). Daaraan staat verwezen naar een begrippen- annex betekenissenmodel volgens welk hoedanigheden willekeurig kunnen worden verbijzonderd (en dat is voor een stelselmatige voorziening dus feitelijk noodzakelijk); zie [Situatiele hoedanigheden van deelnemers aan maatschappelijk \(informatie\)verkeer](#). Een verschil met wat hier als verslag van (ontwerp)verkenning staat, is dat de classificatie van maatschappelijk-verkeerssituaties geïntegreerd verondersteld is met – wat daar heet – actorhoedanighedenclassificatie. Inderdaad, ook dat model is nog verkennend. Vanaf het vroegste verkenningss stadium loont voorts besef dat juist voor autorisatie van informatiegebruik de aanname van een autorisatieobject simplistisch is. Wat telt als informatie die als object aan autorisatie onderhevig kan zijn, valt pas met – zoals het opnieuw formeel moet heten – nodige en voldoende nauwkeurigheid te bepalen volgens de stelselmatige ordening waarin informatie daadwerkelijk wordt bijgehouden. Ofwel, uitgaande van een stelselmatig betekenissenmodel kan in beginsel elk 'knooppunt' in aanmerking komen als autorisatieobject. Maar ook die aanwijzing kan als rubricering nog te grof zijn, want knooppunten in een betekenissenmodel drukken typen uit. Autorisatie kan beperkt – moeten – zijn tot een exemplaar van zo'n type. Dat zal zelfs de regel zijn voor persoonsinformatie. Van een werkelijk informatie(verkeers)stelsel zijn – steeds meer – gebruikers immers dezelfde personen als over wie informatie geregistreerd staat. Want stel voor een

allang praktisch idee àlle informatie maar als bijgehouden in één verzameling voor. Dat maakt het belang van een stelselmatige autorisatievoorziening onloochenbaar. Zo heeft een persoon volgens de AVG recht op inzage in 'zijn' persoonsinformatie, maar – afgezien van bepaalde hoedanigheden – beslist géén recht om informatie over àndere personen te raadplegen e.d. Oh ja, volgens de AVG heeft iemand er ook recht op om te weten welk gebruik er van zijn persoonsinformatie gemaakt is. Controlesporen, dus.

Tot zover mijn bijdrage aan een verkennend begin van informatiekundig ontwerp(en) van stelselmatige autorisatie(voorziening). Graag discussie!

76.54

Je kunt je terecht afvragen waarvoor dat plotseling nodig is, zulk onderscheid consequent uitdrukken tussen o.a. autorisant en autorisee. De schaalovergang die dat onvermijdelijk maakt, treedt zó dicht onder onze neus op, dat wij het bijna niet kunnen helpen er overheen te blijven kijken. Wij zijn niet of nauwelijks in staat om dat scherp te zien. Daardoor is noodzakelijke verandering van beginsel (zie verderop, lees dus ook: stelling) voor expliciete betekenissenordening extra moeilijk. Maar meteen vanaf twee is véél.

Volgens de stelling dat èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is, valt èlk teken slechts volgens een betrekking te duiden. De één wil de ànder ergens toe bewegen. Voor dat doel benut z/hij dus een teken (lees ook: informatie) als middel. Zie [Geef mij ajb even de pindakaas!](#) voor beknopte toelichting.

Maar de waarheid, dan? Ook een stelling is een verzoek, te weten om het gestelde als onomstotelijk uitgangspunt te laten beschouwen resp. benutten voor overweging van vòlgende verzoeken. Het idee is dat de investering in moeite en tijd om een stelling aanvaard te krijgen loont. Dat moet later moeite en tijd besparen, omdat zowel (vervolg)verzoeken daardoor zowel – veel – beknopter kunnen zijn als de kans – veel – groter is dat de ànder daadwerkelijk doet waarom de één hem dan ermee verzoekt. Aldus komt een stelling overeen met een standaard. Cultuur heet dat ook wel. Wat telt is het nut voor betrekkingen: pragmatisme.

Er zijn verschillende wetenschappelijke disciplines, omdat het onmogelijk is stellingen aanvaard te krijgen voor àlle betrekkingen. De afbakening van zo'n vakdiscipline is inderdaad eveneens een ... stelling.

Tegenwoordig zijn er digitale technologieën waarmee informatievoorziening annex -verkeer kan worden gefaciliteerd. Verkeer betreft ... betrekkingen.

Aanvankelijk was digitalisering kleinschalig, zeg ruwweg telkens beperkt tot facilitering van een enkele – soort – betrekking. Daardoor was misverstand over informatie op voorhand uitgesloten. Bijgevolg gaf steeds het aparte informatiesysteem (lees ook: toepassing) feitelijk uitdrukking aan de betrekkingenfactoren in kwestie.

Zodra digitalisering echter méér dan één – soort – betrekking faciliteert, schieten de traditionele, kleinschalige voorzieningen ervoor prompt tekort om 'als het ware' impliciet nodige en voldoende uitsluitel te geven over wie een verzoek doet, tot wie het verzoek gericht is, wat als het bereik van de verkondigde stelling verondersteld is, enzovoort. Ter borging van eenduidigheid moet dat 'ineens' allemáál expliciet opgegeven zijn. Het is dus niet zo, dat de noodzaak van contextuele explicitering evenredig toeneemt met het aantal te faciliteren (verkeers)betrekkingen. Nee, die noodzaak niet. Nogmaals, die dient zich onmiddellijk aan door de van enkelvoud naar tweevoud. Het is wèl zo, dat met de vèrdere toename van dat aantal

contextuele verbijzondering uitgebreider moet zijn om eenduidigheid te blijven borgen.

76.55

onderwerp: gedeelde zorg over democratisch tekort

Ik verwacht dat u opmerkingen over uw opiniebijdrage **Laat technologie niet alleen over aan bedrijven** (in: **NRC Handelsblad**, 19 september 2020, katern **Opinie & Debat**, pp. 4-5) op prijs stelt. Uw agendering juich ik toe. Graag suggereer ik u daarom wat ik als leidend thema beschouw. Dat is infrastructuur.

Wat ik ermee bedoel, met infrastructuur, verschilt m.i. nog enigszins van de betekenis(sen) die u met zoveel woorden meedeelt. Ik wijdde o.a. het opstel [Strategische verschuiving door moment\(um\) van infrastructuur: de beurt aan informatietechnologie](#) (in: **PrimaVera**, working paper 2006-01, Universiteit van Amsterdam, 2006) aan verheldering. Mijn stelling daarin luidt: “Overheidsbemoeienis markeert de overgang tot infrastructuur.” Het betreft zowel materiële als immateriële voorzieningen vanuit, zoals ik veronderstel, “[d]e overkoepelende zorg van de overheid voor – voorwaarden voor – gelijkheid.” Terecht wijst u op

essentiële filosofische elementen van de liberale democratie, zoals keuzevrijheid, eerlijke concurrentie, non-discriminatie en rechtvaardigheid.

Uiteraard zijn zulke elementen voor ‘ons’ tegelijk door-en-door praktisch. In genoemd opstel vindt u e.e.a. toegelicht. Aldus vermijdt infrastructuur dat, zoals u stelt,

[b]eslissingen in het zakelijk belang [...] normen en standaarden [bepalen].

Zo’n opvatting van infrastructuur helpt volgens mij aan besef dat wat u “kerntaken van de staat” noemt, allemáál, en ik citeer u verder, “kritieke infrastructuur” betreffen. Sterker nog, zo drukt u zich zelfs nogal pleonastisch uit. Want zodra een voorziening geacht wordt van kritiek belang te zijn voor evenwichtige verhoudingen voor en door maatschappelijk verkeer, is zij – onderdeel van – infrastructuur, nota bene principieel. Nogmaals, dat verklaar ik in genoemd opstel, geschreven nog vóórdát naar uw indruk

controverses over sociale-mediabedrijven [...] een veel groter probleem [zijn gaan] maskeren.

Ofwel, daar staat het duidelijk. Ik deel grondig uw analyse en daarmee bezorgdheid dat

de democratie fundamenteel in het geding [is].

Ik voeg er dus de analyse aan toe, dat er politiek helaas een ernstig infrastructureel tekort is gaan bestaan. Daaraan lijkt mij o.a. gebrekkige nieuwsgierigheid van politici en bestuurders, Nederlandse zeker niet uitgezonderd, mede debet. Aldus zijn zij wel èrg eenvoudig vatbaar voor valse retoriek van zgn ondernemers. Van wie een dienst resp. product sociaal verantwoord oïd noemt, verkondigt dat gebruik ervan “meer vrijheid” biedt, nemen zij kennelijk klakkeloos aan dat het zo is. Hoe naïef kan je zijn! Intussen, u heeft gelijk,

[hebben m]achtige systemen die met een winst- of efficiëntiedoel werden gebouwd [...] de democratie en het publieke belang uitgehold.

Nu vind ik dat bouwen nog daar aan toe. Wèrkelijk schadelijk is de commerciële exploitatie, ook mee eens, “door reclamebedrijven.”

(Ook) het argument dat beknotting van bedrijfsleven “innovatie [zou] belemmeren” is vals. Dat laat zich echter pas aanwijzen dankzij de exclusieve (!) associatie van infrastructuur met overheidsbemoeienis. Als zodanig is infrastructuur immers, met een Latijnse uitdrukking, sui generis. Daarom draagt vernieuwing ervan een dienovereenkomstig eigen karakter. Daarvoor vallen van bedrijfsleven géén opbouwende inspanningen te verwachten, zoals ook blijkt (en inmiddels van universiteiten overigens evenmin sinds zij door bedrijven moeten worden gefinancierd). In betaalde opdracht leveren (universiteits)bedrijven zelfs graag bijdragen, maar vernieuwingsregie voor infrastructuur is nu eenmaal onvervreemdbaar de overheidstaak bij uitstek. Zonder zulke regie volgen mislukkingen, zoals in elk geval in Nederland zelfs steevast blijkt vanaf wat grootschaliger ict-projecten.

Maar blijkbaar doe ik iets verkeerd. :-) Ondanks pogingen gedurende alweer decennia slaag ik er niet in erkenning te bevorderen van, zoveelste citaat uit uw artikel,

het belang van bewust kiezen, ontwerpen en handhaven langs democratische principes.

Hopelijk heeft u voor ùw pogingen iets aan mijn bijval plus suggesties.

76.56

Tekengebruik is tekenverkeer en dient betrekkingen. (Want) via tekens, zelfs exclusief via wat zij houden voor tekens, stemmen betrokkenen – zich met – hun gedragingen op elkaar af. Kortom, elk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid. Een persoonsnaam is aldus vaak onderdeel van een teken, zeker onder bekenden. Zo niet expliciet, dan denkt de geadresseerde die er meestal onvermijdelijk bij. Hoe iemands naam luidt, bepaalt daarom mede enerzijds wat z/hij met kans van slagen kan verzoeken.

Zo beschouwd behandelt Maarten van der Meer dergelijke gevolgen van persoonsnamen in **Wie noemt zijn kind nou Chardonnay, Waarom we heten zoals we heten** (Podium, herdruk 2015, oorspronkelijk 2014):

Je naam bepaalt niet allen hoe anderen jou zien, maar ook hoe jij zelf de wereld ziet.[p. 20]

En ook al meen je als ouder ooit een verstandige naamkeuze gemaakt te hebben, kan je kind pech hebben door gewijzigde omstandigheden. Van der Meer geeft overtuigend en onderhoudend voorlichting.

76.57

Door de opvatting ervan ruim genoeg te kiezen vormt gebruik(en) altijd en alleen het criterium voor de kwaliteit van wát gebruikt wordt. In hoeverre ‘iets’ bruikbaar is, kan echter verschillen naar de combinatie van gebruiker (lees ook: subject) en omstandigheden (lees ook: situatie). Ofwel, kwaliteit (lees ook: waarde) is contingent.

Onder wat aldus inderdaad een pleonastische noemer is, dwz gebruikskwaliteit, staat informatiekwaliteit verklaard in [Wen er maar aan! Over noodzaak en opzet van stelselmatig informatiebeheer](#), zie aldaar paragraaf 2.f. Maar bijvoorbeeld in **Naar ruimtelijke kwaliteit**, in 1990 verschenen ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Raad van advies voor de ruimtelijke ordening, is geen sprake van zulke veralgemenisering. Voor beantwoording van de vraag

wat **is** ruimtelijke kwaliteit? [...] maakt [men] onderscheid tussen gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde.[p. 14]

Kwaliteit vergt beoordeling, met het kwaliteitsoordeel als waardeoordeel. Zo is waarde synoniem met kwaliteit. De beoordelaar is een subject. Zijn oordeel is, nogmaals, contingent. Er ligt een motief aan te grondslag. Met een motief om 'iets' te beleven maakt een subject er eveneens ... gebruik van. Zo principieel aangezet vind ik nodeloze verwarring door onderscheid tussen gebruiken en beleven vergelijkbaar met waartoe onderscheid tussen inhoud en vorm (mis)leidt. En toekomstkwaliteit dan wel –waarde? Dat slaat op continuïteit van óók altijd maar weer ... gebruik, zij het onder eventueel veranderde omstandigheden.

Overigens stelt de Raad,

dat deze drie waarden wel onderscheiden, maar niet gescheiden, niet los van elkaar gezien kunnen worden. Ze zijn sterk verweven[. ...] Het gaat steeds om de samenhang[. p. 21]

Waarvoor ik pleit, is om onderscheid naar motief te maken. Volgens het ene paradigma van subjectief situationisme is "samenhang" immers eenvoudiger te behouden dan wanneer samenhang moet worden bereikt ná eerdere scheiding. Nota bene, het opheffen van scheiding vergt een omvattend(er) paradigma. Tja, het is dus wèl zo eenvoudig om dat van meer af aan te benutten. Maar ook de Raad mist voor ruimtelijke kwaliteit nog zo'n radicale (gebruiks)oriëntatie. Onderscheid tussen gebruik en beleving lijkt meestal nogal impliciet gerechtvaardigd te zijn door gebruik wèl en beleving géén functionele ... kwalificatie annex waardering toe te kennen. Wat m.i. voor functionaliteit e.d. telt, is motief. Is esthetiek zònder waarde voor gebruik? Heeft een subject er slechts iets aan voor zijn – recreatieve? – beleving? Vooruit, stel dat een subject een indruk van schoonheid wil opdoen. Dan gaat het er toch om of 'iets' dáárvoor functioneel is, maw gebruikskwaliteit biedt?! Kortom, het hangt er maar van af. Volgens de aanduiding functioneel dreigt het gevaar om daarmee slechts de eisen en wensen te associëren van de betalende opdrachtgevers. Maar ja, er zijn steeds meer opdrachtgevers die klanten iets vooral willen laten ... beleven. In werkelijkheid is belevenisloos gebruik natuurlijk netzo illusoir als gebruikloze beleving. Zoals de Raad van advies voor de ruimtelijke ordening terecht stelt:

Architectonische kwaliteit is daarom zeker niet alléén de zorg van vormgevers, maar de maatschappelijke en politieke verantwoordelijkheid van de gehele samenleving.[p. 18]

Sterker nog, zulke verantwoordelijkheid is aan de orde omdat vormen ònlosmakelijk met inhouden samenhangen. Wat nogal klakkeloos apàrt voor vorm doorgaat, heeft betekenis door wat gebruikers ervan al dan niet als inhoud – kunnen – ervaren. De Raad wijst terecht op de noodzaak van

gedragswetenschappelijke onderzoeken [... om] een synthese van alle betrokken belangen tot stand [te] brengen[, p. 45]

maar biedt geen houvast met een referentiekader zoals de semiotische enneade mbt subjectief situationisme. Als gevolg van variëteit van subjecten èn situaties komt slechts een stelselmatig bemeten oplossing in aanmerking, tegenwoordig dus ook – en vooral? – voor digitale facilitering van informatieverkeer. Inmiddels – allang – eveneens informatiekundig gaat op, dat

resultaten van onderzoek naar de waardering van één bepaalde situatie of oplossing [...] maar een beperkte waarde [hebben].[p. 45]

Zeg maar gerust dat ze op reële stelselschaal zelfs averechts laten kiezen, enzovoort. Dus,

kwaliteit komt het best tot stand in voortdurende wisselwerking tussen deskundigen en betrokkenen.[p. 48]

De “betrokkenen” moeten zich van situatie tot situatie telkens optimaal gefaciliteerd weten. Zij hebben doorgaans géén besef van hun wisselende motieven, enzovoort. Het vergt – dus – stelselmatige deskundigheid om voorzieningen af te stemmen op

gebruikers [...] in allerlei soorten en maten[, dwz met] allen [...] hun eigen specifieke wensen en verlangens.[p. 48]

Een ontwerper is mede bekwaam, indien z/hij

de kunst [verstaat] om de verlangens en belangen helder geformuleerd te krijgen en consequenties daarvan voor de [...] ordening zichtbaar te maken.[p. 48] Consequente veronachtzaming van gebruiksvoorkeuren zal niet alleen een ontevredenheid veroorzaken maar ook tot aanzienlijke beheerproblemen leiden.[p. 96]

De ontwerp-opgave voor (gebruiks)kwaliteit luidt

om alle verschillende verlangens en belangen in harmonie met elkaar te brengen, dan wel duidelijke keuzes te maken.[p. 48]

Een ontwerper gedraagt zich verantwoordelijk, indien z/hij op eigen oordeel afgaat voor wie als “betrokkenen” in aanmerking komen (ipv klakkeloos de aanwijzing van de opdrachtgever te volgen met wie, en op welke manier, rekening gehouden moet zijn). Gelet op reële verschillen geldt evenmin dat

kwaliteit [...] gelijk [is] aan de grootste gemene deler van meningen.[p. 48]

Zo moet de verantwoorde ontwerper waken voor misplaatste standaardisatie. Uiteraard is het omgekeerd een

illusie [...] dat alle tegenstellingen verzoend kunnen worden.[p. 48]

Maar verschillen zijn vaak helemaal geen tegenstellingen, maar allemaal – slechts – geldig voor telkens een bepaalde situatie. Hoewel de verklaring ervoor de Raak blijkbaar ontgaat, maakt hij melding van

[d]e voorkeur van de meeste mensen voor kleinschalige variatie[. p. 86]

Dergelijke variëteit helpt nu eenmaal gedragingen oriëntatie. En zolang situaties als het ware nevensgeschikt duidelijk zijn,

kan er ruimte voor iedereen gecreëerd worden.[p. 48]

Die opgave is voor de driedimensionale ruimte – veel – moeilijker dan voor de, vooruit, informatieruimte; digitale informatie neemt immers zó weinig fysieke ... ruimte in, dat dáármee voor ordening géén rekening mee gehouden hoeft te zijn. Voor ontwerp(en) van stelselmatige betekenissen-ordening is de modelleermethode [Metapatroon](#) geschikt. De opzet is ook veel eenvoudiger flexibeler te maken, zeg ook maar toekomstvaster. Met abstractie volgens variabelen kan concreetheid door toekenning van waarden ervan gepaard gaan. Voorts is geldigheid van elke variabele inclusief samenhang met andere variabelen voorwaardelijk gesteld; dat maakt de gehele modelstructuur variabel, dwz aanpasbaar. Zo kan optimaal

[d]e toekomst [...] dus open benaderd worden met onzekerheid als kenmerk van die toekomst.[p. 103]

Wat samenhangend als relevante betekenissen uitdrukking verdient, betreft gedragingen van deelnemers aan – hun – maatschappelijk verkeer. De Raad heeft volstrekt gelijk, maar zegt het helaas nog te aarzelen:

Daarom is het wenselijk dat bij de opleiding van [...] ontwerpers [...] meer aandacht wordt besteed aan de gedragswetenschappen.[p. 50]

Ik voeg eraan toe dat de gedragswetenschappen om werkelijk relevant voor ontwerp-opgaven te zijn – en wel beschouwd is met elke gedraging een ontwerp door het subject in kwestie aan de orde – op hun beurt zelfs principieel aandacht moeten besteden aan subjectief situationisme met bijbehorende – enneadische – semiotiek. Terecht werpt de Raad tevens de vraag op naar

de relatie tussen geld en [...] kwaliteit[. p. 51]

Voor wat nu eenmaal vooral informatiekundige opgaven zijn, blijkt nog steeds niet aanvaard of zelfs niet eens beseft aanwezig, dat

[e]en zorgvuldig, tot [...] kwaliteit leidend ontwerp [...] altijd nodig [is].[p. 51]

Door mis- c.q. ontkenning van de noodzaak van ontwerp-bemoeienis blijft digitalisering dweilen met de kraan open:

Minder bekend is dat heel wat verbeteringen geen extra geld kosten als men maar de moeite neemt om er aandacht aan te besteden.[p. 71]

Dat is zachtjes uitgedrukt. Denk zelfs herhaalde verspilling van tijd en geld, omdat stelselmatig ontwerp domweg ontbreekt. De Raad kiest ervoor om kritiek mild te formuleren:

Blijft natuurlijk de vraag of de wil om een krachtig en effectief beleid te voeren wel aanwezig is. Politici en ontwerpers wekken wel eens de indruk dat ze wel zeggen dat ze anders willen, maar dat zij de nodige veranderingen in de prioriteiten toch maar liever niet echter ter discussie stellen.[p. 71]

Daarvan zijn “betrokkenen” stevast de dupe door aanhoudend gebrek aan voor hen relevante (gebruiks)kwaliteit.

76.58

Dat is prachtig gevonden, **Dierentale**n, dank jullie wel voor het geschenk! Ik vrees dat ik het gegeven paard, ja, daar heb je alvast een dier, meteen in de bek gekeken heb. Maar dat kan uiteraard ook niet anders dan jullie verzoek tot inschikkelijkheid ermee zijn.

Ik vind het intrigerend hoe ook weer auteur Eva Meijer in haar bonte verzameling van verslagen van tekengedragingen voortdurend m.i. evidente aanwijzingen voor eenheidsbeginsel mist. Die zijn inderdaad pas als zodanig herkenbaar voor wie reeds beschikt over zo'n begrip annex referentiekader. Met de onweerlegbare wijsheid van Johan Crujff: “Je ziet het pas als je het door hebt.” Meijer heeft 't kennelijk nog niet door, en daarom ziet ze het dus niet. Rara, hoe krijg je iemand zover om het allereerst door te krijgen? En wat is er eigenlijk frustrerend aan, wanneer dat toch niet kan lukken?

Uit de, tja, context maak ik op dat Eva Meijer in **Dierentale**n (ISVW Uitgevers, herdruk 2020, oorspronkelijk 2016) met instemming de opvatting toeschrijft aan o.a.

Wittgenstein [...] dat taal niet volgens vaste principes te definiëren is.[pp. 101-102]

Moet ik het nògmaals uitleggen?

Oriëntatie van 'iets' op 'eigen' (voort) bestaan kent volgens Arthur Schopenhauer (1788-1860) één, inderdaad, principe: wil. Over contextueel duidbare variëteit gesproken, dat betekent nota bene niet dat als enig "principe" de wil een "vaste" waarde heeft.

Ik veronderstel dat een 'iets' over actief aanpassingsvermogen beschikt indien 'het' mede door zèlfbepaald gedrag enige bestaanscontinuïteit probeert te bereiken onder wisselende omstandigheden. Bijvoorbeeld een steenblok heeft op z'n

Schopenhauers dus weliswaar een wil, maar zijn vermogen tot aanpassing aan omstandigheden acht – ook – ik passief. Ofwel, zo'n blok ondergaat omstandigheden; het is een object. Een object is niet in staat om zichzelf, maw door zèlf voortgebrachte beweging, te veranderen, laat staan om daardoor – overige – omstandigheden te beïnvloeden.

Een subject is dan een object dat tevens omstandigheden als het ware kan bewerken. En het is juist de crux van actief aanpassingsvermogen dat een subject daarmee ook en vooral zijn wilswaarden naar omstandigheden kan variëren.

Volgens telkens een wil-naar-omstandigheden bepaalt een subject mede zijn gedrag-naar-omstandigheden, met eveneens eventuele wijziging van wil-naar-omstandigheden tot gevolg, enzovoort. Ik noem – een waarde van – wil-naar-omstandigheden kortweg – een – motief.

Een subject benut voor aanpassing aan – inclusief verandering van – omstandigheden o.a. zijn ervaring(en) van omstandigheden. Zijn waarnemingen zijn onvermijdelijk selectief, want eveneens nader gericht volgens momentane motieven. Wat een subject waarneemt, is telkens een teken. Door motivationele gerichtheid neemt het subject niet àlles waar, maar slechts ... omstandigheden, zeg ook maar een situatie. Tegen een situationele achtergrond treedt voor hem dan – een – objectgedrag op de voorgrond. Het teken in kwestie is uiteraard niet wat het voorstelt. Evenmin is het echter die voorstelling. Meijer stelt:

In het denken over taal is zowel de relatie tussen taal en denken, als de relatie tussen taal en werkelijkheid te onderzoeken.[p. 38]

In haar paarsgewijze reductie laat zij de relatie tussen denken en werkelijkheid nog onvermeld. Hoe dan ook kan op die manier ook bij haar natuurlijk nooit de veronderstelling van een omvattend(er) principe opkomen. De aanzet dáárvor heeft Charles S. Peirce (1839-1914) verschaft. Hij vermijdt reductie door teken als bemiddelend element tussen de elementen, zoals hij ze noemt, object en interpretant te positioneren. Dat maakt hun verband volgens hem onlosmakelijk. Onduidelijk is Peirce m.i. echter gebleven over de noodzakelijke oriënteringsfactor. Weliswaar oppert hij daarvoor grond, maar laat na te verklaren hoe grond zich netzo onlosmakelijk verhoudt tot teken, object en/of interpretant. Ik heb er 'maar' van gemaakt, zie [Semiosis & Sign Exchange, design for a subjective situationism](#), dat ze alledrie wel een (achter)grondelement kunnen gebruiken. Vervolgens heb ik èlk van de drie aldus veronderstelde elementenparen op hun beurt voorzien van een bemiddelings-element. Voilà, een ennade, zie [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#) voor schematische afbeelding.

Semiosis verloopt cyclisch. Een subject verkrijgt volgens (waarnemings)gedrag volgens een motivationeel begrip door – vèrder – cognitief gedrag een motivationeel begrip voor, zeg maar, feitelijk gedrag mbt omstandigheden. Nee, er is geen ontsnappen aan verwarring. Want, bijvoorbeeld, waarin verschilt actief van passief

(aanpassings)vermogen? En wat is het onderscheid tussen cognitief en feitelijk gedrag? Het is wèl zo dat grenzen volgens dit subjectbegrip nog consequenter opgeschoven zijn naar waar Meijer ze m.i. terecht verplaatst. Over menig verschil doe ik ook niet te moeilijk. Het zal wel betrekkelijk zijn, dwz eveneens onderhevig aan subjectief-situationeel oordeel wat telt als grens enz. tussen enerzijds ob- resp. subject, anderzijds situatie. Dat valt met een “vaste” waarde onmogelijk uit te komen, terwijl het ene “principe” geldig blijft.

Nogmaals, een subject neemt steeds waar, kan feitelijk slechts beperkt annex beperkend waarnemen, wat het wil waarnemen. Zo doet het zichzelf met elk teken als het ware een verzoek tot aanpassing aan wat het daardoor als voor hem relevante omstandigheden ervaart.

Daarom neem ik wel degelijk één principe voor taal(gebruik) aan. Dat luidt: elk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid (Engels: every sign is a request for compliance, zie wederom [Semiosis & Sign Exchange](#)).

Het was, en is, vervolgens een kwestie van evolutionaire ontwikkeling, althans, zo stel ik mij dat voor, dat een subject zich niet alleen aan omstandigheden kan aanpassen door zichzelf van, vooruit, objectieve tekens te voorzien. Een subject kan tevens tekens bestemmen voor een ander subject, te weten om die ander tot motivationeel begrip en zo door tot feitelijk gedrag te bewegen dat strookt met het eigen motief. Dat laat het principe echter onverlet, dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is.

Dat ene taalbeginsel voor alle subjecten van alle soorten zou Meijer toch moeten aanspreken. Maar dat vergt m.i. principieel aanpassing van haar begrip van ... principe. In elk geval naar mijn idee dient een principe juist niet als eens en voor altijd geldige vaststelling van enkelvoudige waarheid, maar als redelijk houvast voor oriëntatie op variëteit. Het lijkt erop, dat Meijer vanwege haar indruk van variëteit enkelvoud van beginsel niet eens kan overwegen. Dat vind ik een vergissing. Die belemmert praktische theorie(vorming). De zelfbeperking van Meijer blijkt volgens mij tevens uit een nog steeds te beperkte – en daardoor nodeloos beperkende – opvatting van, ik noem ze maar, taalelementen. Voor zover ik kan nagaan, houdt zij context erbuiten. Daarentegen geldt volgens de enneade o.a. context nadrukkelijk als één van de

– onderling betrekkelijke – taalelementen. Ofwel, enneadisch biedt het ene principe nodige en voldoende variëteitspotentieel. Daarom kan dat ene principe ook volstaan. Denk maar aan een wiskundige functie; de variabele(n) volgens één veronderstelde verhouding kan (kunnen) verschillende waarden aannemen die tot allerlei uitkomsten leiden.

Meijer blijft verstrikt in anekdotes, onderhoudend doorgegeven maar wat mij betreft niets nieuws. Vertel mij wat over (huis)dieren die verzoeken tot inschikkelijkheid doen. Vind je het ook geen tijd om mij te eten te geven? Mij uit te laten? Intussen heeft Meijer, hmm, principieel méér gelijk dan ze beseft. De vraag is echter of zij dat kan gaan toegeven. Zelf stelt zij, dat

[h]et onderzoeken van taal vereist dat we heersende vooroordelen onderzoeken en waar nodig bijstellen.[p. 17]

Zo moet zij de radicale gedragsoriëntatie van taal- resp. tekengebruik eerst maar eens ... willen overwegen. Dat vergt en is nogal een aanpassing. Daar blijken subjecten van de menselijke soort doorgaans niet zo goed in (en uitzonderlijk ben

ikzelf in dat opzicht zeker niet).

Ja, ook dit is natuurlijk een verzoek tot inschikkelijkheid, dat kàn immers niet anders.

76.59

Met nogmaals dank voor je “lange verhaal,” over een reactie erop heb ik de afgelopen weken nagedacht. Begrijp ik je goed?

Gelet op personeelsomvang bestaat er blijkbaar zelfs een Europese norm om bedrijven met hoogstens 249 medewerkers tot midden- en kleinbedrijf te rekenen. Om een verzameling van zo’n 500 mensen die met elkaar bedrijvig zijn een “team” te noemen lijkt mij daarom nogal misplaatst. :-) Volgens mij leidt jij een behoorlijk groot bedrijf als onderdeel van een nog groter bedrijf. Als zodanig levert jouw ‘bedrijf’ diensten – en producten? – aan een ander bedrijf (dat naar ik aanneem eveneens groter is dan het jouwe, maar noodzakelijk is dat niet; een bedrijf kan zich immers tot zoiets als regievoering beperken en verder alles uitbesteden).

Nee, ook “op het oog” vind ik dat géén “eenvoudige opgave.” Want jouw bedrijf is aldus feitelijk onderdeel van twee andere bedrijven tegelijk. Dat vergt balanceerkunst. Ik kom terug op de aanduiding “druk” die jij eerder gebruikte. Ik wil niet afdingen op jouw mededeling dat je het druk hebt. Maar ik waag het als kenmerkender op te merken dat je vooral druk ondervindt. Die komt van weerszijden, en dat maakt m.i. je opgave “een stuk ingewikkelder.” Beide bedrijven waarvan het jouwe thans onderdeel is, zijn eerder onderling een verhouding aangegaan. Het raakt ingewikkeld, indien ze allebei vervolgens doen alsof een derde bedrijf die verhouding vergaand zelfstandig onderhoudt. Ofwel, het nog grotere bedrijf waarvan het jouwe onderdeel is en blijft, stelt zich eveneens overwegend resp. -heersend op als uitbesteder. Hoewel dat uit de formele overeenkomst stellig niet valt op te maken is wat als één verhouding behoort te gelden, gewijzigd in twee verhoudingen met elk het karakter opdrachtgever/-nemer. En jouw beide opdrachtgevers dienen van weersomstuit hun eigen belangen door respectievelijk jouw andere verhouding zoveel mogelijk te veronachtzamen. Omdat jij ertussen zit, weet jij echter dat jij verband tussen jouw beide verhoudingen moet zien te bewaren. Naar mijn idee zijn zoiets als externe omstandigheden géén complicerende factoren. Contingentie, ja. Daar kom je met Metapatroon altijd wel uit. Maar dergelijke factoren kunnen door één van jouw opdrachtgevers, en stellig gebeurt dat vaak door allebei, als het ware ingezet worden te behartiging van eigen belangen. Dat hoeft geen druk te betekenen zolang je over een surplus aan mensen en middelen beschikt. Dan kan je spanning vermijden door elke opdrachtgever volgens zijn verhouding met jouw bedrijf ‘dan maar’ zijn zin te geven.

Ik meen jouw eerdere emailberichten nu o.a. te begrijpen als uitdrukking van jouw oordeel dat de mensen en middelen waarover je als “team” beschikt dáárvoor allang tekort schieten. Je ene opdrachtgever bespaart op mensen en middelen, terwijl je andere opdrachtgever op z’n minst behoud van dienstverlening verlangt waarbij jouw team dan maar aanpassingen aan gewijzigde omstandigheden moet bieden.

Als ontwerper denk ik bij de mededeling dat er ‘ergens’ 500 mensen mee bezig zijn, dat het de moeite loont om te kijken of dat werk niet wat handiger kan. Zo eigenwijs moet een ontwerper om te beginnen wel zijn. Maar z/hij moet na uitleg over bestaande opzet enz. uiteraard kunnen toegeven dat die eigenlijk redelijk optimaal gekozen is.

“De klant maakt keuzes,” schrijf jij. Tja, zachtjes uitgedrukt is de ruimte blijkbaar nogal beperkt voor ontwerpbijdragen met onvermijdelijk kritisch-opbouwend karakter.

Voorlopig acht ik daarom twijfel over optimale inrichting gerechtvaardigd. Zo kan ik me voorstellen dat jij je tevens onmachtig voelt volgens de etikettering als “uitvoerende dienst.” En zie maar eens bekwame medewerkers voor je team te behouden, indien ze haalbare verbeteringen herhaaldelijk afgewezen krijgen. Over ècht ingewikkeld gesproken ...

Overigens is een driehoeksverhouding zelfs kenmerkend voor ontwerp(en). Enerzijds is er dan de opdrachtgever, anderzijds – later – de uitvoerder. Ik kan nu wel dapper zeggen, dat ik er niet aan begin wanneer mij die noodzakelijke tussenpositie niet gegund is. Maar wat mij betreft is de tragiek, dat besluitvormers over digitalisering niet eens beseffen dat er met voorrang een informatiekundige ontwerpogave aan de orde is. Zeg ook maar dat ik niet eens ergens van àf heb te zien. Ik krijg domweg niet de kans. Opdrachtgevers schakelen voor digitalisering direct een uitvoerder in. Die maakt uiteraard óók een ontwerp, maar daar ontbreekt deskundigheid inclusief ethiek voor facilitering van gedragsoriëntatie van gebruikers (lees ook: deelnemers aan informatieverkeer). Dat gaat dus mis voor voorzieningen voor gevarieerd gebruik.

Nou ja, zo’n positionering als ontwerper is voor jouw team vermoedelijk nooit ook maar overwogen. Zo ja, dan is daarmee een weeffout mbt de verhouding gemaakt. Met 500 mensen betreffen werkzaamheden geheel een schaal(omvang) waarop ontwikkelingen gaande, veranderingen aan de orde zijn. Uiteraard neemt het àndere bedrijf als opdrachtgever beslissingen over eventuele aanpassingen. Maar om je dienstverlening adequaat te kunnen blijven (!) verschaffen, moet je tevens ruimte hebben voor òngevraagde ontwerpadvisering. Dat moet dat àndere bedrijf in zijn eigen belang weten te waarderen (en het oorspronkelijke moederbedrijf al helemaal). Het probleem met een beheeropdracht is echter vaak dat de opdrachtgever abusievelijk òngewijzigde omstandigheden veronderstelt (en zijn eigen invloed sterk overschat). Vanwege onherroepelijke dynamiek moet een beheeropdracht echter naar behoefte kunnen leiden tot een ontwerpopdracht. Waar dat onmogelijk – gemaakt – is, kan je erop wachten dat het mis gaat.

Erkenning van dynamiek en besef ermee rekening te houden vind ik toch vooral pràktisch. Als dàt geldt als “een veel hoger, verder reikend doel,” beken ik het spoor bijster te zijn. Zèlf meen ik dus helemaal géén “wezenlijk intellectueel kader [te hanteren],” althans niet “wezenlijk” in de zin van losgezongen. Het is m.i. zo, dat juist een beetje dóórdenken kan helpen. Zo is er het gezegde, mee eens, dat niets zo praktisch is als een goede theorie. Ofwel, wie praktisch wil zijn door zich af te keren van alles dat theorie zou kunnen heten, is domweg ònpraktisch. Meestal gaat het daarbij overigens om mensen die een àndere insteek als opbouwend missen en er slechts onverdraaglijke kritiek in beluisteren.

Ik weet – dus – ook wel dat jouw beide opdrachtgevers het jou zelfs kwalijk zullen nemen, indien jij ze voorstelt hùn verhouding ... praktischer in te richten. Maar ja, dat is het dan, te weten dat jij “heb[t] besloten bij [je] huidige werkgever te blijven.” Zo lang duurt dat inderdaad niet meer, sterkte!

76.60

Zoals ik onlangs verwijs naar werk door Menno ter Braak voor ideeën die m.i. zo mogelijk actueler dan ooit zijn voor samenleving resp. voor – wat ik versta onder – infrastructuur ervoor, doe ik sinds jaren met commentaren op werk van allerlei auteurs. Zèlf vind ik dergelijke signaleringen dus nota bene door-en-door pràktisch relevant. En ik meen dat het me daarbij telkens lukt, haha, nog steeds, om hun

bijdragen nòg weer vruchtbaarder te duiden dankzij een ruimer referentiekader. Beweer ik daarmee dat ik het beter weet dan die talloze geleerden enzovoort? Tja, eigenlijk wel, althans wat zo'n omvattender kader betreft. En zó ingewikkeld is het achteraf bekeken ook weer niet. Zoiets als ingrediënten heb ik immers beslist niet zèlf bedacht. In termen van mijn cognitief vermogen als een mengbeker is – wat ik begreep als – het idee van de wil als grondbegrip (Arthur Schopenhauer) een reactie aangegaan met – wat ik begreep als – het idee van onlosmakelijke tekenbemiddeling volgens een grond (Charles Peirce). Bij monde van Koos Koets zegt Kees van Kooten over zo'n ingeving: "Jemig de pemig!"

Het is eigenlijk vooral merkwaardig dat Peirce die synthese nog gemist heeft. Enfin, iemand moet het doen. Maar een vooròpgezette bedoeling c.q. zekerheid omtrent resultaat had ik natuurlijk niet. Dat kàn principieel ook niet voor iets dat als samenstelling nieuw ... blijkt. Ja, ik nam de moeite om kennis te nemen van ideeën waarvan ik vermoedde dat ze weleens bruikbaar konden zijn. In die zin geldt inderdaad de uitspraak door Johan Cruijff, en zoals de titel luidt van een boekje dat Willem Baartse over hem schreef: **Toeval is logisch** (BZZTôH, 2007). Door wat toeval heet, vallen wat aldus – pas – delen blijken samen tot iets kwalitatief nieuws, spreekwoordelijk tot een geheel groter dan hun som. Voor wie echter weet wat als delen kan gaan dienen èn hoe ze onderling gepositioneerd moeten zijn om daadwerkelijk samen te vallen, kan de uitkomst nauwelijks – meer – een verrassing zijn. Zoals ook Baartse, waarvan ik me overigens afvraag of hij Cruijffs toevalsbegrip wèrkelijk begrijpt, stelt:

[W]at je eerst niet kunt bevatten, wat zo toevallig lijkt, is als je terugkijkt heel begrijpelijk. Toeval is logisch dus.[p. 10]

Wat Cruijff met voetbal(len) heeft, heb ik met informatiekunde voor maatschappelijk verkeer, zou je kunnen zeggen. Wie is er nu eigenwijs? Ook ik ontkom er niet aan, herstel, ook ik kies voor de verantwoordelijkheid om verschijnselen te duiden enzovoort volgens wat ik een relevanter referentiekader acht. Ik moet maar aanvaarden dat dáárvoor helaas – nog? – geen publiek bestaat. Wie weet komt het er ook met informatie(verkeers)kunde eens van. Ook weer uit [aantekening 75.49](#) en **aantekening 76.38** blijkt dan juist, dat 'we' eigenlijk slechts weinig tot niets nieuws hoeven te verzinnen. Zodra we alweer wat beter willen begrijpen wat, in dit geval, Menno ter Braak allang begrepen èn verklaard heeft, zijn we behoorlijk geholpen. Ook jij kunt er m.i. overigens slechts bevestiging van jouw opvattingen in lezen, wat vooralsnog weleens het hoogst haalbare zou kunnen zijn. :-)

Was wederom gezellig èn interessant, gisteren!

76.61

Het kostte juist enige tijd om te beseffen dat er mbt autorisatie weinig tot niets nieuws nodig is (vergeleken met en dankzij het spoor dat daarvoor reeds is uitgezet). Ook een voordeel is dat ik het daarom verder kort kan houden. Nou ja, verhoudingsgewijs. :-) Daarvoor is echter kennis van het voorafgaande nodig. Je treft tot besluit wederom verwijzing naar relevante documentatie aan. Verkenning van stelselmatige autorisatievoorziening vervolg ik hier aan de hand van het (betekenissen)model van [Situationale hoedanigheden van deelnemers aan maatschappelijk \(informatie\)verkeer](#). Ik veronderstel – dat geregistreerd staan – twee exemplaren van iets, zeg – ietsexemplaar – A en – ietsexemplaar – B. Als relatie met een exemplaar van actorhoedanighedenclassificatie, bijvoorbeeld

persoon, raakt ietsexemplaar A verbijzonderd tot actorexemplaar {A – persoon}. Op dezelfde manier ‘ontstaat’ bijvoorbeeld {B – organisatie}.

Een actorexemplaar kan op zijn beurt door een relatie met een exemplaar van actorhoedanighedenclassificatie tot een hoedanigheid worden verbijzonderd. Zo kan voor {A – persoon} gelden dat z/hij optreedt als autorisant. Verdere verbijzondering betreft dan – de relatie met – het actorexemplaar waarvoor {A – persoon} autorisant is. Alles bijelkaar {{A – persoon} – autorisant – {B – persoon}}. Impliciet is daarmee {B – persoon} aangegeven als autorisee ten opzichte van {A – persoon}.

Explicitering van hun complementaire verhouding luidt dus {{B – persoon} – autorisee – {A – persoon}}.

De verbijzondering als autorisant is dan de noemer om te specificeren welke bevoegdheden door de ene actor aan de andere actor verleend zijn, terwijl de verbijzondering als autorisee als noemer dient welke bevoegdheden de andere actor van de ene actor heeft verkregen. Dat moeten uiteraard dezelfde bevoegdheden zijn, zodat één noemer lijkt te kunnen volstaan. Welke?

Er gelden echter ook andere overwegingen. In het maatschappelijk verkeer, zeg ook maar op reële stelselschaal, moet autorisatie gedifferentieerd – kunnen – zijn volgens maatschappelijk-verkeerssituaties met bijbehorende betrekkingen tussen deelnemers eraan. De verschillende verkeersaandelen van deelnemers worden uitgedrukt met rollen resp. ... hoedanigheden. Ofwel, toewijzing van situationele hoedanigheden bedoelt het desbetreffende situationele verkeer te regelen. Regels? Een hoedanigheid bepaalt met zoveel woorden welk gedrag van een deelnemer in die hoedanigheid al dan niet verwacht wordt. Voor de diverse hoedanigheden per verkeerssituatie zijn zulke bepalingen, als het goed is, optimaal op elkaar afgestemd. Zo beschouwd bieden juist hoedanigheden feitelijk noemers ter eventuele explicitering van bevoegdheden over en weer. Wat iemand als patiënt haar/zijn behandelend arts aan handelingen toestaat, doet z/hij niet tijdens een willekeurige ontmoeting.

Het in de aanhef genoemde model voldoet, indien de actorhoedanighedenclassificatie tevens – maatschappelijke – verkeerssituaties omvat. Een gebruikelijke aanduiding kan immers in verschillende situaties andere gedragsverwachtingen betreffen. Zo is de ene (kunst)schilder de andere (huis)schilder niet.

Dankzij zulk (her)gebruik van hoedanigheidsaanduidingen blijkt – ook – autorisatie voor stelselmatige digitalisering vergaand op vertrouwde leest geschoeid te kunnen worden. Genoemd model is daarvoor echter niet dekkend genoeg. Autorisatie betreft een bepaald object resp. bepaalde activiteiten ermee. De implicaties volgens hoedanigheden kunnen daarvoor tekort schieten. Voor wie naar de kapper gaat is het duidelijk dat z/hij de kapper daarmee bevoegd verklaart om haar/zijn haren te knippen e.d. Dat is duidelijk omdat de klant één hoofd heeft, niet meer en niet minder. Er kan daarentegen verwarring ontstaan in het geval van meervoud. Wie iemand vraagt om haar/zijn schoenen voor haar/hem te verkopen, kan maar beter aangeven om welk paar het precies gaat.

Voor autorisatie mbt informatiegebruik lijkt het evident dat nadere relaties ter specificering van informatie resp. gebruik ervan noodzakelijk zijn. De actorhoedanighedenclassificatie kan immers onmogelijk praktisch doorgezet worden tot het detail van afzonderlijk gebruik van afzonderlijke informatie. Of? Voor sommige handelingen, zeg maar waarvoor een spreekwoordelijke rode knop afgeschermd

gehouden wordt, lijkt dat overigens wel degelijk verstandig.

Aan verkenning van hoedanighedenvariëteit inclusief samenhang is al veel tijd en moeite besteed, gedocumenteerd in [aantekeningenaflevering 73](#) onder de nrs 29, 31, 34, 35, 67, 69, 76, 77, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 94, 96, 98, 101, 102, 104, 106, 107, 108 en 111 en in [aantekeningenaflevering 74](#) onder nr 2. Dat heeft de aanpak volgens genoemd model bevestigd.

Onderhavige aantekening is het vervolg op **aantekening 76.53**.

76.62

Wat jij met een geschenk allemaal niet ... beweegt. Ik kan dit ook eens komen voorlezen.

Als je iets beter wil begrijpen, bijvoorbeeld wat taal zoal is, moet je je vooral niet laten afschrikken door wat voor wetenschappelijke verklaringen doorgaan. Sterker, zelfs vooral als het om zoiets als taal gaat, leiden gangbare wetenschappelijke opvattingen gauw àf.

Is er trouwens niet één verklaring? Als wetenschap verklaart wat altijd en overal werkelijk is, zou je dat toch verwachten.

Een wetenschapper schrijft. Weliswaar geloven steeds minder wetenschappers, terecht, vind ik, dat wáár is wat er dan geschreven staat. Maar overheersend zijn zij blijven geloven dat zij desondanks moeten doen alsòf zij de absolute waarheid in pacht hebben om serieus genomen te worden (en zodoende hun baan te behouden, liever nog een baan met alweer hoger aanzien en èxtra financiering te verkrijgen). In zo'n, vooruit, bubbel van valse waarheids- annex objectiviteitspretenties houdt bijna onvermijdelijk het idee stand dat taal hèt middel is voor waarheidsgetrouwe beschrijvingen. Ja, mensen maken ook allerlei andere geluiden en krabbels, gebaren en geuren, maar die gelden zgn wetenschappelijk doorgaans als minderwaardig taalgebruik.

De reden dat wetenschappers dat zo overtuigend voorstellen, nogmaals, is dat ze er zèlf in – moeten zijn gaan – geloven. Dat doet er niets aan af, dat het onzin is.

Wanneer iets je begrip blijft ontgaan, moet je durven ontsnappen aan – eerbied voor – gevestigde opvattingen. Want als die zouden kloppen, hoefde je niet zo met begrip te worstelen. Toch?! Kies daarom een vooralsnog contra-intuïtieve insteek.

Je wandelt in een stad. Lang kan je hèt niet meer ophouden. Als alsmaar oudere man weet ik er alles van. Het eufemisme luidt behoefte. Mijn blik vernauwt zich tot herkenning van een beschikbare WC. Ofwel, mijn behoefte resp. motief bepaalt mijn waarneming. Met nota bene de tekens die ik aan die stad meen àf te 'lezen,' vòlg ik mijn momentane motief. Iets ànders neem ik niet of nauwelijks – voor – waar. Dat kàn ik ook onmogelijk, omdat met een bepaald motief mijn aandacht gericht is en mijn waarneming aldus – zeer sterk – beperkt blijft. Nadat ik naar de WC ben geweest, verblijf ik als bij toverslag in een voor mij àndere stad. Natuurlijk maar zolang als het duurt ...

Fixatie ... behoeft niet volledig te zijn. Is die doorgaans ook niet. Wanneer ik ipv een bordje met het opschrift WC een briefje van honderd zie, is de kans groot dat ik het opraap. Maar ook dáárvoor volg ik een – dus tijdelijk gewijzigd – motief, te weten mijn hebzucht oid. En het kàn ook weer pas volgens die hebzucht zijn, dat ik dat briefje als teken wil herkennen om er vervolgens naar te handelen door het op te rapen (terwijl ik om me heen kijk of ik niet in de maling genomen wordt, of iemand mij betrapt op wat wellicht als diefstal kan worden opgevat, enzovoort).

Met het vermoeden dat iemand dat briefje daar neergelegd heeft om mij in

verlegenheid te brengen, zie ik mijzelf al als eventuele deelnemer aan tekenuitwisseling met iemand anders. Ik overweeg dan de bedoeling die de ander ermee heeft. Ben ik wel degene tot wie hij dat teken richt? Zo ja, wat wil z/hij dat ik als reactie doe? Of valt haar/zijn plan met weer iemand anders in duigen wanneer ik er onverwacht mee vandoor ga?

Ook als ik op zoek naar een WC ben, is reeds tekenuitwisseling aan de orde wanneer met de stadsinrichting rekening gehouden is met mensen die in het geval van zo'n behoefte met specifieke(re) tekens een voorziening ervoor wordt aangewezen. Dat kunnen impliciet geraakte aanwijzingen zijn, bijvoorbeeld door de verplichting dat een horecagelegenheid een WC heeft. Moeten ze wel open zijn. Ik vind dat allemaal taal. En dergelijk taalgebruik verduidelijkt m.i. dat enscenering onlosmakelijk onderdeel ervan is. Zeg ook maar context als teken van de relevante situatie. Als ik een geldbriefje op een toonbank leg, kan de winkelier het als betaalmiddel opvatten. Van een geldbriefje thuis op mijn werktafel moet iedereen afblijven.

Met dergelijke tekens, dus telkens inclusief context, bedoelen we de werkelijkheid ook helemaal niet algemeen geldig te beschrijven. We stemmen er onderling onze gedragingen mee af, vooruit, in de werkelijkheid. Met gesproken of geschreven woorden doen we principieel niets anders. De verkeerde indruk ontstaat, doordat vooral met schrift de ensceneringsmogelijkheden met andere middelen zo beperkt zijn. Bijgevolg moet de volledige situatiebeschrijving eveneens woordelijk gebeuren. Abusievelijk gaat dat dan voor waarheid door.

Excuus, zo maak ook ik het nodeloos ingewikkeld. Ga er vanuit dat je met elk teken dat je met welk mengsel van beschikbare media dan ook voortbrengt erop mikt om jezelf en/of een ander levend wezen ergens toe te bewegen. Ja, ook en vooral iemand je opvatting willen laten overnemen, nou ja, de jouwe laten steunen, doe je eveneens met een verzoek tot inschikkelijkheid.

Het is echter niet zo gemakkelijk om jezelf telkens te 'betrappen' op, tja, wees eerlijk, manipulatief gedrag met taal & teken. Het idee dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is, herken je stellig eenvoudiger als geadresseerde ipv zender. Ik voorspel dat je van elk teken dat je tot jou gericht acht bij nader inzien kunt verklaren wat het is dat wie van jou ... wil. Dat maakt je heus niet tot slachtoffer, want hetzelfde doe je op jouw beurt netzo voortdurend anderen aan.

Zie [Geef mij aib even de pindakaas!](#) voor een eerdere poging tot eveneens beknopte toelichting. Als ik er wat uitgebreider een populair boekje over zou willen schrijven, maar dat gaat niet gebeuren, heb ik op z'n minst een (werk)titel bedacht: Ik zeg je ook alleen maar wat je zelf, althans, als je iets beter kon nadenken, allang had willen en dus moeten doen.

Hoe zou samenleven anders kunnen?

76.62

Ik heb meteen al geen idee welke "kwalificaties" als relevant gelden. Terwijl jij wellicht aan een koe denkt, kan iemand anders nu net de geschikte jager herkennen om de haas te vangen. Nogmaals, geen idee. Dus kan zij gewoon een poging wagen, nietwaar?